

ŠESTO BERILO

ZA VI., VII., IN VIII. RAZRED
▣ OBČE LJUDSKE ŠOLE ▣

SESTAVIL

Dr. Prof. A. De Micheli

[1920]
ZALOŽIL LICINIO CAPPELLI
V TRSTU

41917

Pridržujejo se vse pravice

Tiskala Tiskarna Edinost v Trstu

1. — Dober zgled.

Sedemletna Anica je gledala skozi okno na ulico. Bila je zima. Sneg je padal. Ljudje, zaviti v plašče, so hodili urno po ulici, ker mraz je vsakega priganjal. Med tem je na drugi strani zagledala Anica deklico take starosti, kakor je bila sama, toča blede in v oguljeni suknjici. Deklica se je tresla od mraza, si zataknila roke pod obleko ter sedla na kamenite stopnjice, ki so vodile v lekarnico.

Anica odpre okno ter pomigne z roko ubožni deklici. Ta vstane, prekorači ulico ter obstane pred oknom. Ker se je to nahajalo v pritličju, sta se torej lahko ugodno razgovarjali med seboj.

„Čemu ne vzameš plaščka?“ reče Anica. „Tako mrzlo je zunaj; še prehladiš se.“

„Ker ga nimam,“ odvrne deklica.

„A čemu ti ga mati ne kupi?“

„Jaz nimam več matere.“

„Ali imaš tudi očeta?“

„Tudi očeta nimam več; včeraj so ga odnesli na pokopališče.“

„Kdo ti pa daje jesti?“

„Kdor se me usmili.“

„Ali se te je danes že kdo usmilit?“

„Ne še,“ odvrne deklica, in solza se ji zaleskeče v očeh.

Anici se deklica zasmili.

„Počakaj nekoliko,“ reče, „kmalu dobim zajtrk, pa ti dam polovico.“

Sirota se je nasmehnila ter pokimala z glavo v znamenje, da ji je prav tako, in Anica je zaprla okno.

Mati da Anici žemljico, pomazano s sirovim maslom, po vrhu pa še košček sira.

Anica poljubi materi roko in pohiti nazaj k oknu ter da deklici polovico zemlje in košček sira.

„Pridi semkaj vsak dan ob tej uri,“ ji reče, „in vsekdar dobiš pol žemljice.“

Nato je pohitela Anica v spalnico, kjer sta se njena mlajša sestra Ivanka in za dve leti starejši bratec Boleslav igrala pod materinim nadzorstvom.

„Mati!“ je zaklicala Anica, „saj se ne boš jezila name zato, kar sem napravila? Naročila sem ubožni deklici, da naj pride vsak dan pod okno, ter sem ji obljubila, da dobi vsekdar od mene pol žemljice za zajtrk.“

Mati se radostno zasmije.

„Kako bi se mogla zaradi tega jeziti?“ reče, „jaz samo odobrujem tvoje dobro delo.“

„Ali pa se ubožna deklica najé že tega, kar si ji dala,“ se oglasi Boleslav. „Pol žemljice — to je toliko kakor nič.“

„Daj ti drugo polovico, pa bo že cela žemljica,“ odvrne sestra.

Deček skomigne z rameni.

„Toda koliko zaleže ena žemljica za ves dan?“

„Ako store drugi otroci to, kar midva, pa se jih nabere več,“ reče Anica.

„Prav praviš,“ se oglasi mati. „Vsak naj stori to, kar more, in s tem že mnogo stori. Bolje je dati malo, kakor ne dati ničesar. Poglej, Boleslav, na vrt na te drobne snežene kosmiče, ki tam padajo! Vsak izmed njih je majhen, tako neznamen, kaj ne? Toda ves vrt je zasut z njimi, ker se jih je veliko skupaj nabralo. Naj vsako imovito dete da vsak dan polovico svojega zajtrka ubožnim otrokom, ki nimajo staršev, in mestne sirote ne bodo nikdar trpele gladú!“

Boleslav ni nič odgovoril, toda ko je drugega dne dobil zajtrk, je šel skupno s sestro Anico k oknu ter dal polovico žemljice deklici.

Mlajša njuna sestrice je tudi iztegnila ročico s svojim zajtrkom ter zaklicala:

„Ivanka tudi da žemljico.“

Sirota je odšla tega dne okreščana od okna, a tretjega dne je še več dobila. Deček, ki je stanoval njim nasproti, jo je tudi poklical k sebi ter ji dal lonček mleka. Odslej ni bila ubožna deklica nikdar brez zajtrka, ker je niso dobri otroci pozabili.

2. — Jež.

Ako hočete videti čudnega ponočnjaka, pojdite z menoj!

Solnce je zatonilo za gorami; v gozdu so za čas umolknili razni glasovi, rosa je jela rositi. Ustavimo se na porobju in stopimo za gosti grm. Zdaj je v gošči nekaj zašumelo med suhim listjem, zdaj zopet, vedno bliže nas: no, zdaj se je zgenilo dračje, iz grmičja se prikaže koničast rilček in precej za njim čudna žival starikavega, nagrbanega lica, kratkega repa, nizkih podplatastih nog in oblega trupla v bodečej sivej suknji. To je jež. Dasi tudi je videti okoren, vendar hlasta semtertja, stika po luknjah, prevrača listje in rije z rilcem kakor prašiček. Izpod kamena je prepodil martinčka; hitro plane za njim. Živalca bi se zvijala in branila, a ni časa; jež jo je že pohrustal in nemudoma dalje išče živeža. Poknila je veja pod našimi nogami; jež se zdrzne, malo posluša, pa hipoma skrči glavo in noge ter se zavije v klopčič. Ako tudi je našopiril bodice, vendar ga rahlo vzamemo v roke ter ga nesemo domov na vrt.

Jež je čuden gost. Res je v svojem vedenju nekaj neroden in telebast, ali vendar poštenjak od nog do glave; nobene hudobije ni v njem, prav po nedolžnem trpi, če ga preganjajo sirovi nevedneži. O ježu govore nevedni ljudje, da na skrivnem piščeta kolje, krave sesa in Bog si ga vedi kaj še, kar je vse izmišljeno. Plašni samotar žedi ves dan v kakej seči ali luknji pod kako korenino, včasih pod kupom suhljadi, in šele zvečer si upa zapustiti svoje skrivališče. Boječe

caplja okoli z mokrim rilcem vedno sledé miši, žabe, kuščarje, kače, črve, polže, ogrce in drug mrčes. Najraji žrè miši; zató ga imajo ljudje tudi v hiši, kjer razen miši loví še druge nečedne živali. Ako ne dobí dosti mesnih jedí, loti se tudi sadja. Znamenito je pri njem sosebnost, da tudi najstrupenejšega gada požrè brez kake škode. Tako se jež pošteno preživi do jeseni. Ko začne listje padati z dreves, skrbi tudi on za zimo; izkoplje si globoko jamo ter nanosi vanjo listja, mahú in trave, da je vsa polna. Smešno je gledati ježa, kako si znaša posteljo. Povalja se baje po listju in mahovju; kar se je nabodlo na bodice, to nese domóv. Ako se zraven nasadí še kaka lesnika ali hruška, mu je tudi prav. Ko pride zima, zarije se jež v svojo jamo, zvije se in zaspí tako trdno, kakor morebiti nobena druga žival.

Ježev je povsod, na ravnem in v gorah. Ljudje navadno mislijo, da sta pri nas dva ježa: pasji in svinjski, a to pride od tod, ker imajo nekateri daljši, drugi krajši rilec.

Mladi ježi se kmalu privadijo hiše in bili bi človeku všeč, ko bi ponoči ne bili tako nemirni, in ko bi ne imeli slabega duha. Na vrtéh pa so ježi zelo koristni; pameten gospodar bi jih moral vabiti na vrte, ker mnogo hasnijo, škode pa ne delajo nikakršne.

Ježevi najhujši sovražniki so velike uharice in psi; kjer ga ovohajo, ne dadó mu mirú. Siromak si ne vé pomagati drugače, nego da se zvije v klopčič in tako preganjavcem priliko dá, da si nosove okrvavé na bodicah.

Kakor jež, živita tudi krt in navadna rovká z večine ob žuželkah in sploh malih živalcah: zató se ti trije imenujejo ž u ž k o j e d n i sesavci.

3. — Morski pes.

Morski pes je tudi sesavec, ker ima rdečo, toplo kri, ker diha s pljuči in ker v prvi mladosti sesá mleko; živi pa v vodi in tudi na suhem. Dolg je 1 m do 1½ m; poraščen je z gosto, umazano zelenkasto, po trebuhu belo, ob straneh pa marogasto dlako.

Glava mu je okrogla, nekoliko pasjej podobna. Velike, lepe oči gledajo pametno okoli sebe; zobovje je zverinsko, uhljev pa nima. Na gobcu mu stoje dolge ščetinaste brke. Okroglo, dobro rejeno truplo je vretenasto, namreč v plečih široko in zastavno, proti koncu pa zoženo. Prekratki udje gledajo tako rekoč samo do gležnja iz trupla. Spreddnji nogi sta na prsih, zadnji pa nazaj obrnjeni in z repom v plavuto zrastle. Krempljasti prsti so zvezani s plavno kožo, da lože veslá. Zaradi plavutastih nog se zove plavutonog. Morje je pravo prebivališče morskoga psa; na kopnem je neokreten in počasen, v plavanju ga ne prekosi nobena druga četveronoga žival. V vodi se veselo igra, objestno prekucuje in potaplja.

Ves je razposajen. Podnevi gre rad na suho ali spleza na ledeno ploščo, kjer prespi ves dan, a ponoči gre loviti rib in drugih morskih živali. Pozimi ostane pod ledom in samo tedaj, kadar mu je treba dihati, pride k luknji, katero si je napravil nalašč zato. Največje veselje mu je, ako se more o lepem vremenu solnčiti na morskem bregu. V velikih družbah uživajo tú tople solnčne žarke, obračaje zdaj eno, zdaj drugo plat blagodejnemu solncu.

Mladič ima skraja mehko svilnato dlako, katero pa kmalu sleče in potem gre takoj v vodo. Pes in

psica sta za mladega v velikih skrbah; nikoli ga ne pustita iz oči in ne gresta od njega v nobeni nevarnosti. Dokler je še slab, vzame ga mati pod pazduho ter ga tako odnaša vsakemu sovražniku. Mlad morski pes, ki je vrlo vesela živalca, da se prav lahko ukrotiti; svojemu gospodarju je poslušen in zvest, kakor domači pes. Znanih je več primerov, da je morski pes iz velike daljave priplaval nazaj k svojemu gospodarju.

Za vse ljudi, ki stanujejo na bregovih in otokih ledenega morja, je morski pes ali tulen največji dar božji; brez njega bi ti ljudje ne mogli živeti. Meso, kri in slanina jim daje živež, z mastjo si razsvetljujejo dolge noči, v kože se oblačijo, z njimi pokrivajo hiše, pregrinjajo čolne in sani; z razčehanimi kitami šivajo, iz kosti delajo hišno orodje, čreva namesto stekla razpenjajo na okna. Našemu okusu se tulnjevo meso sicer upira, ali vendar gre iz Evrope in Amerike vsako leto dokaj ladij v severna morja tulnjeve pobijati zaradi kože in masti. Tulnje lovci ali streljajo ali pa s kijem pobijajo, zlasti kadar so jih zalezli speče. Love jih pa tudi v vodi z ostvami.

4. — Povest o škratu.

Ko večer na zemljo črno
dahne sápicó,
takrat v gozdu vstane škratec
z rdečo kapico.

Pa prešteva zlate svetle,
drzno se smeji,
lunici srebrni s smehom
pravi, govori :

„Ej, če tudi po telesu
majhen škratec sem,
po rumenih vendar zlatih
jaz bogatec sem.

Eh, če kdo mi pride v góro,
da bi zlate vzél —
kar zavijem v noči vrat mu,
vržem ga v pekél!“

Pa zjezi se v koči poleg
stari stric Tomaž :
„Aj, počakaj, spaka mala,
ti me ne poznaš!“

Prej poškrópil lesko mlado
s sveto je vodó,
pa odmakne tihó duri —
hajd na škrata z njo !

Pa pretepel tam je škrata,
vzel mu kapico,
da preplašen je zajokal
z nočno sapico.

Cvetko Slavin.

5. — Kriste usmili se!

Gospod učitelj Črnič je imel navado, da je vsake počitnice potoval križem domovine. Ko je bila šola končana, je spravil v red vse svoje službene in neslužbene stvari, je vzel v roke potno palico, zadel na hrbet nahrbtnik in se odpravil na potovanje. Vozil se ni nikoli — vse potovanje je opravil peš. Saj se mu ni nikamor mudilo. Nikogar ni imel, ki bi ga vezal nase, zatorej mu je bilo vseeno, ali prebije počitniško dobo tako ali tako, tukaj ali tam. Samo da pride na svoje službeno mesto takrat, ko bo moral zopet začeti s poukom, pa bo dobro!

Potoval pa je peš tudi iz tega vzroka, da si je lažje in natančneje ogledoval mesta in vasi, polje in gozdove, doline in gore. Kjer mu je ugajalo, tam je ostal dlje časa; kjer mu je bilo manj všeč, tamkaj pa se ni mudil dolgo. Ako se pa človek vozi z železnico, hiti mimo njega lepa zemlja s tako vrtoglavo naglico, da se je ni mogoče dodobra nagledati in da je težko poznati vse posebnosti in lepote posameznih krajev.

Železnice pa tudi ni povsod, saj je ponekod celo težko dobiti pripraven voz, ako nočeš, da se ti ne zrahljajo kosti. Da se izogneš vsem takim neprilikom, je res najpripravneje, da stopaš z zdravimi nogami po lepi zemlji!

Kamorkoli je gospod Črnič dospel, kjerkoli se je ustavil, odpovsod mi je poslal vsaj pismeno pozdravilo, ako ni imel toliko časa, da bi mi sporočil kaj več. Tako sem vedno vedel, kod hodi, kako se mu

godi in kaj je doživel posebnega in izrednega. Bil sem pravzaprav njegov nevidni spremljevalec.

Seveda se mu je spotoma marsikaj pripetilo : zdaj kaj veselega, zdaj kaj neveselega — kakršno je pač življenje, ki je hitelo vstric vseh njegovih poti.

Kadar sva se zopet sešla, mi je vedel povedati obilo novega. Tako sva v prijateljskih razgovorih še enkrat prepotovala vse tiste kraje, koder se je paslo njegovo oko in koder je hitela njegova stopinja. Stene tesnega mojega doma so se širom razmaknile — in vsa pisana daljava in širjava se je razpletala pred našimi pogledi v pestrem vrvenju nikoli mirujočega življenja.

Hvaležen sem prijatelju Črnič, da ni skrival svojih doživljajev skopo zase, nego da je tudi mojim radovednim očem privoščil pogled v svoje potniške zgage in nezgode. Vem pa, da so mu hvaležni tudi njegovi učenci in njegove učenke, zakaj tudi njim je ob primernih prilikah pripovedoval toliko lepih reči, da so ga poslušali z ušesi in usti.

Nekoč mi je s svojega potovanja prijatelj Črnič poslal tudi to-le poročilce :

Brate !

Danes sem dospel v Beraško vas. Veš li, kje je ta globel trpljenja? O, dolina solz! Kriste, usmili se! Več ti povem ustno.

Bratski pozdrav! Tvoj

Črnič.

..... 18. VIII. ....

To Crničevo dopisnico sem položil med ostala njegova pisma in sem čakal njegovega prihoda, ves radoveden, kaj mi pove o globeli trpljenja, o dolini solz! . . . .

In ko je Črnič dospel na moj dom, ni bilo pripovedovanja ni konca ni kraja. Pokazal sem mu njegovo dopisnico iz Beraške vasi in sem ga vprašal: „Kaj pa to-le? Sedaj je čas, da mi ustno razložiš te skrivnostne besede!“

„Glej, res!“ je vzkliknil prijatelj ter začel pripovedovati:

„Tam v globeli, daleč ločena od sveta, se razprostira vas Kot, ki pa jo ljudje običajno imenujejo Beraško vas. Šteje le nekoliko ubornih, s slamo kritih hiš, ki ponižno tiče ob ozki cesti. Veliko znamenje stoji začetkom vasi, na drugem koncu pa sloni ob rebri cerkvice, vsa žalostna in zapuščena. . . . Tjakaj v to neplodovito, s kamenjem posejano globel me je zanesla pot. . . .“

Toda, moji mladi prijatelji, saj se vendar spominjate, da sem vam že nekoč pripovedoval o Beraški vasi. Opisal sem jo prav tako, kakor mi jo je bil narisal z živo besedo gospod Črnič. Zatorej mi pač oprostite, da vam še enkrat tega ne pišem, kar sem vam že povedal. Poslušajmo rajši to, kar nam gospod Črnič novega pripoveduje!

Njegova povest se glasi tako:

Deževen dan je bil, ko se je moja pot nagnila v globel. Do členkov sem se pogrezal po blatnem kolo-vozu, ki je bil ves razvožen in razoran. Glasno je brila burja dol z griča, da me je skoroda zeblo, čeprav

je bilo sredi avgusta. Megle so se plazile tikoma ob zemlji.

Zdelo se mi je, da se je nebo, vse žalostno in neprijazno, s težkimi, temnimi oblaki poveznilo prav nad slemene ubornih koč. Zdelo se mi je, da ni semkaj nikoli blagega solnca. Kakor velik grob se mi je zdela vsa globel. Tu bivajo ljudje — živi mrličiči. Tako se mi je zdelo sredi avgusta, ko se običajno leskeče ves široki svet v solnčni luči, ko puhti od zemlje in od neba vročina in se preliva svetloba. Neskončna žalost in osamelost se je razprostirala vse-naokrog.... O, kako pusto, neprijazno, samotno in mrzlo mora biti tod šele pozimi!

Tuintam je pogledalo name plašno oko izza hišnega ogla ali skozi okno. Ali čim me je zagledalo — brž se je zopet skrilo, kakor da se je ustrašilo mene — tujca.

Na hiši ob rebri je bilo znamenje. Ob meglenem ozračju in v naluvi dežja ni bilo mogoče določiti, kaj predstavljajo čudovite, nejasne podobe, naslikane od nespretne roke na umazano steno. Pod podobo so stale zapisane nerodne črke — klic trpečega srca: Kriste, usmili se!....

In ko sem ogledoval podobo in sestavljal črke v besede, je jeknil izza razbitih okenc obupen vzklik — glas bolesti in muke. Zazeblo me je, vztrepetal sem po vsem telesu....

Nehote in nevede sem stopil v hišo. V hišo?.... Ali je bila ta podrtija podobna hiši? Na štirih skrivljenih stenah je slonela streha brez stropa. Na vijugastih prstenih tleh je stalo v enem kotu napol

razpadlo ognjišče, ki je na njem plapolal ubog plamenček. Ves edini prostor od stene do stene, od tal do vrha je polnil dušech dim. Ob ognjišču je sedel, glavo globoko sklonjeno k tlom, mož — gospodar. Ko je udarila moja noga ob tla, je dvignil glavo in široko odprl oči, ki so obstale s strmečim pogledom ob meni. Vstati je hotel z nizke klopce, ampak noge so mu bile prešibke. Klecnile so mu v kolenih, da je moral sestiti na prejšnje mesto.

Pretresljiv glas se mu je izvil iz prsi: „Joj - meni sirotniku! Je že tu . . . . Kriste, usmili se! . . . .“

Glava se mu je sklonila — prestregle so jo dlani . . . .

„Kdo je tu — ali smrt?“ je zatožil glas iz drugega kota.

Pogledal sem tjakaj in sem videl ženo, ki je sedela na postelji in tiščala k prsim ubogo, majhno dete.

„Ali smrt?“ je ponovila mati in še bliže pritisnila k sebi, prav blizu srca, bolnega otroka. „Ne dam ti otroka — otroka ti ne dam! . . . . O Kriste, usmili se mene, uboge matere!“

„Smrti ni!“ je zastokal mož, „gospod je prišel, da nas izžene iz bajte! . . . . Sedaj je došel tisti strašni čas, ko nam vzamejo streho! Kriste, usmili se! . . . .“

Dete je zajokalo. Suhe, blede njegove roke so se spele k materi, pa so zopet omahnile. Bile so brez moči, da še matere niso mogle objeti! Te uboge, nadoležne ročice!

Izpod ognjišča se je boječče priplazila lepa, bela mucika. Skočila je na posteljo, s postelje na ženino

ramo, odtam pa se je rahlo spustila otroku na znožje, kakor da hoče ubogega bolnička pogreti s toplim svojim kožuščkom.

„Nisem smrt, tudi vas ne prihajam izganjat iz hiše“, sem se oglasil. „A kaj je z vami, ljudje božji? . . . .“

Vse oči so prijaznejše zasijale.

„O, takega glasu še nismo čuli“, se je oglasilo od ognjišča in s postelje.

„Nevidna šiba nas tepe, gospod!“ je začel mož, ki je dvignil glavo in gledal vame s krvavo obrobjenimi očmi. „Bolni smo vsi od prvega do zadnjega. Delo zastaja — bolezen je na nas in na zaslužku. Ne plačujemo ni davkov, tudi dolga ne — ker ni s čim plačevati. In zato nas poženejo iz bajte s trebuhom za kruhom . . . . Kaj vem, kaj je otroku . . . . zviija ga in meče, da se mi srce trga. Sama kost in koža ga je, pa se bojiva z ženo, da nama ne umrje. — O, Kriste usmili se nas! Kamen bi se usmilil, ljudje se ne bodo! . . . . Edino mačka nam je ostala zvesta!“

„Pa bi nesli otroka k zdravniku“, sem dejal.

„Saj sem ga nesla — pa pravi učeni gospod, da mu ni pomoči, da ima padavico in jetiko — vse ob enem . . . . O, dobrota nebeška, usmili se!“ . . . . je zatarnala žena, „vse bolezni ima, ki si jih morete misliti . . . .“

Mucika pa je tako prijazno predla na otrokovem znožju . . . . lepa, dobra živalca. €

„Pa kako dolgo že traja vse to?“ sem vprašal.

„Vse od začetka in bo vse dokonca“, je odgovoril mož, in glava mu je zopet zatonila v žalosne misli. „Od vekomaj do vekomaj....“

„.... Bodi češčeno Njegovo ime....“ je dostavila žena, pokrižala otroka.

„Usmiljenje, usmiljenje!“ se je oglasilo v mojem srcu. Ob steni kraj vrat je stala skrinja. Nanjo sem stresel, kar sem imel v nahrbtniku in sem se poslovil: „Zbogom ostanite vsi skupaj!“

In sem stopil iz hiše in sem šel dalje, dalje.... Ozrl sem se na znamenje na hiši in na napis: Kriste, usmili se!.... Še tam z griča kraj vasi sem se ogledal v globel na hišo toge in bolesti. Daleč vidno so sedaj žarele črke in so klicale in prosile: Kriste, usmili se!....

Potegnil je oster veter.... kakor strašna, rezka pesem je priplaval glas iz globeli na vrh griča. Zdelo se mi je, da čujem jok materin, jok očetov, da čujem poslednji vzdih umirajočega otroka.... Daleč vidno so žarele pod znamenjem črke, kakor bi gorele v rdečem plamenu: Kriste, usmili se!....

Moja pot je hitela v daljo — o, ko bi mogel nazaj z darovi bogastva in zdravja, ne samo s prijazno, tolažljivo besedo!....

Minula so leta.... Iztikal sem po svojih papirjih in sem dobil tisto poročilce prijatelja Črnič: Papir je požoltel, pisava je pobledelela. A bral sem vendarle: „Danes sem dospel v Beraško vas. Veš li, kje je ta globel trpljenja? O, dolina solz! Kriste, usmili se!“

In tako sem se spomnil Črničeve povesti in sem sedel in jo napisal vam, moji mladi prijatelji! In sedaj, ko jo berete, vem, da prosijo tudi vaša srca: „Usmiljenje, usmiljenje vsem ubogim in trpečim ljudem! . . . .“

Engelbert Gangl.

6. — Obča svojstva teles.

Vsako telo ima nekatera svojstva, katera nahajamo tudi na drugih telesih, naj si bodo drugače kakor koli različna.

1. Vsako telo polni poseben del prostora, je prostorno, ima svojstvo prostornosti; ker polni le določen del prostora, ima telo svoje meje, katere je ločijo od drugega prostora. Meje telesa imenujemo pa ploskve, in te so ravne ali krive na različne načine. Pa tudi ploskve imajo svoje meje, in tem pravimo črte; meje teh so pa pike ali točke. Pri vsakem telesu vidimo, da se razteza na tri strani; na daljavo in višavo; moremo torej meriti na njem dolžino, širino in višino. Prostor, katerega polni telo, imenujemo prostornino ali vsebino telesa.

2. Vsako telo je neprodarno, t. j. v tistem prostoru, katerega telo polni, ne more biti v istem času kako drugo; kjer ti stojiš, tam ne more istočasno stati tudi tvoj tovariš; kjer stoji že ena hiša, tam se ne more druga hiša zidati drugače, nego če prvo poderó.

Ako vržeš v steklenico, do vrha z vodo napolnjeno, železno ali kameneno kocko, ki meri en kubičen centimeter, pade kocka na dno, in iz steklenice izteče

en kubičen centimeter vode, t. j. toliko, kolikor zaleže kocka.

Zrak, ki nas obdaja, zdi se sicer prodiren; ali to ni tako. Le povezni kupico v vodo; iz kraja ti stopi nekoliko vode v kupico, gorenji večji del se ti pa zdi prazen. Ali tukaj je zrak, in ta je neprodiren, in voda ne more zavzeti njegovega prostora. Ravno tako je pri potapljavskem zvonu.

3. Vsako telo je stanovito, t. j. vsa telesa ohranijo svoje stanje, v katerem so, nepremenjeno, dokler kaka vnanja sila ne izpremeni tega stanja. Vsako telo, ki je mirno, ostane tudi mirno, dokler ga vnanja sila ne gane; temu nasproti pa ostane gibajoče se telo v stanju gibanja dotle, dokler ga ne ustavijo vnanje sile. — Sila je pa vsak vzrok, ki hoče izpremeniti stanje telesa.

Ako zatočiš kroglo, morala bi se premikati vedno naprej; ali trenje po podlogi in odpor zraka jo počasi zopet ustavita. Čim manjša sta trenje in zračni odpor, tem dalje se giblje krogla.

To svojstvo teles se uporablja na razne načine. Če se omaja kladivu ročnik, udarimo ž njim na kako trdo telo. Z udarcem se ustavi hipoma ročnik, kladivo pa se pomakne ob njem navzdol. Če hočemo skočiti preko kake zapreke (jarka), zaletimo se prej, da nas brzina tako rekoč vrže preko zapreke. Zamašnjak pri strojih dela njih gibanje bolj enakomerno. Ako voz, na katerem sedimo, naglo naprej zdrči, nagnemo se v vozu nazaj, in ako se voz naglo ustavi, nagnemo se naprej. Zakaj?

4. Vsako telo je razdelno, t. j. s primernimi pripomočki se dá vsako telo razdeliti na manjše dele. Mlinska kamena zmeljeta žitna zrna v drobno moko; pila izpremeni kovine v drobno pilovino, kladivo jih stolče v tanke liste. Centigram karmina pobarva 10 kg vode tako, da se od druge čiste vode prav lahko loči po svoji rdeči barvi. Dokler je košček pižma v hiši, polna je vsa močnega duha, in pižem le za spoznanje ne izgubi od svoje teže.

Telesa se delé ali z orodjem, in takrat se delitev imenuje mehanična, ali pa s prirodnimi silami, potem se delitev imenuje fizikalna. Dasi je razdelnost teles velika, vendar niso telesa brezkončno razdelna, ampak vsako telo je sestavljeno iz mehanično nerazdeljenih delkov, katerim pravimo molekuli. Vsako telo je torej sestavljeno iz tvorno enakih molekulov, kateri se držé skupaj z nekako močjo, o čemer nam priča upor pri delitvi teles. Upor pri delitvi teles je pri tem telesu večji, pri onem pa manjši. Iz tega sledi, da se molekuli tvorno različnih teles ne držé enako močno skupaj. Z ozirom na jakost zveze med molekuli razločujemo trojno zvezo molekulov ali trojno skupnost, namreč: trdno, kapljivo in plinavo. Na fizikalni način se dadó telesa še mnogo bolj razdeliti. Ako se n. pr. zrno soli raztopi v kupici vode, potem je nekaj soli v vsakej kapljici osoljene vode.

5. Vsako telo je luknjičasto, t. j. vsako telo ima luknjice ter ne napolnjuje popolnoma vsega prostora, ki ga zavzema navidezno. Na mnogih telesih, kakor na kruhu, gobi, lesu i. t. d. vidimo že s prostim očesom večje ali manjše luknjice. Na drugih telesih se pa more luknjičavost opazovati le v posebnih okolinostih.

Ako se n. pr. votle krogle iz železa ali kake druge goste kovine z vodo napolnijo, dobro zamaše in močno stisnejo, stopi voda v drobnih kapljicah iz njih skozi luknjice v kovini. Ako položimo kamen za nekoliko časa v vodo in ga potem razbijemo, pokaže se le še v sredi suh, drugod je okoli in okoli premočen; pustimo ga pa dolgo časa v vodi, potem bo skozi in skozi moker. Poslopje zidamo s peščenjakom. Skozi luknjice v koži se potimo i. t. d.

6. Eno in isto telo ne zavzema vselej enako velikega prostora; poveča se, ako se raztegne ali razgreje; pomanjša se, ako se stlači ali ohladi. Razteznost in stisnost sta torej obči svojstvi vseh teles; to sledi iz luknjičavosti. Skoro vsa telesa se raztegnejo v toploti; ako se ohladi, skrčijo se zopet.

Zamašek, ki tiči preveč trdno v vratu steklenice, potegne se lahko iz nje, ako se vrat steklenice razgreje, ker ga toplota razširi. Živo srebro se v toploti vzdiguje in pada po raznej toploti. Železni obroči se devajo razbeljeni na kolesa, da kolo bolj stisnejo, kadar se ohladi. Pri kovanju denarja se stisne kovina.

7. Vsako telo pade na zemljo, ako se mu podlaga izpodmakne, ker ga zemlja nase vleče. Zemlja pa nase vleče vsa telesa, trdna, kapljiva in plinava; to privlačno silo imenujemo težnost. Težnost je torej obče svojstvo teles.

Vsako telo na zemljo spuščeno, a ne vrženo, pada navpično (vertikalno) na zemljo. Nit, na katerej je obešena svinčena krogla, kaže mér težnosti. Ta mér

se imenuje navpična, in preprosta priprava, ki nam jo kaže, imenuje se svinčnica (kalamer, plajba).

Spusti na tla kamenček in kos papirja oba istočasno! Kamenček ti pride prej ko papir na zemljo, ker odpor zraka ovira zadnjega veliko bolj. V brezračnej cevi pa padeta oba istočasno, ker tu ni nobenega odpora; zemlja vleče torej vsa telesa enakomerno nase. Pod vplivom zemeljske privlačnosti padajo vsa telesa z enako hitrostjo, če jih nič ne ovira, n. pr. zrak.

Vsako telo pritiska na svojo podlago, ker je zemlja nase vleče. Tak pritisk imenujemo težo telesa. Kolikor več delkov, kolikor več tvarine ima telo, toliko večja je njegova teža. Ako tehta katero telo dva-, tri- ali štirikrat več nego kako drugo, ima tudi dva-, tri ali štirikrat več tvarine nego drugo.

Ako vzameš eno leseno kocko, n. pr. en kubičen centimeter veliko, in drugo svinčeno ravno toliko, mislil bi na prvi hip, da imata obe enako težo. Ali temu ni tako, ker kmalu se prepričaš že na roki, da ima svinčena kocka večjo težo od lesene. Razna telesa imajo v enakem prostoru neenako število delkov, nekatera več, druga manj; prva so gosteja, druga redkeja.

Gostota kapljivih in trdnih teles se primerja navadno z gostoto čiste vode; brezimeno število, ki naznanja, kolikrat je katero telo težje nego enaka prostornina čiste vode, imenuje se gostota telesa. Tako je n. pr. gostota železa 7·5, svinca 11·3. zlata pa 19·3. Železo je torej 7·5 težje nego enaka vsebina vode.

Ako pa tehtamo kako telo na tehtnici, primerjamo tu težo telesa, ne glede na njegovo prostornino, s težno enoto, ki je pri nas gram, t. j. s težo kubičnega centimetra čiste vode pri 4° C. Število gramov, ki jih tehta katero telo, imenuje se njegova nasebna teža.

Po natančnem tehtanju najdemo, da tehta 1 dm³ železa 7·5 kg, 1 dm³ zlata 19·3 kg, 1 dm³ svinca 11·3 kg itd. Težo ene kockovne ali kubične ednice kakega telesa zovemo njegovo primerno težo. Ta je stalna in zaradi tega tudi za spoznavanje teles jako važna.

7. — Ptice selivke.

Ko v krajših jesenskih dneh podlesek poganja na pokošenih travnikih, ko mrzlejša jutranja sapa piha po dolini, ko se list za listom trebi iz orumenelega drevja, začno se ptice zbirati v večja krdela ter se pripravljati za odhod na dolgo pot. Takrat večkrat čujemo zvečer in ponoči v zraku čudno šumenje, čujemo izpod neba zategnjene brlizgajoče in piskajoče glasove. To so čaplje, divje race, gosi in druge močvirnice, ki zdaj pred zimo hite proti toplemu jugu. Glasno cvrče se zbirajo tačas lastovke po strehah; kakor za slovo obletavajo še enkrat vse znane kraje. Dolgopete štokrlje se posvetujejo dan za dnevom okrog močvirja; črne vrane in kavke imajo svoje kričeče zборе na visokem hrastu; krdelo divjih golobov pa nemirno leta iz gozda na polje, s polja v gozd. Nekega dne pa zmanjka vsega krdela; črez vode in gore leti v dežele, kjer sneg ne pokriva polja in gozda, v kraje, kjer ne zamrznejo vode.

Iz rojstvenih krajev žene ptice neka slutnja, da bode tu gospodovala zima in da jim bode primanjkovalo hrane. Ta prirojeni nagon (instinkt) se oznanja tudi pri zaprtih pticah, celó pri takih, ki so mlade iz gnezda vzete v ptičnici dorasle, ob selitvi tudi one nemirne prihajajo, nekako izbegane so in tudi ponoči skačejo in frfotajo.

Med našimi selivkami nas navadno že sredi avgusta zapusti hudournica, kmalu za njo gre kukavica, kobilar ali volga, zelena vrana in srakoper. Prve dni meseca septembra se odpravljajo slavček, prepelica, penica, šmarnica ali ilovščica, grlica, čigra in galeb. Proti sv. Mihaelu se poslove škorci, lastovke, tresorepke ali pastiričke, škrjanci, drozgi in bobnarice; kmalu za njimi odrinejo taščice, pivke, divji golobje, pribe, kljunáči, liske, žrjavi, divje gosi in race.

Meseca novembra leté skozi naše kraje severne ptice, n. pr. sloke, črne vrane in kavke.

Ves mesec, včasih še tja do božiča so naše nezamrzle vode vse polne severnih gostov.

Nekatere ptice leté podnevi, druge ponoči; prve navadno visoko, druge pa nizko. Nekatere potujejo posamezno, druge po dvoje, zopet druge pa v večjih ali manjših družbah, ki potoma vedno naraščajo. Manjše ptice leté brez reda raztresene, večje pa, n. pr. žrjavi, gosi, race i. t. d. se rade postavijo v vrsto, največ v podobi klina ali črke V. Tako laže režejo zrak in hitreje leté. Prvec največ trpí; kadar se utrují, zaostane in drugi se pomakne na njegovo mesto, utrujenec se pa postavi zadnji v vrsto.

Vse take ptice, ki vsako leto o svojem času zapuste rojstveni kraj ter potujejo vedno v isto mer v topleje kraje, od koder se zopet povrnejo o gotovem času, vse take ptice imenujemo selivke ali popotnice. Pri nas pa ostanejo ptice, katere se ne boje niti mraza, niti snega, katere si tudi v najhujšej zimi vedo najti najpotrebnejše hrane. Take stalne ptice so pri nas: vrabec, strnad, ščinkovec, povodni kos, stržek, šoja, siva vrana, ruševac, divji petelin in tudi nekateri ponirki in potapljavci.

So pa še nekatere ptice, ki jih ne moremo prištevati niti selivkam, niti stalnim. Te ptice se namreč samo umikajo prehudej zimi. Čim hujše zima pritiska, tem dalje gredo; ako je pa ugodna, ostanejo v svojem kraju. Taki klateži so n. pr. kos, lišček, popkar ali kalin, brglez, detel, krokar in orel.

Namen ptičjega potovanja je različen. Mnoge ptice zaostanejo že v južnej Evropi, v Malej Aziji in po otokih; druge pa preleté Sredozemsko morje ter prezimujejo v deželah severne Afrike; nekatere pa gredo tja v srednjo Afriko, n. pr. lastovke, pastiričke, kobilarji, kukavice, in še druge. Teh malih popotnikov pogine premnogo med potom. Nekaj jih požro z njimi vred potujoče ujede, še več jih opeša in popada v morje, najgrozovitejši sovražnik jim je pa človek.

Dasí ima toplo afrikansko podnebje za naše selivke obilo hrane, vendar nobena ne ostane ondi. Za nje so te dežele le tujina, zato tam tudi ne poje in ne gnezdi nobena. Ko se spomladi začne tajati led po naših holmih, govori jim neki notranji glas, da v njihovej

domaćiji solnce zopet topleje sije; čudni nagon jih žene, — vračajo se v svoj rojstveni kraj in sicer v obratnem redu. Katere so zadnje odhajale, vračajo se prve; one, ki so se odselile najzgodneje, dohajajo zadnje.

Fr. Erjavec.

8. — Kompas ali busola.

Misli si, da prideš pravkar z izprehoda, pa ti pride nasproti znanec, ki te vpraša: Odkod! Ne boš v zadregi, ako mu boš hotel popisati vso pot, ki si jo prehodil. Povedal mu boš, po kateri poti, po kateri njivi, mimo katerega znamenja ali poedinega drevesa i. t. d. si pobiral svoje korake. Znanec si bode lahko predočil tvojo hojo, ker pozna mesta, ki si mu jih napovedal. Ako pa te vpraša za pot tujec, ki ne pozna okolice, ki ne ve, kje je ta ali ona njiva, ta ali ona vas, kje stoji kako znamenje i. t. d., mu boš prav težko dopovedal, kod in kam. Še teže pa bi šlo, ko bi imel povedati, na katero stran leži kako bolj oddaljeno mesto. Zdaj pa si misli mornarja na ladji na neizmernem morju! Nič ne vidi nego neskončno morje pod sabo in velikanski nebeški obok nad sabo. Kje je cesta, ki ga pripelje v namenjeni kraj? Kje je kažipot, ki mu pove, kam mu je jadрати, kam se obrniti? Ni odgovora; vse je tiho, nihče mu ne pove, kam mu je jadрати, kam se obrniti? Ni odgovora; vse je tiho, nihče mu ne pove, kako se ravnati, ako sam v svoji glavi ne najde pravega sveta.

Res je, da solnce potuje dan za dnem svojo po večnih zakonih mu odkazano pot od izhoda proti

zahodu. Po tej poti bi se lahko ravnali; po njej bi določili strani sveta. Toda ne pozabimo, da solnca ne vidimo vselej in ne povsod. Često je solnce skrito za oblaki, in ponoči ga sploh nimamo pred očmi. Na nekaterih krajih ne moremo solnca nikdar zagledati, kakor na primer v podzemeljskih jamah. Baš ob hudi uri, ko mu je solnce skrito, potrebuje mornar najbolj kažipot, da se ne zaleti ob kak podmorski greben, kjer bi se mu razbila ladja in ga pogreznila v hladni grob širokega morja.

Takšen kažipot so neki poznavali Kitajci že 1110 let pred Kristusovim rojstvom. V tem letu je podaril, kakor se čita, kitajski cesar Čing-Vang tunkinskim in kočinčinskim poslanikom, ki so se bali, da bi ne izgrešili pota nazaj v domovino, pet voz. Na teh vozovih so bile postavljene majhne človeške podobe, ki so imele to čudno lastnost, da so kazale z desno roko neprenehoma proti jugu.

Danes pač nihče ne dvoji, da so bile roke omenjenih likov takozvane magnetnice; prosto gibljiva magnetnica ima lastnost, da vselej kaže en konec proti severu, drugi pa proti jugu. A do 13. stoletja niso Evropejci nič znali o tej čudoviti lastnosti magnetnih igel, čeprav jim je bil takrat magnetizem že precej dolgo znan.

Dandanes določajo mornarji strani sveta z orodjem, ki mu pravimo kompas. Iznašel ga je baje Flavio Gioia iz Amalfija v spodnji Italiji. — Zdaj stoprav so se mogli spustiti mornarji dalje na morje; saj jih je kompas zanesljivo vodil tudi ponoči in pri

oblačnem nebu; odpri jim je pot v neznane daljave
in omogočil, da odkrijejo neznane prekomorske kraje,
najprej veliko in bogato Ameriko.

H. Schreiner.

9. — Kristus in Peter.

Zveličar in Peter po svetu hodila,
po svetu hodila, nevedne učila.
Pa gresta mi nekega dne obá
po veliki cesti takó samá.
Za gore že solnce je správljalo se,
od gričev, vršičev poslávljalo se.
Počasi korakata móža častita.
Globoko zamišljena — ne! — to se pravi:
zamišljen v resnici sám je Gospod.
V tla gledal in gledal je celo pot.
Bog vedi kaj mu je hodilo po glavi!
O! Peter bi zdavnaj že rad bil golčal,
z velikoj težavoj je tih bil in molčal,
(ker, kdor veliko in rad govori,
ne misli globoko — izkušnja uči).
Beseda mu baš je na konci jezika:
pred njima prikaže se čudna slika!
V dnu jarka globokega, tik pri cesti
kmet ležal je vznak in v nezavesti.
„He, klada pijana, zmézi se, zmézi!“
zadere Šentpeter se v sveti jezi; —
„domov mar nič se ti še ne mudi?
Brez olja je starka doma in soli!“

A Kristus Šentpetru s kazalcem pomigne :
„Pomagaj, da revež na noge se vzdigne!
Sók trsov móža pač je malko ukánil,
doslej se še ni bil nikól upijanal,
no pošten je sicer in dobra duša...“
Šentpeter strmeč te besede poslušá,
in, hoče — noče, do prvega praga —
pod pázduhoj kmeta vodeč, pol nóseč,
pod pezoj rojaka se dobro potéč —
Zveličarju spraviti ga pomaga.

Pa gresta po cesti zopet naprej,
kdo jima naproti prihaja? — Glej!
Berač je ostuden, poln gnilih gób,
živ mrlíč, ko svoje dni modri Job.
A glej, Zveličar se jadniku bliža :
„Oh, brate nesrečni!“ srčno ga pozdravi —
s poljubom bolnika pri priči ozdravi.
Šentpeter se čudi, od čuda se križa.

Pa gresta po cesti béli naprej,
kdo jima naproti prihaja? — Glej!
Mož svetega lica, v obleki bogati,
na prstih se prstani bliskajo zlati;
in glej, že od daleč se jima odkrije,
„Hosána, sin Davidov!“ skoro zavpije...
„No vender že jedenkrat — hvala Bogu!“
Oddahne si Peter. — „Bilo ni mirú
od sitnih pijancev in postopačev,
in gnusnih in gobovih samih beračev;
zdaj prvi nas sreča pošten in pravi!“
In Peter neznanca spoštljivo pozdravi.

A Kristus? — Popotnika še ne pogleda!
In nalašč od njega obrne se v stran,
ko mimo gré tujec ves sladek, skesan —
za Petra spet nova uganka — seveda!

„Kako pa, da téga preziraš? Povej!“
„Na ustnih tá človek pač nosi Jehovo,
a srce le Mámona moli njegovo,
o, Peter! ta svetec je — farizej.“

A. Aškerc.

10. — Kako pozebajo rastline.

Voda, v kateri so raztopljene trdne tvarine, zmrzne ob nižji toplini nego čista voda. Voda na pr., v kateri je raztopljene mnogo soli, ostane pri 0° kapljiva; za-tegadelj zmrzuje morska voda, ki nima povsod enako dosti soli, ob različnih toplinah, vobče pa šele pri — 2·2° C. Isto velja o rastlinskih sokih, ki imajo v sebi več ali manj raztopljenega sladkorja in drugih tvarin. To je vzrok, da pozebajo rastline večjidel šele ob nižjih toplinah nego ob 0° C. Različne rastline niso za mraz enako občutljive. Nekaterim rastlinam menda mraz nič ne škoduje. Za zimo sploh so jako malo občutljivi malosočni rastlinski deli, največ semen, pozimsko brstje; lahko pa pozebejo tiste rastline, ki imajo mnogo soka v sebi. Kadar se spomladi brstje razvija, ga lahko zamori vsak ponočni mraz. Čim bujnejše pridejo setve v zimo, tem laže pozebejo. Sočnato listje ogrščice (repice) zima laže pogubi nego bolj suho rženo.

Sicer pa zmrzlost ne pogubi vselej rastline. Izkustvo uči, da nekatere, ki so popolnoma pozeble, vnovič ožive, ako se polagoma tajajo. Naglo tajanje pa največkrat ozeble rastline popolnoma usmrti. A nekaterim rastlinam, če so pozeble, tudi počasno tajanje nič več ne koristi; tako n. pr. bučje bilje vselej zamrje, kadar je pozeblo. Tudi ne pozebe vsakikrat vsa rastlina; bolj zavarovana korenika ostane dostikrat nepoškodovana, če je tudi nadzemsko steblo popolnoma pozeblo. V takem slučaju rada setev spomladi vnovič ozeleni. Včasih gleda oratar po hudi zimi z žalostnim srcem mnogobrojne pleše po setvah ter se vpraša, ne bi li njive zopet razoral in posejal. A prvo pomladansko solnce mu pokaže, da ni bilo treba te skrbi. Dobrotljivi oče ni pozabil svojega zvestega služabnika; očeval je korenike nepoškodovane ter poslal oživljajoče solnce, ki je zbudilo iz njih nove bilke. V kratkem času dorastejo novo zbujejene bilke one, ki so ostale nepoškodovane, in vesela setev obeta bogato žetev.

H. Schreiner.

11. — Jeruzalem.

Jeruzalem leži na Judejskem gorovju, približno 800 m nad morjem. Ravnega in planega sveta ne dobiš tu razen planot proti jugozapadu. Mesto je sezidano na štirih gričih, in ti so: slavnoznana gora Sijon, hrib Morija, hrib Bezeta in gora Kalvarija. Po tem takem razpada Jeruzalem že po zunanji obliki na štiri dele, ki jih ločita dve križajoči se dolini.

Okrog Jeruzalema so doline, izmed katerih se večkrat imenuje Jozafat. Tu je svet nižji, a nižino obdaje gorovje. Kraj je torej pripraven v obrambo zoper sovražnike, in baš zato so postavili tukaj mesto. Niti prirodna lepota, niti obilnost vode, niti prijazno podnebje ni privabilo sem prvih stanovalcev. Ker je kraj dobro utrjen, so dali mestu ime „Jeruzalem“, t. j., „bivališče miru.“ In vendar so mesto večkrat razrušili sovražniki.

David je sezidal prvo obzidje ter z njim obvaroval goro Sijon, ki je bila takrat vsa pokrita s poslopji. Zato se tudi sliši včasih ime Sijon, namesto Jeruzalem. Zveličar je trpel zunaj tega najstarejšega mesta. Pozneje je tudi Zveličarjev grob z drugimi grobovi in vrtovi prišel v novo mestno obzidje, v novo mesto Bezeto.

Obzidje se je sploh večkrat izpremenilo. Tudi danes je okrog mesta precej močno zidovje. Kdor hoče v mesto, mora skoz vrata, ki jih je sedmero.

Najlepše se vidi mesto z Oljske gore. Ta je na jutrovi strani in je nekoliko višja od Jeruzalema. Med mestom in Oljsko goro je dolina Jozafat. Ker se mesto med obzidjem ne more povečavati, se širi v novejšem času zunaj obzidja. Večinoma zidajo tod Judje, ki jih dohaja dan na dan obilno v Jeruzalem. V vseh mestnih delih so znatne stavbe, cerkve in mošeje, zvoniki in minareti. V notranjem mestu stoje hiše nekako stlačene, vendar je pogled na nebroj večjih in manjših kupol od daleč prav zanimiv. V mestu samem pa ni posebno lepo. Večinoma neometane, iz kamenja zidane, stare hiše so podobne razvalinam. Ozke, neravne ulice so kakor v jutrovih mestih sploh dokaj nesnažne.

Dasi je v mestu vsak pedenj izrabljen, je vendar odprt obširni prostor, kjer je stal tempelj. To so sveta tla Jeruzalema; na njih se niso smela staviti človeška stanovališča.

Izmed mošej je posebno imenitna Omarjeva, ki sestoji iz več manjših mošej. Za kristjana najimenitnejše poslopje pa je velikanska cerkev Božjega groba. Čudno je, da imajo katoličani pravico le do primeroma majhnega dela; vendar je kapelica Božjega groba last katoličanov.

Razen cerkve Božjega groba je v Jeruzalemu še več cerkvâ raznovernih kristijanov v spomin na poedine svetopisemske zgodbe. Sploh je v mestu toliko zgodovinskih imenitnosti, da mora romar zelo paziti, ako noče nobene izgrešiti.

Katoliški samostan sv. Odrešenika je škofov sedež in ima posebno cerkev z jako dragocenimi predmeti. Omeniti je še armenski samostan, ki lahko sprejme do 1000 romarjev.

Najvažnejši obrt v Jeruzalemu je izdelovanje molkov, skrinjic za relikvije in drugih takih reči. Večina prebivalcev — mohamedancev, židov in kristjanov — živi od romarjev. Vobče je Jeruzalem po svoji zunanosti siromašno mesto, ki bi se menda redkokdaj imenovalo, ako bi ne imelo za krščanstvo toli važne zgodovine.

Po Lampetu in drugih virih — L. Černej.

12. — Veliki zbor na levovem dvoru.

Pomlad se je prismehljala nad polje in log; dobrava je zazelenela, in travniki so si naredili prazničen nakit. Božji svit je vladal križem sveta in trosil po zemlji zadovoljnost in veselje.

Kralj Miroljub je poslal zajca Plahuna po širnem svojem kraljestvu oznanjat splošni mir in vabit vse podložnike, da se zberó vsi določenega dne na kraljevem dvoru. Skokonogi Plahun je vestno izvršil kraljevo naročilo in zbobnal iz najsamotnejših koticov živali na dan, oznanujoč povsod visoko povelje.

In odpravili so se na pot veliki gospodje: maček Krnjav in jazbec Dremuh, volk Lakotnik in psiček Brečé, oba risa Lukavec in Lukavka, tolsti Ščetinec, bober Mehkodlak in vidra Ribojela, šoja Stražimira, krokar Črnuh, pa vrani Kavra in Krokača, škorec Čebljač in še veliko, veliko drugih. Od vseh strani so prihajali, iz gozda in grmovja, s polja in travnika, iz skalovja in robidovja; tudi najmanjše in najslabotnejše živalce so krenile na kraljev dvor in povsem brez strahu stopicale poleg svojih največjih sovražnikov: kuna, dehor in podlasica so složno korakali poleg krta in miške, in še celo gosak Vrtokljun si je upal na pot z vso svojo družino, a spremljala sta ga sinica Repačica in vrabec Prosogoj.

Samo ene živali ni bilo, ene samcate: lisice Zvito-repke. Preklicana tatica si ni upala stopiti pred kraljevo obličje; zakaj vest ji je očitala mnogokaj, kar se ni zlagalo s strogo postavo splošnega miru. Zvita buča se je skrbno ogibala jasnega dneva in jasne

besede; zato tudi ni prišla na veliki zbor na kraljev dvor, kjer so se sešli njeni neprijatelji in tožniki.

Volk Lakotnik je stopil prvi pred kralja, da mu razloži svojo pritožbo. Vzravnal se je visoko sredi svojih pristašev, sorodnikov in zaščitnikov ter izpregovoril s tresočim, razvnetim glasom: „Preslavni, visokorodni gospod moj in kralj! Vaše plemenito srce, vašega veličanstva pravičnost bodi moji nesreči in krivici sodnica! — Ničvredna Zvitorepka mi je oropala dom, premikastila mi je sinčka Redkobrada in izpraskala oči najmlajšemu, Neteku. Srce se mi krči bridke tuge in kliče po osveti. Strela jasna s kraljevega prestola udari roparsko potepenko!“

Ko je Lakotnik umolknil, je stopil psiček Brečé pred prestol. Priklonil se je globoko, pomahljal z repkom in izpregovoril: „Poslušajte, milostni kralj, tudi mojo pritožbo. Dobil sem mastno klobasico in jo skrtil v grm, češ, to boš imel za največjo silo. Pa lisica je izvohala klobasico in mi jo je ukradla.“

Ko je začul Brečetovo besedičenje o klobasici, se je ukresal mačku Krnjavu ogenj v očeh; švignil je po koncu in vzkliknil: „Prazne čenče so in nič drugega, kar vam je načlenčalo to domišljavo Brečé; zakaj tista klobasiča je bila pravzaprav moja. Ko sem bil nekoč ponoči na lovu, sem prišel tudi v mlin tam v vrbini. Mlinar je zadremal, a jaz sem mu posmuknil klobasico, ki jo je prisleparil pozneje Brečé od mene. Če ima kdo tožiti zastran klobasice, smem torej le jaz, vaš udani Krnjav!“

„Nehaj s tvojimi tožbami, prijatelj!“ je ukoril medved Miško vzhičenega Krnjava. „Čemu bi mlatili

prazno slamo in si brusili jezike! Saj je jasno ko beli dan, da je Zvitorepka nesramna tatica, morilka in roparica, da ji ni nobena lopovščina preostudna. Povem vam dogodbico, da boste vedeli, kako spoštuje Zvitorepka obči mir, ki nam ga je zapovedal naš dobrotljivi kralj Miroljub. Sam kraljev sel, zajec Plahun, je bil žrtva njene črne zlobe. Snoči mu je dejala rjava poniglavka, da ga nauči lepih pesmi, kakršnih znajo veliki gospodje. Prostodušni zajček je seveda verjel, sedel lepo pred Zvitorepko in privzdignil ušesa. A potuhnjena hinavka je jedva začela pesemco, pa je planila na poslušnega učenčka in ga zgrabila za praznični kožuh. Revez je zagnal silen vrišč; zakaj lisica ga je davila za vrat in bi ga bila tudi gotovo zamorila, da nisem prihitel jaz in rešil vekajočega Plahuna iz njenih zobov. Oh, ubogi zajček! Le pogledjte, saj se mu še poznajo krvave rane na vratu! Tako je torej Zvitorepki mar zapovedanega miru."

Glasovi priznanja so završeli med poslušalci, ko je umolknil Miško. Za medvedom so stopili pred kralja še drugi tožniki, ki so vsi zdušno dokazovali, da je lisica največja hudodelka na svetu.

Črni oblaki so se zbrali nad zvito rujavko. Ko pa je naposled na Miroljubov poziv prišla Zvitorepka sama na dvor, se je zagovarjala tako pretkano, da se je popolnoma izrezala iz hude zadrege in vrhu tega še spravila nasprotnike v kašo.

Josip Brinar.

13. — Raztopina, zmes, spojina.

Denimo kos sladkorja v vodo! Zmerom ga je manj videti, na zadnje pa čisto nič; a voda se je osladila ter zgostila. Isto opazujemo, ako denemo v vodo soli, galuna i. t. d.; voda postane slana, ali ima okus po galunu i. t. d. V vodi se raztapljajo razna telesa.

Telesa se raztope v tekočini, ker stopi tekočina v njih luknjice in potem zaradi silne sprijemnosti tudi med posamezne in sicer najmanjše delce telesa. Tekočina loči te delce drugega od drugega in jih razprši po vsej tekočini tako, da se nahaja v vsakej najmanjšej kapljici po nekoliko delcev raztopljenega telesa.

Tako telesno razdelbo v tekočinah zovemo raztop. Tekočino, v katerej smo raztopili telo, imenujemo raztopilo; to pa, kar dobimo pri raztopu, raztopino. Eno in isto telo ni raztopno v vsakej tekočini. Voda raztopi n. pr. sol, cukar i. t. d., žvepla in smole pa ne. Žveplo pa je raztopno v terpentinovem olju, smola pa v vinskem cvetu.

Devajmo sol v vodo! Črez nekoliko časa zapazimo, da voda ne more več raztapljati soli. Isto opazujemo pri drugih telesih.

Določena množina topila raztopi določeno množino kakega telesa. Ne more li topilo od istega telesa več raztopiti, potem zovemo raztopino nasičeno. Topilu povečamo navadno raztopilno moč, če je ogrejemo. Nasprotno pa zmanjšamo topilu navadno raztopilno moč, če mu toplino znižamo. Ako kolikor mogoče na drobno zmeljemo in zmešamo oglje in kreda, lahko

še z golim očesom razločujemo kredne praške od ogljenih; če to zmes vržemo v vodo, plavalo bo oglje na vodi, kreda pa se potopi. V zmesi ohrani vsaka tvarina svoje svojstvo.

Če raztopimo 32 težnih delov (32 dkg) žvepla ter prilijemo potem 200 takih težnih delov (200 dkg) živega srebra, naredi se hitro iz te zmesi neka črna tvarina. Ako jo razžarimo postane črno-rdeče barve. To novo telo, ki je od žvepla in živega srebra bistveno različno, imenujemo cinober. Tako zedinjenje dveh ali več tvarno različnih teles v novo, od zedinjenih bistveno različno telo, imenujemo kemičen spoj. Telo, katero dobimo pri kemičnem spoju, zovemo kemično spojino; tvarine pa, ki so se kemično spojile, njegove kemične sestavine. Vzrok kemičnega spoja je kemična sorodnost.

14. — O lečah.

Steklena telesa, ki imajo obliko leče, imenujemo tudi leče. Leče so ali izbočene (konveksne) ali pa jamaste (vbočene, konkavne); izbočene so v sredi debelejše nego ob robu, jamaste pa ravno narobe. Da zvemo njih svojstva, naredimo več poskusov.

a) Prvi je pač, da držimo izbočeno lečo proti solncu tako, da padajo na njo od ene strani solnčni žarki kolikor mogoče navpik, na drugej strani pa podržimo prav blizu leče listek belega papirja.

Na njem zapazimo svetel krog. Ako papir počasi pomikamo od leče, prihaja svetli krog manjši in

svetlejši ter se naposled izpremeni v jako svetlo točko. V tej točki se papir vname in pregori, v roko pa se spečemo, če jo molimo do točke. Iz tega poskusa vidimo, da izbočena leča svetlobne žarke lomi ter jih zbira v eno točko, kjer se ob enem tudi zbira solnčna toplota. Zaradi tega imenujemo to točko žarišče, izbočene leče pa leče zbiravke.

Ako naredimo tisti poskus z jamasto lečo, ne dobimo na papirju svetlejšega kroga, temveč temnejši, če odmikamo listek od leče. Vbočene leče namreč tudi lomijo svetlobne žarke, a ne zbirajo jih, ampak razmetajo: zato pravimo jim leče razmetnice.

b) Ogledujmo si skozi lečo zbiravko raznovrstne reči, katere pa so leči bližje, nego je njeno žarišče. Vse te reči vidimo večje nego so v resnici. Drobnno tiskane knjige n. pr. se nam prikažejo z velikimi črkami.

Izbočene leče imajo torej povečalno svojstvo, zato jih imenujemo tudi večala. Ker ž njim dobro vidimo prav drobne reči, rabimo jih za drobnoglede ali mikroskope. Drobnogled z eno samo lečo je prav preprosta priprava; so pa tudi izvrstni mikroskopi sestavljeni iz dveh ali več leč.

a) Postavimo lečo zbiravko na mizo, tako da je njena široka plat obrnjena proti oddaljenemu oknu, na drugej strani pa držimo zopet listek papirja (senčilo) blizu leče. Na listku zapazimo svetlo podobo, ki sicer še nima natančnega obrisa. Pomikajmo pa list počasi od leče! Zdaj se svetla podoba zmanjšuje ter dobiva bolj natančen obris. V pravej daljini od leče zagledamo

na listu natančno in čisto podobo okna, proti kateremu kaže leča. To podobo oknu primerjajoč vidimo, da je mnogo manjša od okna, ter da je prevrnjena; gorenji del okna je na podobi spodaj, spodnji pa zgoraj.

Še lepša je ta prikazen, ako v temnej sobi ta poskus ponavljamo z gorečo svečo. Onkraj leče dobimo na senčilu majhno, prevrnjeno podobo plamena.

Izbočene leče torej slikajo od dovolj oddaljenih svetlih teles prevrnjene podobe.

Fr. Hauptmann.

15. — Vremenska prerokovanja.

1. Prosinec (januar).

Če prosinca zeló lisica laja, huda zima še potem nastaja.

Prosinec mrzel, da poka, bo sadje jeseni in moka.

2. Svečan (februar).

Če na svečnico sneži, se nam vigred že glasi.

Če svečana mačka na solncu leži, sušca spet rada na peč pribeži.

Sveti Matija led razbija; če ga ni, ga naredi.

3. Sušec (marec).

Če na štirideset mučenikov dan še zmrzuje, še štirideset mrzlih noči prerokuje.

Suščev prah in kup zlata sta iste vrednosti oba.

4. Mali traven (april).

Če se ob Jurijevem krokar lahko v žitu skrije, mlatič jeseni mnogo cepcev razbije.

Če malega travna toplo dežuje, rodovitno leto oznanuje.

5. Veliki traven (maj).

Če je na sv. Urbana lepo, rado suši se poleti seno.

Če sušec suši, april deži in majnik hladi, kašče, omare in sode polni.

6. Rožnik (junij).

Če je v dežju vinski cvet, malo teče vina v klet.

Če rožnika solnce pripeka, pohlevno deži, veliko obeta žita, strdi.

7. Mali srpan (julij).

Če je malega srpana presuhó, ostane grozdje prav drobno.

Če o sveti Marjeti deževalo bo, težko boš spravil pod streho seno.

8. Veliki srpan (avgust).

V solncu srpana se grozdje mehči, meda polna ajda diši. Po vremenu sv. Jerneja se rada vsa jesen nareja.

9. Kimavec (september).

Til oblačen, meglen: grda, deževna jesen.

Tila če je jasno, gorko: štiri bo še tedne vedro.

Če zgodaj se selijo ptiči, hudo čutijo zimo o božiči.

10. Vinotok (oktober).

Če zima s početkom ne piha, rada nam z repom udriha.
Na lužah stržek, blizu je snežek.
Ko žerjav leti na tuje, brž se zima približuje.

11. Listopad (november).

Če mokro zemljo sneg pokrije, bo malo prida za
kmetije; če pa sneg na suha pade tla, mlatič in
ženjica se smejeta.

12. Gruden (december).

O božiču zeleno, o Veliki noči sneženo.
Grudna mraz in sneg, bo dosti žita prek in prek.

16. — Orel.

Gnezdo svoje stavi
orel na višine,
svet s perotjo meri
čez vrhē, globine.

S. Jenko.

Tako poje pesnik o kralju vseh ptic, o gospo-
dovalcu v sinjih višavah. Že v vnanjej postavi in v
vsem njegovem vedenju se mu vidi neka smelost in
drzna plemenitost. Krepko in močno telo na čvrstih
nogah z močnimi, srpasto zavitimi kremplji naznanja
drznega roparja. Veliko, bistro in žareče oko in klju-
kasto zakrivljen kljun daje orlu nekaj veličastnega.

Orel ne mara za družbo. Živi samotno in ne trpi
v svojem okraju drugega orla, še manj pa se druži z

drugimi pticami. Zjutraj, ko so druge ptice že davno zapustile svoja prenočišča in šle za živežem, orel še mirno sedi ondi, kjer je prenočil. Ko se je solnce pomeknilo že precej visoko, striplje s perotnicama, poravná si perje ter se spusti v zrak. Včasih kakor pribit visi v zraku, potem pa zopet kroži čez hribe in doline. Iz te neizmerne višave razgleduje svet pod seboj ter preži na plen. Njegovo bistro oko zapazi pod seboj letečo ptico, ali katero drugo žival na zemlji. Ako je kaj zagledal, spušča se v velikih krogih počasi niže, pritegne peroti k sebi, privrši z odprtimi kremplji na žival, pograbi jo in odnese nad strmo brezno. Orel napada vsako žival, katero si upa vzdigniti od tal. Srna, jagnje, kozlič, lisica, pes, kakoš in jrebica, vse je dobro; tudi krta in miši ne zameta. Zgodilo se je že, da je odnesel celó otroka. — Orel gnezdi na strmih, nepristopnih pečinah, ali pa na visokih drevesih. Samica znese eno ali dve, redko kdaj tri jajca in valí sama; on pa se suče okoli nje ter jo zabavlja sé svojim umetelnim letanjem. Ko se pa slednjič izvalé sé sivim puhom obrasteni orlič, prinašata jim oba obilne hrane. Iz gnezda vzet orlič se dá ukrotiti, privadi se človeku in hiši ter je tako domač, da tudi med kuretino ne dela nikakove škode. Orli učakajo visoko starost. — Kakor drugo zverjad so tudi orla že od nekdanj radi jemali vladarji v svoje grbe v znamenje moči, oblasti in mogočnosti. Naj bi se orel vedno više vzdigoval, oznanjajoč svetu našo moč in slavo!

Razen planinskega orla prebiva pii nas tudi njegov sorodnik belorepec. Tudi on lovi vse vprek, kar dobi na oči; najljubše so mu pa vendar ribe. Nič manj

predrzen od orla je sokol selec. Ker je mnogo manjši, ne dela človeku toliko kvari kakor orel. Sploh preganja le ptice, a teh pa vsako od vrabca do race in gosi, dasi je ta večja in težja od njega. Hudi sovražniki drobnim pticam so tudi ostriž, sokolič in škarnjak; lunj zalezuje povsod gnezda močvirnih in povodnih ptic ter žre iz njih jajca in mlade. — Najsilnejši in najpredrzejši, najpožrešnejši in najbolj zviti ropar pa je kragulj. Od jutra do večera ne misli na drugo, nego na lov in plen. Kakor volka in morskega sóma trapi tudi njega vekovečni glad. Zato ga močno zatirajo. Marsikateremu neveščemu lovcu pa se primeri, da namesto kragulja ubije nedolžno kanjo, ki lovi miši po polju. — Kragulja posnema v vseh napakah in malopridnostih drzoviti skobec, dasi je za polovico manjši od njega. Med ponočnimi ujedami ali sovami je v resnici škodljiva samo velika uharica, ki se ji pravi tudi vir. Sicer podavi tudi vir mnogo miši in podgan, a poleg tega pa tudi dosti zajcev, gozdnih kokoši, jerebic, rac in gosi.

Škodljivci so še nekateri drugi ptiči, dasi spadajo med pevce. Ti škodljivci so: krokar, sraka, šoja, črna in siva vrana in srakoper. Krokar je močen, a zelo plah in oprezen ropar. Po travnikih pobira polže in črve, po njivah lovi žuželke in miši, kar je vse hvale vredno. Napade pa tudi jerebice in zajce, krade pticam iz gnezd jajca ali že izlegle mladiče. Zatorej ne zasluži nobene milosti. Tudi sraka je malopridna roparica, pred katero si nobena manjša ptica ni v svesti svojega življenja. — Šoja sicer oživlja naše gozde tako, kakor nobena druga ptica. Zdaj se ti oglašča se svojim vriščečim glasom, zdaj zopet s katerim

izposojenim, kajti ta šegavka zna posnemati in oponašati vsakega gozdnega ptiča. Kadar je pri volji, tudi zamijavka, zakurika, zakokodače ali zarezgeta kakor žrebe na paši. A pod to šegavostjo se skriva hudobno srce. Malim pevcem razdira gnezda, izpiva ali vsaj pohablja jajca ter neusmiljeno mikasti in davi mladiče. Tudi vrana, posebno črna in siva, ni povsem nedolžna. — V vrsto škodljivcev devamo tudi velikega in rjavega srakoperja. Veliki živi v sovraštvu z vsem ptičjim rodom: manjše, zlasti one, ki so se šele izpeljali iz gnezda, lovi, nabada na trne ter jih potem žre, na večje pa se togoti ter jih preganja s krikom. Tudi brat njegov dela velike preglavice vsem manjšim ptičkom. Kjer človek dá gospodariti tema krvolokoma, kmalu ni slišati več nobene ptice; nekaj sta jih požrla, nekaj pa pregnala.

Vse te omenjene škodljivce je smeti povsod loviti in ubijati, kadar si koli bodi.

Med ptiči plezavci, vpijati, golobi, kurami, brzoteki in plovci ni kvarljivcev; le neka močvirnica še, namreč siva čaplja, dela ribičem veliko škodo. Zaradi tega jo brez premisleka vrstimo v primeroma malo število onih ptic, katerim človek ne more biti milostljiv.

Fr. Erjavec.

17. — V Carigradu.

Svitalo se je že, ko sem se prebudil v turškem poštnem vlaku.

Salem aleikum! Tu ležiš torej pod menoj, ti slovanski Carigrad, ti grška Konstantinopolis, ti turški Stambul!... V sanjah sem te gledal bogve kolikokrat

že, hrepenel po tebi in te želel videti! Sedaj te gledam v resnici. Salem aleikum! Ljubi čitatelj, stopi v duhu k meni na takozvani Galatski stolp, 50 m visok, vrhu katerega stojim zdaj jaz. Stolp se dviga 100 m nad morjem. Ozriva se z višine doli — glej, vse velikansko mesto leži pod nama kakor na kaki relieveni zemljepisni karti. Nepopisen razgled! Glej, po Bosporu in po Zlatem rogu stoji cel gozd jamborov! Na vse strani piha in puha množica parnikov, med njimi pa šviga na stotine in stotine čolnov in čolničkov! Tu in tam stoji mirno in ponosno na sidru kaka velika trgovska ali bojna ladja — kakor velikan med pritlikavci. In ta hrum in šum tu doli! Parobrodne piščalke, kakor da imajo ravnokar poizkušnjo za veliki koncert! To je cela skala zvokov, od globokega basa do najvišjega tenorja!...

Ako vprašaš preprostega Turka, kako velik je Carigrad, poreče, da je pač „böjük,“ t. j. velik; zijalasti „Frank“ pa hoče imeti vsako veličino izraženo v dolgočasnih številkah. No, turški učenjaki so leta 1885. izračunali, da šteje ves Stambul s svojimi deseterimi okraji 873.565 duš. Med temi je baje: 384.910 Turkov (Mohamedancev), 152.741 Grkov, 149.590 Armencev (6442 katoliških Armencev), 4377 Bolgarov, 44.361 Judov, 819 Protestantov, 1082 Latincev, t. j. katoliških državljanov turških, in 129.243 inozemcev.

Kdor hoče vedeti, kake narodnosti stanujejo v Carigradu, ali vsaj prihajajo tu sem in skoz to mesto, ta naj postoji na Galatskem mostu kake pol ure. Ni ga na svetu mesta, ki bi se, kar se tiče narodopisne

mnogovrstnosti, moglo meriti s poglavitnim mestom turškega cesarstva! Stoj in opazuj! Glej, mimo gospoda v črni obleki in s cilindrom stopa samozavestni Turčin v dolgem plašču in s turbanom na glavi. To je Staroturek. Tam-le gre gibčni Grk v narodni noši in s fesom. Mimo njega prikoraka gravitetni Arabec ali kak Beduin s temnorjavim, klasično rezanim profilom. Glavo mu pokriva nekaka pisana, čez pleča segajoča ruta, ki si jo je privezal okrog senc z nekakim pozlačenim motvozom. Tam-le hiti burni Arnavt. Vrh hlač ima neko ženskemu krilu zelo podobno stvar iz bele volnine, ki mu sega do kolen in pri hoji plaheče okoli njega... Glej, v elegantni kočiji se pelje tod neki mlad čerkeški knez s krasno, črno brado. Na sebi ima belo, volneno obleko in takisto veliko, belo kučmo na glavi. Tega je zdaj-le srečal drug izvošček, ki pa vozi nekega japonskega grofa. Zdaj gre mimo nas par črnih Sudancev. Tam-le pa prihaja kar cel harem turških žen s črnimi robinjami. Ogrnile so se v svilene plašče različnih barv, obraze pa si pokrile s sila finimi, prozornimi koprenami, tako da vidiš lahko ne samo njihove velike, črne oči, ampak tudi ves obraz... In tako se vrti ta pisani svet uro za uro, poln zanimivosti, poln nasprotstev — brez konca in kraja. Prava narodopisna razstava!...

Po raznih ulicah, večinoma ozkih in slabo potlakanih, pridemo mimo zanimivega, po vsem svetu znanega poslopja, čigar vhod se zove — Visoka Porta. V palači sami so nameščeni razni uradi: urad velikega vezirja, ministrstva notranjih in vnanjih del in državnega sveta. Mimogrede si ogledamo kos Serajskega vrta, kjer stoje razni stari kipi ter cele vrste velikih, marmornatih

sarkofagov, prinesenih večinoma iz Male Azije. Poleg vrta stoji muzej in l. 1889. ustanovljena „école des beaux arts.“ *) Dalje pridemo na neko teraso, na takozvani Janičarski dvor. Tu stoji stara, velikanska platana. Na debeli veji je še zabit žrebelj, ki so nanj obešali uporne Janičarje. Ker nimamo vstopnic, si ne moremo, ko bi tudi utegnili, ogledati Serajskega dvorca; zatorej gremo rajši v slavno Ajo Sofijo, ki stoji na Justinjanovem trgu. Stopimo v prostrano dvorišče, potem še v veliko in malo preddvorano (narthex), plačamo lep bakšiš za vstopnino, in hodža nam odgrne na srednjih — „kraljevih“ — vratih velikansko, usnjato záveso. V „sveti“ Sofiji smo, t. j., v džamiji mohamedanski. Veličasten tempelj! Cerkev ima tri ladje. Sredi nad celim poslopjem stoji velikanska kupola, ki ima sama 32 m v premeru in visi 65 m nad tlemi. Vsa notranja bazilika — džamija je 75 m dolga in 70 m široka. Ne mislim je nadalje opisovati. Strokovnjaki pravijo, da se v krasoti, v veličastnosti, smelosti arhitekture in divnosti mozaikov niti slavna št. Peterska cerkev v Rimu ne more kosati z Ajo Sofijo! V štirih kotih pod kupolo se vidijo štirje veliki kerubini v mozaiku; na oboku nad bivšim velikim oltarijem pa se baje pozna še glava Kristusova. Jaz je nisem mogel najti. Velikanski, zlati napisi iz korana „dičijo“ stene in kupolo — drugače je vse prazno. Črnobradati hodža pa nam je vedno za petami, ker se menda boji, da bi si tudi mi po angleški navadi ne izrovali kak košček mozaika za spomin. Sv. Sofija ima 4 minarete. Kakor Sv. Sofijo, tako so moslemi še veliko drugih

---

*) Čítaj: ekól dê bôzar, t. j. šola lepih umetnosti.

krščanskih cerkvâ izpremenili v džamije. Najbolj so ohranjene krasne fresko-slike iz starega in novega testameta v džamiji „Kharije,“ v bivši cerkvi sv. Zveličarja. Tu vidiš še slike in mozaike, ki kažejo : rojstvo Jezusovo, tri kralje, pastirje betlehemske in drugo.

A. Aškerc.

18. — Bajka o solncu in drevju.

Pritoževalo se je nekoč drevje v gozdu nad solncem in reklo : „Ti, kralj nebeški, razsvetljuješ hrupna mesta, tihe vasi in rodovitna polja ! S tvojimi toplimi žarki se krepé zelene loke ; le gozdove z drevjem puščaš v tužnih tminah in v hladni senci.“ A solnce je reklo : „Poglejte vendar pozorneje okoli sebe, drevesa ! Sama ste največ kriva tega, česar krivite mene ; s svojimi širokimi vejami in gostim listjem branite mojim žarkom, da njih žar ne more prodreti do vaših debel in tal.“

Vojteh Šembera - Fr. Ilešič.

19. — Dušica.

Po zraku mlada
dušica plove,
Bog sam jo k sebi
v nebesa zove.

Dušico spremlja
angelček sam,
sicer ne bi znalo
detece kam.

Od zlata bliska
vesoljni se svet,
na zemlji klije
ob cvetu cvet.

„Kam, angelček mili,
greva sedaj?“ —
„Dušica, k Bogu
spremljam te v raj.“ —

„Ali je v raju
tudi lepó?“ —
„Lepše je, lepše,
dete ljubó.“ —

„Mamica, oče,
kje sta li ta?“ —
„V raju po tebi
želita oba.“ —

„Ali pa vzame
v nebesa me Bog?“ —
„Vzame, da prosto
boš zemskih nadlog.“ —

„Ej, to je krasno!
Hitiva tedaj!“
Angelček spremlja
dušico v raj.

Spodaj na hribu
pa gleda smrt;
izraz ji po licu
mil je prostrt.

In zadovoljno
kima pred se
in tiho deje
besede te:

„Brez matere, otca
živeló je tod,
v nebesa je dete
poklical Gospod.

Zdi meni sami
tako se lepo,
da je umrlo
in šlo v nebo.“

Anton Funtek.

20. — Ilovica ali glina.

Ilovice je najmanj na svetu in se tudi nikjer sama zase ne nahaja. Sama ob sebi je ta zemlja bela in razmazna. Z vodo zmešana je mehka in gnetna stvar, ki ne prepušča vode. Zato je ilovica za poljedelce mnogo vredna, ker njivi zadržuje mokroto, ki je potrebna za uspešno rast. Zmes iz gline, peska in apna imenujemo lapor, ki daje najplodovitejšo zemljo. V močnem ognju se ilovica skrči, odda vodo ter potem več ne mara zanjo, trda postane in pusta. Iz mokre

in gnetne gline so že v starodavnih časih delali posodo. Ako namreč mehko glino žgemo, rekše izžarimo, dobimo čvrsto in zvonečo robo. Takej posodi se privedavajo razna imena, kakor je iz boljše ali slabejše gline.

Čista ilovica je zelo različna od ilovice, kakršno nahajamo po poljih in po njivah. Čista ilovica nima skoro nič onih redilnih stvari v sebi, ki so rastlinam potrebne za življenje; a ilovica po poljih in po njivah je bolj ali manj namešana z redilnimi tvarmi.

Čista ilovica se samo na površju zemlje izpreminja v dobro in rodovitno prst, ker samo tu dobiva živalskih in drugih redilnih snovi, s katerimi se pomeša ter izpremeni v rodovitno prst.

Ilovnata zemlja je težka in mrzla, zatorej jako neugodna marsikaterim rastlinam, ki ne ljubijo mrzle zemlje. Ilovica sama ob sebi je nerodovitna, ima pa še to dobro, da drži vlago ter se lahko izboljša, če jej primešaš nekoliko peska in apnenca. Posebno dobra je ilovnatata zemlja solnčnim njivam, ker je suša tako lahko ne zmore.

21. — Pumpe.

Kdo izmed vas ne pozna sikalice? Pastirji si jo narejajo na paši iz bezgovih debel, da brizgajo vodo. Glavna dela sikalice sta na obeh konceh odprta cev, v cevi pa neprodušno premičen bat s primerno ročico.

Porinimo bat, do spodnjega konca ter vteknimo ta konec v vodo! Ko potegnemo bat kvišku, vzdigne se voda za njim; ko pa porinemo bat v cevi navzdol, beži voda pred njim iz cevi.

Vzrok tej prikazni je, da vnanji zrak, kadar gre bat kvišku, na vodo krepkeje pritiska nego notranji, razredčeni. Zatorej je voda prisiljena, umekniti se vnanjemu tlaku v cev. Kadar pa gre bat doli, žene notranji močnejši tlak vodo nazaj iz cevi.

Z dolgo sikalico moremo precej visoko vzdigniti vodo iz vsake posode, tudi iz potokov, rek, vodnjakov itd. Treba je samo sikalici kake priprave, ki brani vodi po cevi nazaj. Taka priprava pa je zaklopnica, ki se vtakne v cev niže bata. Kadar teče voda po cevi kvišku, odpre se zaklopnica toliko, da stopi nekaj vode nad njo. Kakor hitro pa voda neha vzdigovati se kvišku, zapre se zaklopnica že zbog svoje teže; voda pa, ki je dospela nad njo, ne more več nazaj in tudi ne, ako se bat porine navzdol. Tako imamo nekaj vode zaprte sredi cevi, ki ne more ne naprej, ne nazaj. Treba še vodi napeljati pot iz cevi. Zato je bat prevrtan, v luknjici pa tiči še ena zaklopnica (čep).

Ko pritisnemo bat na vodo, odpre se v njem zaklopnica in voda šine skozi njo nad bat. Ko potegnemo bat zopet kvišku, vzdigne ta vodo nad seboj do gornjega konca cevi ali vsaj do postranske cevi (roke), kjer se iztaka.

Taka priprava se imenuje pumpa sesalka ali sesalni smrk. Rabimo ga, da dobivamo vodo iz globin. Glavni deli pumpe sesalke so torej: 1. dolga cev, ki moli se spodnjim koncem v vodo; 2. zaklopnica v cevi; nad njo 3. bat z ročico in v njem 4. čep. V čem se razločuje sesalni smrk, od tlačilnega?

Fr. Hauptmann.

22. — Gnilovica in vrtna prst.

Vsa organska telesa segnijo, kadar so odmrta. Kislec v zraku, gorkota in vlaga pospešujejo razpad, ki pravzaprav ni nič drugega, nego razkrojenje prvotnih zvez, iz katerih je telo.

Organska telesa so iz organskih in rudnih snovi. Kadar telesa gnijo, vežejo se organske snovi iznova, razpad je podoben gorenju. Kislec v zraku se veže z vodencem gnijočih teles v vodo, z ogljencem pa v ogljenčevo kislino; a dušec v njih se z vodencem veže v amonijak. Voda, ogljenokislina in amonijak z rudnimi deli bivše rastline ali živali, je to, kar ostane po segnitju. Prvi trije izhlape v zrak, poslednji ostanejo v zemlji ter se ne ukončajo, niti ne izgube, kakor sploh nobeno telo ne more priti popolnoma v nič. Njegovi sestojni deli se vrnejo tja, od koder so vzeti, v zrak ali zemljo, da zopet rede nove rastline in živali ter tako stopijo v vedni kolobar življenja.

Taki ostanki strohnelih teles se imenujejo gnilovica t. j. prava črna prst. V takej črnici, katera pride največ od strohnelega lesa, listja in trave, je največ ogljenca, kakor v rastlinah; a njene sestave so različne, ker so različni tudi telesni deli, iz katerih se je naredila prst. Hitreje ali počasneje razpada, kakor že pride s kislecem v dotiko; počasi izgublja rastlinsko snovno obliko, razpade, poslednjič še izpuhtita vodeneč in dušec, ter ostane samo še nekaj malega prstenih in solnatih delov. To se najložje vidi pri votlih drevesih: stržen sprstenuje, a obod je še živ ter v sredi votlega drevesa ostane nekaj prsti, ki diši po kislem.

Gnilovice je več ali manj po vsej naši zemlji, koder žive živali in rasto rastline ter naposled odmrjo in strohne. Posebno mnogo je gnilovice po gozdih, koder stelje ne spravljajo iz gozdov. A naš kmet jemlje gozdom gnilovico ter jo vozi na njivo (v podobi listja, hojevine, mahu i. t. d.) Gnilovica sama ob sebi je rjava ali črnkasta, zato jej pravijo tudi črnica in prhlica. Na zraku ta zemlja razpada ter jemlje mnogo vlage in plinov v se, kar je rastlinam jako koristno. Vode se močno napije ter jo zadržuje; ker je ta zemlja temna, vabi tudi solnčne žarke k sebi, rada se segreje ter se osušena zelo skrči. Z rudninami in z zemljo pomešana, imenuje se tudi vrtna prst, ker se je največ dobiva po vrteh.

Z gnojem pride največ gnilovice v zemljo ter je jako imenitna, kar se tiče rastlinske hrane. Po njej dohaja rastlinam dušec in kalij, ki sta poglavitna hrana vsakej rastlini. Gnilovica pripravlja zemljo, da srka amonijak, ki ni drugega nego duščeva spojina z vodencem, gosti zrak, rahlja težko prst, peščeno pa veže ter ji podeljuje potrebne vlage. Navadna prst po naših njivah ima v 100 delih 3 do 6 delov gnilovice, a dobra vrtna prst je ima po 20 in še več. Kadar je njiva mokra, pozna se že po barvi. Kjer je osem ali še več odstotkov gnilovice, tam je zemlja črnorjava ali celo črna.

Posebna prst je gnjilovica samo tam, kjer se je nahaja več nego polovica v zemlji. To je po močvirjih in šotiščih, koder so rastlinski ostanki na pol strohneli ter zogljeneli na mokrem. Tu škoduje preobilnost nerazkrojene gnilovice brez dušca in hrane.

Prst je prerahla in gobasta, ob suši se močno izsuši, o deževnem vremenu postaja sama godla, a kadar je mraz, napihuje se. Gnilovica ne segnije, nego samo trohni; plemenite trave na takej zemlji ne morejo rasti.

Taka gnilovica se mora najprej osušiti. Da se ji odpravi kislina, treba jo je pomešati z laporjem ali s pepelom; pepel se dobiva s požiganjem šote.

23. — Strunar.

„Gosli razdrobite, sluge,
ki prinesel jih strunar!
Več ne morem čuti speva
ki le žalost ga preveva —
brenkal več ne bo nikdar!“

Vitez to dejal je trdi,
čul strunar njegov ukaz.
Sluge so ga izpolnile,
gosli drage razdrobile,
rogale se mu v obraz . . .

„Čuj me, vitez, kaj ti pravim
mož izkušen, mož — trpin:
gosli si uničil moje,
tega ne, kar zovem svoje;
srce živo in spomin!“

„In dokler zaklada svoja
v prsih zvesto hranim jaz:
vedno mi spomin na srečo
pesem zbujal bo tožečo,
speva ne utihne glas.

Saj strunar nikdar ne vpraša,
je-li ga poslušša kdo:
dosti, da srce razvneto
izvrši nalogo sveto,
ki mu dalo jo — nebo!

Engelbert Gangl.

24. — Korist gozdov.

Gozd ne daje dobička samo, kadar je posekan. Ne! Prepotreben in preimeniten je tudi, dokler stoji. Te potrebe in imenitnosti sicer ne čuti toliko posamezni človek, a čutijo jo celi kraji, da, cele dežele. Zlasti tiste, ki so jih nekdanj imele, pa so jih z lahkomišelnim gospodarstvom uničile, zdaj po njih bridko zdihujejo.

S čim pa koristijo gozdi celim okrajem in deželam?

Gozdi ustavljajo in razbijajo vetrove. Vsakdo ve, da v gozdu veter nima take moči, kakor na planem. Po krajih, kjer so po gorah izsekali gozde, čuti se kmalu, da po dolinah vetrovi dobivajo večjo moč. Doline postajajo hladne in manj rodovitne, posebno sadno drevje mnogo trpi in spomladi rado pozebe. Dež pada bolj neredno, pogostoma nastopajo suše, dež prihaja

rad z nalivom, nevihte z viharji se množe, in toča tod rada ropoče.

Gozd hladi poleti zrak in ublažuje vročino. Iz vsakega drevesa, iz slehernega peresa hlapi vodna para, pa vzdiguje se tudi iz več ali manj vlažnih gozdnih tal. Da se pa more vodna kapljica izpremeniti v paro, potrebuje toplote, in sicer to mora dati zrak. Zato je zrak v gozdu hladnejši nego na planem, ne glede na to, da se pod košato streho zelenih vej zrak nikoli ne more od solнца toliko ugreti, kakor zunaj gozda na planem. Po naravnem zakonu si pa želi hladnejši gozdni zrak izenačiti toploto z vnanjim gorkejšim, in zato veje zjutraj hladen vetrič iz gozda. Podnevi se zemlja na solncu ogreje, ponoči se pa zopet ohladi. Gozdna tla se zaradi zelene strehe nad seboj ne morejo toliko ugreti, ponoči se pa tudi ne toliko ohladiti. Gozdni zrak je torej zvečer toplejši od vnanjega, zato pihlja na večer hladen vetrič proti gozdu. Tako ublažuje gozd letu veliko vročino in brani, da se toplota prehitro ne menja, kar je posebno imenitno spomladi in jeseni, ko mnogim sadežem preti mraz in slana.

Gozd nam dalje čisti zrak. Po velikih mestih, kjer se hiša hiše drži in je vmes le malo drevja in zelenja, onečiščen je zrak po človeškem in živalskem dihanju in po vsakovrstnem smradnem izparivanju. In ta okuženi zrak diha drevje v se, izpreminja ga ter nam ga čistega zopet vrača. Zategadelj nas zrak na planem, zlasti v solnčnem gozdu, tako ugodno oživlja. Zato silijo meščani poleti na kmete, zato pošiljajo zdravniki bolnike v toplice in kopeli, ne toliko zastran vode, kolikor zaradi čistega zraka, ki ga uživajo ondi.

Suh zrak človeku ne prija, ker draži dihala in je posebno neprijeten in škodljiv ljudem, ki bolehalo na pljučih. V gozdih in blizu njih je pa bolj ali manj zmerom vlažen, ker smo zgoraj čuli, da iz dreves neprestano hlapi vodna para. Zato pa po gozdnatih krajih tudi pogostoma dežuje in poletni dež prijetno ublažuje hudo vročino, po brezdrevesnih ravninah in golih puščavah je pa dež redka prikazen. Na otoku Malta so posekali gozde in odseh dob močno pogrešajo dežja, po tri leta ga včasih ni padlo niti kaplje. Pa tudi nasledki dežja so v gozdu vsi drugačni, nego po goličavah. Naj lije še tako silno ploha, vodeni curki se razbijajo na vejah in na listju in padajo v kapljah na tla. Zeleni mah, suho listje in zemlja se napijejo te vode, vsa tla se je nasrkajo do sita; odtoka je naposled samo toliko, kolikor je zemlja ni mogla popiti, in še ta se le počasi odceja. V dolino prišumi šele tedaj, ko je ondi voda dolinske plohe že odtekla. Na parobju takih gozdov pa zato tudi povsod vrejo izpod zelenega plašča vrelci in potoki, katerim navadno vse leto ne zmanjka vode, in ki tudi v dolgotrajni suši ne usahnejo popolnoma.

Zdaj pa pogledjmo, kako udelavajo nalivi po gorah, kjer so posekali gozde. Za lesom gre kmalu tudi mehka odeja, ki se je prej širila v gozdnem hladu. Plohe odnašajo zemljo, za nekoliko let se pokažejo kamenita gola rebra. Ako zdaj naliva dež, ne zadržuje ga nič, v silnih hudournikih dere voda navzdol in s seboj nosi kamenje in pesek. Se strašansko silo pridere v doline, trga jezove in zagraje, zaliva hiše, vasi in mesta. Tu odnaša rodovitno zemljo, ondi zasiplje njive in travnike s kamenjem in peskom, a tam doli

zopet pretvarja zelene loge in cvetoča polja v pusto in nezdravo močvirje. Daleč po dolinah in ravninah torej čuti poljedelec in trpi škodo, ako v gorah ne znajo gospodariti z gozdom.

Silno koristni so po goratih krajih gozdi tudi zaradi tega, ker človeška selišča branijo sneženih plazov in gorskih usadov.

Od leta do leta se množe tožbe na pomladne povodnji. Te tožbe prihajajo tudi iz krajev, kjer v prejšnjih časih niso bile navadne. Povodnji nastopajo zmerom tedaj, ko se začne topiti sneg po gorah, in so tudi nasledek slabega gospodarstva v gozdih. Nekdaj, ko je bila gora še zarastla z lesom, tajal se je na pomlad sneg po gozdu le počasi, in snežnica je tudi polagoma odtekala. Zdaj pa se po golih rebrih sneg hitro topi, vode naglo naraščajo, in po dolinah stopajo čez bregove.

Človek je gozdom prvi in najsilovitejši kvarljivec.

Fr. Erjavec.

25. — Pogumna sestrice.

Jožka je že več dni bolet zob. Jokal se je podnevi in ponoči; ni mogel spati, niti jesti. Mati je sklenila, da mu ga da izdreti, in ker so mlajši njegovi sestri Milici zrasli dvojnati zobje, zato je napisala pismo zobozdravniku, proseč ga, naj pride k njim v stanovanje.

Proti poldnevu pride zdravnik, in mati ga pospremi v otroško sobo. Jožek in Milica sta začudeno gledala

nepoznanega gospoda, toda ko sta zvedela, radi česa je dospel, sta se oba umaknila v kot, in Jožek je začel kričati:

„Ne dam si izdreti zoba, ne dam!“

„Kdor izmed vaju me ima rad ter me noče žaliti, ta naj pride vljudno k nama ter si da izdreti zob,“ reče mati.

Jožek se je delal, kakor da ni slišal teh besed, zakaj kričal je neprestano:

„Ne dam si izdreti zoba!“

Toda Milica — četudi mlajša — je stopila iz kota, se približala zdravniku in rekla:

„Pa ga izderite, gospod!“

Nato je odprla usta ter pripravljena čakala.

Zdravnik je vzel kleščice, jih založil za zob, potegnil ter v eni sekundi izdrl zob, a deklica ni niti zakričala.

„Ali te je bolelo?“ jo vpraša mati.

„Ni me bolelo,“ odvrne Milica ter se nasmehne, čeprav se ji je v očeh lesketala solza.

Osramočen po pogumni sestri, se je po njenem zgledu tudi Jožek približal zdravniku. Ko pa je ta založil kleščice ter izdrl zob, je prvi hip glasno zakričal, toda ko je pogledal sestri, se je takoj nasmehnil.

Mati je objela oba otroka ter rekla, da ju ima jako rada, ker sta tako pogumna.

„Ali te ni bolelo, ko ti je zdravnik izdrl zob?“ vpraša zvečer Jožek sestrico, „zakaj mene je bolelo.“

„Tudi mene je bolelo“, odvrne Milica, „a nisem hotela kričati, ker bi se ti še bolj bal, pozneje pa bi ti bilo vendar žal, da si razžalil mater.“

„O, kako si dobra“, reče Jožek. „Ko bi bila jokalna, ne bil bi si dal izdreti zoba in razžalil bi mater, a zob bi me bolel še sedaj. Tako pa se veselo igram in spal bom sladko.“

26. — Kako je kmet gosi delil.

Reven mužik ni imel kruha; namenil se je iti prosit kruha h gospodu. A da ne bi šel prazen h gospodu, zakolje gos, jo speče in mu jo nese. Gospod sprejme gos in reče seljaku: „Bog ti povrni, mužik, za gos: samo ne vem, kako naj si tvojo gos razdelimo; imam namreč ženo, dva sina in dve hčeri. Kako naj si delimo, ne da bi koga oškodovali?“ Mužik pravi: „Jaz vam jo zazdelim.“ Prime nož, odrobi gosi glavo in reče gospodu: „Ti si glava vsemu domu; tebi gre glava“. Potem odreže zadek in ga poda gospodinji, rekoč: „Tebi je doma sedeti in nadzirati gospodinjstvo; tebi gre zadek.“ Nato odreže dve nogi in ju poda sinoma: „Vama je treba okoli hoditi po očetovem gospodarstvu; vama torej bedri.“ A hčerama je dal kreljuti, rekoč: „Vidve poletita kmalu z očetovega doma, zato vama kreljuti. Ostanek pa vzamem zase“ — in vzel si je ostalo gos.

Gospod se je temu posmejal in dal mužiku kruha in denarja.

Zvedel pa je bogat seljak, kako se je gospod oddolžil revnemu kočarju za gos s kruhom in denarjem. Speče pet gosi in jih ponese h gospodu.

Gospod deje: „Bog vam poplačaj za gosi! Jaz imam ženo, dva sina, dve hčeri; vseh nas je šestero.

Kako naj si enako razdelimo tvoje gosi?“ Bogati seljak se zamisli, ali nič si ne izmisli.

Tedaj pošlje gospod po revnega mužíka in mu ukaže deliti. Revni kmet vzame gos, jo izroči gospodu z gospo, rekoč: „Tako, vas je z gosjo vred troje.“ Drugo dá sinoma: „I vas je,“ reče „troje.“ Tretjo dá hčera: „I vas je troje.“ Zase pa vzame dve gosi in reče: „Evo, tudi nas je troje z gosema. Tako je vse po pravici razdeljeno.“

Gospod se zasmije, navrže revnemu mužíku še kruha in denarja, bogatega seljaka pa nažene.

Josip Wester.

27. — Slavec.

Ko je ustvaril Bog vse živali na zemlji, da bi bile človeku priče večne modrosti in dobrote, so si smele vsaka jeden dar izprositi. Lev je prejel moč nad vsemi zvermi, kača strup v svojo brambo, žlahtni konj brze noge, lisica prekanjenost, orel bistro oko, pav lepo obleko itd. Slednjič prileti drobni slavček pred božji prestol: „Ne mika me ne moč, ne lepota; prosim te pa gladkega glasu, da bom zlival čutila svojega srca v mile pesmice in vsemu stvarjenju oznanjal tvojo slavo.“

„Moj ljubček,“ mu odgovori vsemogočni stvarnik milostljivo, „modro si si izvolil, modrejše od vseh drugih stvari. Zato pa ti podarim vir napevov, ki so odmev one pesmi, katero čisti duhovi v mojem sve-tišču prepevajo noč in dan.“ In hvaležen je slavček zletel v gaj, kjer prepeva v mičnih spevih slavo vse-mogočnosti.

J. Gomilšak.

28. — Déte jézdi na koléni.

Skóka, skóka kónjič
na polenci,
na kolenci
dete naše daleč jézdi,
pod nebesa k svetljej zvézdi.
Zvezde božje se igrajo
in igraje lesketajo ;
a pred njimi je danica,
kolóvodna prehodnica ;
druge naglo vse za njó
súkajo se in téko.
Mesec kisko se drži
ter zabuhel govori :
Bolno glavo imam
ves obvezan kimam ;
kdo po nebi ropotá,
da zaspatí mi ne dá ?

Fr. Levstik.

29. — Zemlja.

Vsakemu umnemu poljedelcu naj bo prva skrb, da pozna različnosti zemlje, s katero se peča in ukvarja. Kmet, ki ne pozna svojega zemljišča, niti pravil, po katerih se pusta, nerodovitna zemlja izboljšuje, ne opravi mnogo prida na svojem zemljišču ; kajti zemlja rodi drugače po gorah in zopet drugače po dolinah, po planjavah in po ravnem. Po hribih in gorah je zemlja največ namešana z debelim peskom ali gruščem, ker se je, po velikih dežnih nalivih razmočena, raz

visoke gore spustila ter se razprostrla po nižjih pollicah. Čim bolj je pozneje ta prst preperela in sprstnela, t. j. čim več se je prevrglo v dobro prst in prah, čim več je ž njo pomešane gline in druge trohljive šare, tem plodovitejša je tudi zemlja. A zemlja po dolinah in po ravnem je že takoj v početku z najboljšim drobižem in tenko prstjo namešana ter je tudi od leta do leta tem rodovitnejša, čim več dežni nalivi drobne zemlje in kremenine z višjih in nižjih hribov izperó ter je nanesó v doline in ravnine. To dela, da je zemlja po dolinah in ravninah že sama ob sebi mnogo rodovitnejša, nego li po hribih in gorah. A tudi gorjanom je dal modri stvarnik pripomočkov obilo, da si morejo svoja zemljišča popravljati ter plodovitost zemlje pomnoževati. Zato pa jim je treba svoja zemljišča dobro poznati in njih svojstva vsestransko preudariti; potem jim bode lahko zemljišča popravljati ter vse tako obračati, da jim zemlja da mnogo lepega dobička.

Zemljo (prst) delimo sploh na tri poglavitne prvine, ki so: kremenik, il (ilovica) in apnenec. A te tri vrste zemlje se ne nahajajo nikjer v prirodi čiste, to je v svoji pravi, prvotni podobi, nego povsod so mnogovrstno namešane z drugimi zemljami. V kremeniku je vselej nekoliko ila in apnenca, enako tudi v apnencu nekoliko kremenika in ila.

30. — Žetev.

Vesel čas je čas žetve. Pa tudi pri žetvi je treba na marsikaj paziti. Kadar se žetev začinja, mora biti

vse zanjo pripravljeno. Pripravljene morajo biti srpi, sploh vse orodje za žetev, kozolci, prav tako tudi skednji. Tudi delavcev pri žetvi ne sme manjkati. Žito za žetev ne sme biti premalo, pa tudi ne preveč zrelo. Čas žetve določuje tudi prihodnja poraba žita. Če se bo žito porabilo bolj za seme, mora biti bolj dozorelo. Če se pa bo rabilo bolj za mlin, ni treba, da bi bilo popolnoma zrelo. Prezrelo žito ne daje lepe moke; slama je zelo izpita, suha in manj vredna za krmo. Žanje naj se ob lepem vremenu in bolje zgodaj, kakor prepozno, zlasti v onih krajih, koder toča rada pobija. Žito žanjejo se srpom.

V novejših časih napravljajo kosne stroje, s katerimi se more tudi žito žeti. Za velika posestva, posebno po ravnem, so kosni stroji zelo pripravni. Tudi s koso, ki pa je nalašč za to narejena, kose žito. Če je žito suho, mora se precej, ko je požeto, povezati v snope; mokrotno ali vlažno žito se slabo suši in težko mlati.

V nekaterih krajih suše snopovje na njivah, pridno je obračajo in o dežju spravljajo v kupe. Tako sušenje je primerno takim krajem, kjer je malo dežja, v naših krajih pa bi ne ugajalo. Za naše kraje so najbolj pripravni kozolci, katere cenijo že tudi po krajih, kjer jih še do zdaj niso imeli. Povežejo naj se raje manjši nego veliki, debeli snopi. Prevelik snop se težavno sklada v kozolcu in se težko do čistega omlati. Ko je žito v kozolcu, treba je paziti, da ne hodijo nanje miši in druge živali. Kadar se prezrelo in suho žito naklada, dobro je, da se med lestvico na vozu devajo rjuhe, da se ne potrosi preveč zrnja.

Posušeno žito se mlati s cepcem ali mlatilnim strojem. Ročna mlatulja opravi v enem dnevu toliko, kolikor štirje mlatiči v 5 dneh! Delo se torej zvršuje hitreje in ceneje! Omlačeno žito se čisti; ko je izvejano, očisti se nazadnje še na rešetu, pa še bolje s strojem, ki je napravljen za čiščenje žita. Očiščeno žito se mora hraniti v dobrih hramih. Če je zrnje še nekoliko vlažno, ne sme se na debelo po tleh nasuti in se mora pogosto premešati; pa tudi suho žito se ne sme debeleje kot pol metra na debelo nametati. Žitni hram mora biti suh in zračen. Varovati ga je pred mišimi; domačemu mačku naj se torej včasih dovoli, da preišče žitne hrame.

31. — Kolumbovo jajce.

Nekega dne je priredil kardinal Mendoza veliko pojedino na čast Krištofu Kolumbu, ki je bil imenovan admiralom. Pri pojedini je kardinal povzel besedo in hvalil Krištofa Kolumba, ki je razkril Ameriko ter si tako pridobil slavo po vsej Evropi. Ta pohvalna beseda mnogim gostom ni bila povšeči; mislili so si, čemu toliko hvale človeku, ki ni plemenitega rodu. „Meni se zdi,“ reče eden kraljevih plemenitašev, „da ni bilo tako težavno najti pot v takozvani novi svet; morje je od vseh strani odprto, in kdo pravi, da bi noben drugi španski mornar ne bil mogel najti pravega pota v Ameriko?“ Nato se ostali gostje nasmehnejo in pritrujejo govorniku, a nekateri celo rekò porogljivo: „Dà, dà, to bi bil storil vsak izmed nas!“

„Gospoda! Verujte, da nikakor nočem,“ reče Krištof Kolumb, „sebi pripisovati slave, za katero imam zahvaliti edino le modrost božjo; a gotovo je tudi, da je mnogo opravkov na svetu, ki se nam zde lahki samo radi tega, ker so jih izvršili drugi ljudje.“ To rekši, prosi Kolumb, da bi mu prinesli kokošje jajce. Ko ima jajce v roki, se obrne k plemenitašem in reče: „Kdo izmed slavne gospode mi postavi to jajce tako, da bode stalo navpik?“ Vsi so poizkušali zdaj od te, zdaj od one strani, a vse zaman, jajce ni stalo. Naposled zavpijejo vsi: „To je nemogoče!“ — „In vendar,“ odvrne Krištof Kolumb, „boste gospodje potem rekli, da to napravi vsak izmed vas!“ Zdaj udari Kolumb z jajcem na tanjšem koncu malo ob mizo, da se rahlo udere, ga postavi navpik, in jajce je stalo. — „O, tako stori lahko vsak izmed nas!“ zavpijejo vsi okoli mize. „Prav ste odgovorili gospodje,“ reče Kolumb smeje se; „razloček med vami in menoj je le ta, da vi pravite, da bi bili vsi to lahko storili, a storil sem le jaz. Glejte, baš tako je tudi z odkritjem novega sveta!“

Gospodje za mizo so se zelo sramovali, in nihče si ni več upal zaničljivo govoriti o Kolumbu.

„Vrtec“.

32. — Kolo sreče.

Vekovite in brez svrhe
ni pod solncem krepke stvari;
a v gora visokih vrhe
najprej tresk ognjeni vdari.

Kolo sreče naokoli
se vrti in ne obstane:
Zdaj je gori, zdaj je doli,
iz globine zopet vstane.

Gundulič.

33. — Domače živali.

Človek je gospodar na zemlji. A kako težavno bi bilo njegovo življenje, ako bi si ne znal pridobiti zvestih in močnih pomagačev! Ti pomagači so domače živali. In baš s tem je pokazal človek najbolj svoje gospodstvo, da si je izmed neizmerne množice živali vedel odbrati najboljše tovariše, da jih je znal izlepa ali izgrda ukrotiti, sebi privaditi in jih takorekoč prikleniti na svoje posestvo.

Kako siromašno, kako trudapolno bi bilo naše življenje, ako bi s svojimi lastnimi rokami morali delati vsa dela, ki jih namesto nas opravlja naša domača živina! Vse naše dejanje in nehanje bi bilo utopljeno v skrbi za „vsakdanji kruh“, za vzdrževanje borega telesa; dušni darovi in umne zmožnosti bi pa spale v nas. Bili bi divjaki — brez vsakega hrepeneja po znanosti, po omiki.

Nekatere živali redi človek največ zaradi poljskega dela, druge mu dajo meso, mleko, mast, kožo, volno, ščetine, rogove i. t. d.

Ako si človek hoče postaviti hišo, zvažajo in znašajo konji, voli in osli potrebno kamenje, les, vodo, pesek, apno i. t. d.

Ako hoče obdelati zemljo, zapreže pred plug vole ali konje, ki strpljivo orjejo, brazdijo in zabranajo setev z brano. Ko je setev dozorela, jo zopet živina zvozi domov.

Ako hoče posetiti v daljavi stanujoče prijatelje, znanca, srcu ljube in drage, zapreže hitrega konjiča

pred voz ali pa mu sede na hrbet, in umna žival pridirja z njim urno do zaželjenega kraja.

Da mu v skednju in v žitnicah ne pojedó pridelkov njegovega truda nadležni in škodljivi požeruhi, in da ga isti nemirnjaki ne budé iz sladkega, krepečega spanja, spusti med nje mačka, ki hitro ustrahuje in prežene male sitneže.

Ako hoče človek zatreti škodljivo zver, ali ako si hoče privoščiti divjačine, vzame puško in pokliče psa, ki od veselja poskakuje in laja, ko ugleda orožje v gospodarjevih rokah. Pes ga vodi na pravi sled, ovoha skrito žival in mu jo pritira pred puško.

Domača živina je poljedelcu vse; živina je njegovo bogatstvo, njegova sreča, brez nje je siromak. Živinoreja in poljedelstvo sta tesno zvezana med seboj, drugo se oslanja na drugo. Brez živinoreje ni poljedelstva; oboje skupaj šele imenujemo gospodarstvo ali kmetijstvo.

Naš kmet zelo ceni lepo živino, se rad pobaha z njo in ji daja lepa imena. Srce se mu širi, ko vidi, da se mu dobro redi „ljuba živinica“, da mu lepo obdelano polje obeta bogato žetev.

Fr. Erjavec.

34. — Rim in cerkev sv. Petra.

Ni zgodovinsko slavnejšega mesta nego je Rim. Ustanovili so ga po pravljici l. 753. pr. Kr. Njegovi prebivalci so kmalu zavladali vsej Italiji, in za Jezusa Kristusa je obsegala velikanska rimska država vse

dežele ob Sredozemskem morju. Propadla je sicer ogromna država, in tudi Rim je mnogo trpel, toda svojo slavo je ohranil do današnjega dne.

Ker je umrl v Rimu mučeniške smrti sv. Peter, prvi naslednik Kristusov, je postalo to mesto sedež papeštva in tako tudi glavno mesto katoliškega sveta. Danes šteje Rim kot glavno mesto italijanskega kraljestva nad 400 tisoč prebivalcev.

Seveda je mesto tekom stoletij silno izpremenilo svoje lice. Koliko imenitnih stavb se je zrušilo, koliko dragocenosti so uničili ali odnesli divji narodi, ki so neusmiljeno gospodarili v Rimu! Vendar ima Rim še danes toliko spomenikov iz slavne prošlosti, krasnih stavb in umetnin, da bi vse življenje komaj zadostovalo, ako bi se hotel človek vsaj deloma seznaniti z njimi.

Ni torej čudo, da ima „večno“ mesto neko posebno privlačno silo in da je ondi razen v najbolj vročih mesecih navadno polno tujcev.

Potujmo tudi mi v duhu tjakaj in si oglejmo vsaj najimenitnejšo rimsko stavbo: cerkev sv. Petra, ki jo imenujejo novodobno svetovno čudo.

Pred cerkvijo je prekrasen trg, kakršnega nima nobeno mesto. Oblike je eleptične. Največji premer mu je 340, najmanjši 240 metrov. Obdan je s prekrasnimi stebrišči, t. j. hodniki, ki jim streha počiva na 284 strebrih. Ob robu strehe je 162 orjaških kipov raznih svetnikov. Ves trg je potlakan z velikimi mramornatimi ploščami. V sredini se dviga velikanski egiptovski obelisk iz granita, na levi in desni strani pa je po en krasen vodomet.

Že sv. Petra trg te napolnjuje z občudovanjem, kaj šele cerkev sama! Zidana je na prostoru, kjer je stala prej manjša cerkev nad grobom sv. Petra.

Cerkev sv. Petra je največja hiša božja in menda najlepša stavba na svetu. Zidati so jo začeli l. 1456. in dokončali l. 1626. Dolga je 187 m, v vsem približno 71 m široka, 44 visoka in ima tri ladje. Kupola, ki jo je zgradil nesmrtni Michelangelo, ima v premeru 42 m in je visoka 120, do križa 138 m. Človeku se dozdeva, kakor da visi v zraku ta čudoviti stavbeni umotvor. Na okroglo 15.000 m² prostranih tleh cerkve je prostora za 50 tisoč ljudi.

Stala pa je cerkev sv. Petra kakih 240 milijonov lir, in vzdrževanje stane na leto 180 tisoč lir.

Nenavadna velikost čudovito gane človeka. Nad preddvorjem je dvorana, v kateri da novoizvoljeni papež vernikom prvi blagoslov. Vstopiš v cerkev in osupel obstojiš na mestu. Vzkliknil bi ves očaran, a pobožnost, kakršne še morda nisi čutil, ti zapre sapo. Ker je cerkev prazna, brez klopi in drugih zaprek, se ti zdi ogromni prostor tem večji. Kamorkoli se ozreš, povsod sijaj in lepota. Velikanski bronasti kipi cerkvenih očakov, bogato okrašene kapele, grobovi papežev in prekrasne na steno slikane podobe priklepajo posebno tvoj pogled nase. Pod kupolo je prav nad podzemeljsko grobno kapelico sv. Petra veliki oltar. Nad oltarjem se dviga na štirih pozlačenih, bronastih stebrih velikansko nebo.

Z vrha kupole, kamor prideš po prav zložnih stopnicah, se vidijo ljudje v cerkvi kakor pritlikavci.

Od tamkaj je tudi krasen razgled po vsem Rimu, na okolico in na pet ur oddaljeno morje.

Na severu, tik cerkve sv. Petra je palača Vatikan; tu prebiva papež. Vatikan je pravzaprav velik mestni del, ki sestoji iz raznih lepih palač s krasnimi vrtovi. Pokriva približno 55.000 m². Število sob in dvoran vatikanskih se navadno pretirava. Gotovo jih je približno tisoč. Večina jih je odločenih za zbirke znanosti in umetnosti.

Po Hojcu in drugih virih — L. Černež.

35. — Pesem o klasu.

Kot z zelene goré
cesta, ravno poljé,
kot ves pisan svet
nam se dnevi vrsté!

Glej, izza teh brez
polje in poljé,
tako daleč črez
vse nam v zrno gre.

To je naša last,
vse za naše dni!
Sebi v slavo in čast
todi klas nam zori.

Da obvaruje Bog
hudih ur ga, vetrov,
da povsodi okrog
zlije svoj blagoslov!

Na Medardovo jasnih dni,
mirne daj Margaretine,
da se svet veseli
dobre letine! —

Dà, za kruh, dà, za klas,
Bog, usliši nas,
črez razore zavej
sredi urnih maš;

naj se dnevi vrsté
kot svet pisan z goré —
Prepelica, hej, črez poljé,
hitri veter, zavej črez goré!

Murn-Aleksandrov.

36. — Petero delov naše zemlje.

Največji del naše zemlje, dobre tri četrtine, pokriva morje; iz njega pa se dviga pet velikih komadov suhe zemlje, ki jim pravimo celine ali pa tudi deli sveta. Štejemo jih po navadi v tem-le redu: Evropa, Azija, Afrika, Amerika in Avstralija. Ako pa jih štejemo po njih velikosti, imenujemo najprej Azijo, ki meri 45 milijonov km²; druga je Amerika z 41 milijoni km², tretja Afrika s 30 milijoni km², četrta Evropa z 10 milijoni km², peta pa Avstralija z 9 milijoni km².

Azija je torej največja in skoro tolika kakor Evropa, Afrika in Avstralija skupaj. Po velikosti ostaja Amerika za Azijo le za štiri milijone km²; Evropa pa je več ko štirikrat manjša od Azije, še manjša od Evrope pa je Avstralija, ki je torej najmanjši del sveta.

Iz Evrope dospemo v Azijo po suhem; ta dva dela sveta sta med seboj zrastle, ter se Evropa drži Azije z najširšo svojo stranjo. V Afriko pa iz Evrope po suhem ni pota, ampak ta dva dela sveta loči Sredozemsko morje. Tole je na najožjem kraju tako ozko, da se čeznje lahko v Afriko strelja z velikimi topovi, kakršne imajo Angleži v svoji skalnati trdnjavi Gibraltarju.

Od Evrope že zelo oddaljena je pa Amerika, četrtri del sveta; zakaj med njo in Evropo se razširja veliko Atlantsko morje ali Atlantski ocean. Urne poštne ladje ga preplovejo po navadi v osmih ali desetih dneh. V najnovejšem času pa so izdelali ladje, ki zmorejo to dolgo pot že celo v šestih dneh.

Toda v Avstralijo traja vožnja celih 42 do 43 dni. Ta najmanjši del sveta je tedaj od nas najbolj oddaljen in ravno zavoljo tega nam je tudi še najmanj znan. Avstralijo poznamo šele dobrih dvesto let. Sicer je tudi Amerika zadosti oddaljena od nas, vendar je minilo štiristo let, odkar nam jo je odkril Krištof Kolumb.

Ivan Vrhovec.

37. — Oče in hčeri.

Imel je oče hčeri dve,
omožil dobro je obe:
starejšo je vrtnarju
in mlajšo dal lončarju.

K vrtnarjevi pogledat gre:
„Kako je kaj?“ — „Bo že, bo že;
samo dežjá je treba zelenjavi.
Molite zanj!“ — Lončarjevo pozdravi:

„Kako pri vas?“ — „Bo že, bo že; samo
Bog daj nam solnca, lepega vremena,
da se suši posoda nam lončena.
Molite zanj!“ — Zdaj moli! pa kako?

Josip Stritar.

38. — Potok.

Pel je pastir ob potoku žalostno pesem o nepovratni svoji izgubi: oh, mogočna reka mu je unesla jagnje belo, preljubo!

Ko ga je potok slišal, kako toži, se je razljutil in jel pri sebi govoriti: „O nenasitna reka! Ko bi bilo

po tvojem dnu vse tako jasno, prozorno, kakor je po mojem, in bi vsakdo videl, koliko življenja si že pogoltnila, ali bi prenesla to sramoto? O, gotovo bi se ulila v zemljo in v temnih globinah skrila svoje valove! Za Boga, ko bi meni priroda dala toliko vode, bi se lahko prelival mimo koč in grmovja ter ne izpulil niti najmanjšega lista; bregovi pomladnega loga, ki bi mu prožil krepila, bi me blagoslavljali. Voda moja bi mirna in čista pritekla v daljno morje."

Tako je govoril potok, potoček slabi, in tako je tudi mislil v svoji dobri volji.

Pa kaj se zgodi? Nedeljo potem so se zgrnili viharni oblaki, hudourniki so prišumeli — potok je bil enak reki.

A kam je prišla njegova mirnost, kam blagi njegovi nameni? Glej, kako so njegovi valovi vzkipeli, kako se je razprostrl na široko! V divjem begu ruje stoletna drevesa in hrani pastirja, ki ga je nedavno nežno pomiloval, z njegovo čredo vred v svojih razjarjenih vodah.

Res mnog potoček teče gladko,
res lagodno mnog žubori in sladko,
a vzrok je — vse v čem?

V tem, ker je malo vode v njem.

Krylov — Fr. Ilešič.

39. — Sneg in toča.

Pozimi pada iz oblakov namesto dežja navadno sneg. Ako ujamemo nekoliko tistih belih keplic ali snežink na rokav in si jih natančneje ogledamo, nam

bode takoj jasno, kako nastane sneg. Le na gorko ne smemo s snežinkami, spremenile bi se v kapljice vode. Pozimi zmrzne hlap, ki je v zraku, v drobne ledene iglice. Te se zberó v snežinke, ki nam kažejo prav lepe, šesterotrakaste zvezdice.

Po nižavah in dolinah pada sneg navadno le pozimi, ker je zrak samo tedaj tako mrzel, da zmrzne hlap. Po visokih gorah pa pada tudi poleti. Ker je zrak čim više tem hladnejši, se naredi sneg v oblakih lahko tudi poleti; samo v nižave o tem času ne more pasti, ker se padajoče snežinke v nižjih, toplejših plasteh raztope ter pridejo na zemljo kot deževne kapljice. Po tem takem je mogoče, da ob istem času visoko gori po gorah sneži, spodaj v dolini pa deži.

Spomladi in jeseni se v sneženih oblakih, ki jih veter pŕeganja, zberó iglice rade v majhne, goste kepice, ki padajo kot sodra ali babje pšeno na zemljo.

Poleti pa ne pada sodra, ampak toča. V prav visokih oblakih se dela tudi tedaj sodra. Ko pa pada skozi nižje oblake, naredi se okoli nje debela ledena skorja, in na tla padajo ledena zrna, ki jih imenujemo točo.

Ako prerežemo zrno toče, vidimo v sredi belo, neprozorno, sodri podobno zrnce; okoli zrnca je bolj ali manj prozoren led.

Toča pobije rastline, da, celo živali in napravi veliko škode.

H. Schreiner.

40. — Pravilo modrosti.

Ne veruj vsega, kar slišiš;
ne stori vsega, kar moreš;
ne pravi vsega, kar veš;
ne želi vsega, kar vidiš;
ne porabi vsega, kar imaš;
ne pokaži vsega, kar znaš!

A. M. Slomšek.

41. — Laž v pregovoru.

Laž ima kratke noge. — Kdor rad laže, tudi krađe. — Kdor se ne sramuje lagati, tega tudi krasti ni sram. — Kdor veliko govori, mora veliko znati ali veliko lagati. — Laž in zvijača pogineta, samo resnica in pravica ostaneta. — Kdor se enkrat zlaže, se mu vera ne izkaže. — Laž ima plitvo dno. — Kjer ima laž kosilo, tam nima večerje. — Laž nima rok, vendar človeku zaupanje razdere. — Tat in lažnik sta rojena brata. — Laž hodi ob eni nogi. — Resnica se ne more nikoli z lažjo poljubiti. — Kdor laž govori, vso vero izgubi. — Z lažjo pridobljeno ni blagoslovljeno.

42. — Sveti Miklavž.

Sveti Miklavž sem jaz z belo brado,
škofovo kapo in palico v roci:
kamor pridem vse vidi me rado,
zlasti veseli so me otroci.

Kdor je priden domá in v šoli,
nima igrač in norosti le v glavi,
ne preklinja, ne laže nikoli;
rad ga imam, on naj le nastavi!

Hrušek mu v škornje denem po noči,
jabolk, orehov za ves teden;
brezovko najde, ko dan napoči,
v škornju svojem, kdor je poreden.

Včasi pa pridem po dnevi tudi,
pridnim se roka odpira;
zad za menoj pa parkelj hudi
v koš poredne otroke pobira.

J. Stritar.

43. — Miklavžev večer.

Pri nas doma so Miklavža čakali v sprejemni sobi. Kakor se je zmračilo, so bili otroci nemirni in razburjeni. Sedaj pa sedaj se je kdo pokazal na pragu in se plašno oziral po drugih vratih. Naposled so prišli vsi skupaj z materjo, ki je prižgala dve lojevi sveči, postavila po vrsti stolce in posadila otroke po letih drugega kraj drugega. Manjši si od strahu kar niso upali dihati, starejši pa so ponavljali krščanski nauk, da bi znali Miklavžu odgovarjati. Tudi oče je takrat prišel in stopil k Julčku, da bi ga ne bilo preveč strah parklja.

V tem zazvončka na hodniku. Otroci kar umolknejo. Vrata se odpro in evo jih! Naprej stopata dva angelja, oblečena v tanko žensko krilo, obšito z zlatim

robom, na glavi pa imata krono iz zlatega papirja, s katere jima črez obraz visi bel zavoj, da ju ni spoznati. Za njima počasi koraka Miklavž, oblečen kot škof, in se opira na zakrivljeno palico, ovito s srebrnim papirjem. Velika bela brada mu zakriva ves obraz, da tudi njega ni spoznati. Na pragu rožlja z železno verigo parkelj z dolgimi rogovi in dolgim jezikom iz rdečega papirja.

Mala Netka zajoče kar na glas; tako se ustraši parklja; jaz pa spoznam že od daleč, da je to domači hlapec Miha. Miklavž mu zapreti s palico in miren je. Tudi Netko potolaži mati, in ko odmoli z njo kratko molitev k angelju varuhu, je vse dobro. Nato pridejo drugi na vrsto; ti morajo moliti, druge izprašuje sam Miklavž krščanski nauk. Lojzika, ki je v šoli zvedela vso Miklavževo skrivnost, se nehote zasmije na veliko pohujšanje mlajših sester in bratov. Ali kakor bi trenil, se zažene parkelj proti njej in zarožlja, da zajokajo manjši otroci kar vdvoje. Miklavž zapodi grdega hudobca zopet iz sobe, pohvali otroke, in ko jim obljubi, da jim ponoči prinese lepih stvari, gre z angeljema iz sobe ter izgine na temnem hodniku. Sedaj so otroci zopet veseli in razposajeni ter prineso vsak svoj jerbašček, ki ga nastavijo na glasovirju, a Lojzika zapiše vsakemu njegovo ime na listek papirja in ga dene v jerbašček, da bi Miklavž vedel razdeliti darove.

Bilo je še vse temno in tiho po hiši in že so se zbudili otroci. Lojzika je ob nočni svetilki prižgala svečo in za njo so se prav takisto vsi ostali otroci zmuzali iz posteljic ter prišli po Miklavževe darove.

Dobro je poznal vsak svoj jerbašček, in še predno je sestra prečitala imena, si je vzal vsak, kar mu je bilo

namenjeno. Bilo je dokaj igrač in slaščic; za male otroke Miklavž iz papirja in voska ter parkelj iz češpelj, za večje pa kaj oblačila, a vsakemu povrh brezova šiba. Nič ni bilo prepira, nič zavidnosti, ampak vsak je bil vesel svojih darov in jih je zasopel razkazoval drugemu. Dasi so se kar tresli od mraza, se niso ganili od glasovirja, dokler jih ni mati pozvala nazaj v spalnico. Slušali so, ali vsak je vzel svoj jerbašček s seboj; in sede v topli postelji so se igrali z novimi igračami do belega dne. Za vsako stvar je vedel vsak pohvalno besedo, le o šibi ni zinil nihče. Drugo jutro pa so na materino povelje pobrali z velike omare ostanke lanskih šib, jih sežgali in zamenili z novimi, ki so jim prej obrali češpelj in orehov, privezanih nánje.

Josip Stare.

44. — Tolažba po zimi.

Kaj umira ti veselje?
Kaj te v žalost mi topi?
Kaj ti, srce, nove želje
spod nespolnjenih budi?

Kar pogledam, res žaluje,
dolje prazno je cvetlic;
listje se raz drevje suje,
proč je sled veselih ptic.

Hribov vrhe sneg zapada,
zadeluje srnam tir,
in po dolih led poklada
na potokov bistri vir.

Pa jesen bo spet minila,
zimski dnevi potekó,
zemlja se bo pomladila,
vnovič vse bo v cvetje šlo.

Vnovič bodo priletele
ptice in prepevale,
vnovič ribice vesele
spet v vodah švigale.

Torej, srce, trpi malo
svojo žalost; saj iz nje
bo veselje kal pognalo,
kakor brstje v cvetje gre.

Fran Svetličič.

45. — Zimska noč.

Temna mrzla noč molči
nad naravo celo,
in široka plan leži
pod odejo tiho, belo.

Ptice odletele vse
v tuje so dežele,
in cvetlice pisane
vse so davno ovenele.

Vklenjeni pod ledom so
viri in potoki,
ribice vzdihujejo
v ječi žalostni, globoki.

Samo z neba zvezdice
svetle nam migljajo,
in iz zvezdic k zemlji se
mili angeljci smehljajo.

Človek, ki vzdihuješ sam
v pusti solz dolini,
kvišku gledaj, božji hram
ti odprt je na višini.

J. Gomilšak.

46. — Življenje v gozdu.

Kako prijetno je v gozdu, v tem veličastnem vrtu, kjer je vsako drevo vir, iz katerega klije sladko čvrstilo, iz katerega puhti čist in zdrav zrak. Uho ti razveseljuje prijetno šumenje med gostimi vejami in petje krilatih pevcev. Tu priskaklja iz goščave ščinkovec in kriči na ves glas „pink, pink“, tam prileti taščica, bega semtertja, kima z glavo in perotmi ter peva „vuit ček ček“, in penica ji odgovarja od druge strani „čak čak luid“. Koliko pa se glasi še vmes drugih raznoterih glasov, in kako se vse to lepo strinja, kako prijetno razveseljuje srce! Po bližnji smreki pa razposajena veverica kaže svojo prečudno izurjenost.

Glej, kaj bi bil kmalu pozabil! Nikar se ne srdi, ti ponosni zlatokrilec! Tudi tebe pohvalim; razveseljeval si me že večkrat s svojim možatim obnašanjem. Vselej sem se razveselil, ko sem zaslišal tvoj „klof klof“ nad seboj in zagledal zgoraj pri delu marljivega gozdarja. Veste pa, kdo je ta gozdar? Dobro, zlatokrili detel je to. Le glejte ga, kako ima lepo gozdarsko obleko, rdečo kapico in zeleno, z zlatom pretkano suknjico! Ta mu kaj lepo pristoja. Ima pa tudi postavo za to. Telo je gibčno, pa krepko ter ima trde kite; kljun je raven in močen, noge žilave in kremplji ostri. Bil je siromak večkrat obrekovan, da kvari drevesa, in vendar ga ni poštenjal: a nad njega. On živi samo od škodljivih črvov in bub; zato ga vsaj ne grajajmo, saj plačila mu tako nobeden ne da.

Detel je kaj priden in dober gozdar; dostikrat dela brez prenehljaja ves dan ter kljuje in kljuje, kjer čuti, da

so se vgnezdili škodljivi mrčesi. In kako je izurjen! Najprej potrka nekoliko na deblo in posluša, kako odmeva. Iz tega takoj spozna, kako je notri, ali je drevo zdravo ali bolno. Znano je, da delajo tudi zdravniki tako; ali naš gozdar se ni od njih naučil, on je znal to že davno prej. Na črvivo deblo se vseli in začne kljuvati na deblo s težkim svojim kljunom. Prebivalci te notranje države begajo vsi prestrašeni doli in gori, kjer je kak izhod. Detel dela na svojo roko, on nima nobenega pomočnika; skrbeti mora torej, ako ima votlina več izhodov, da mu ne uidejo, in kaj smešno ga je gledati, kako leta od luknje do luknje, da vsakega zasači. In gorje mrčesu, ki mu pride pod ostri kljun — po njem je.

Fr. Marn.

47. — Pred božičem.

„Umreti moram, ljuba mati,
oh zdaj, ko božič bliža se!
Da bi ga mogla praznovati,
oh enkrat še, le enkrat še!

Da bi pred jaslicami stala,
ki dete božje v njih leži;
Marija, ki mu je postlala,
pri zglavju z Jožefom stoji.

Voliček in osliček diha
in greje dete, ker je mraz;
po polju mrzla burja piha
po zimi, kakor zdaj pri nas.

Pastirci so prišli veseli,
pred dete poklekujejo;
od jutra kralji prihiteli,
mu vsak svoj dar darujejo.“

„Oj, tiho, dete, ne govori,
izpolnijo se ti želje.“
„Ne tu več, mati, tamkaj gori,
kjer angeljci Boga časte.“

J. Stritar.

48. — Rimska država pod prvim cesarjem.

Cesarjev prvi, Oktavijan Avgust, je bil v bitki pri Akciju leta 31. pred Kr. razrušil rimsko ljudovlado in tako vzel žezlo rimske države sam v krepke svoje roke. A kaka je bila ta država? Vsled tolikih vojska, v katerih je bilo rimljanstvo celih sedem stoletij svojega obstanka zapleteno, in katere je skoro vse zmagovito končalo, so se razširile državne meje daleč na vse strani takrat znanega sveta. Kakor pa so bile rimske zmage državi povekšale čast in slavo in dokaj izboljšale gmotno stanje, tako so ji tudi dovolj škodovale. Iz podjarmljenih dežel, zlasti iz iztoka, je dobival odslej Rimljan mnogokaj potrebnega in koristnega, česar mu domača zemlja ni rodila; a seznanil se je tudi s tujimi šegami, s tujimi običaji, katere je potem presadil na domača tla. To pa, česar se je na

tujem navzel, je bilo po večjem z njegovim doslej poštenim značajem v nasprotju. A narava je človeka že tako ustvarila, da se prime, popustivši dobro, prerad slabega, ako mu le v kakem oziru ugaja. To prikazen opazujemo tudi pri Rimljanu. Na tujem je okusil mnogo sladkih sadov, ki so imeli to skrivno moč v sebi, da so ga kmalu omehkužili. Mehkužnost pa rodi v zvezi s pohlepnostjo celo vrsto drugih napak in slabosti. Tako je v kratkem izginila rimljanska „virtus“ in „gravitas“, in prejšnji resni, za vse dobro in blago vneti rimski značaj se je popolnoma izpremenil in izprevrgel v nasprotje.

Toda sladkih užitkov si ne more vsakdo privoščiti; to je le tistim mogoče, kateri so si v raznih vnanjih in domačih bojih po poštenu ali nepoštenu poti kot veljaki ali prostaki, kot dostojanstveniki ali zasebniki pridobili kaj premoženja. S tem se ti zdaj očitno ponašajo in bahajo ter ne zamude nobene prilike, da postavljajo svoje bogatstvo in pogostokrat z njim tudi svojo budalost svetu na ogled. To pa mora seveda onim, katerim sreča ni bila tako mila, vzbujati zavist, hkrati pa tudi željo, pripraviti si na katerikoli način premoženje in z njim jednako prijetno in breskrbno življenje. Zato se na vse kripnje trudijo, da bi dospeli do svojega smotra, t. j. do obilnega denarja. Denar pa se je dal tedaj po poštenu poti ravno tako težko doseči kakor dandanes. V vojskah na pr. to že ni bilo mogoče, ker je bil Avgust skoro vse zmagovito končal; tudi bi bila mogla bojna sreča le nekaterim posameznikom izkazati svojo milost. Vrh tega so bili Rimljani vsled tolikega bojevanja že dovolj siti vojska in novemu vladarju iz srca hvaležni, da se je z

njegovim nastopom skoro vesoljnemu svetu povrnil zaželjeni mir.

A tudi po drugih, vsem prostih potih se ni dalo priti do denarja. Poprijeli so se torej vsakega sredstva, naj si je bilo še tako malopridno, ako jim je le pomagalo zadovoljiti svojo strast. „Najprej ti je potreba denarja, po denarju še le kreposti!“ To je bilo po Horacijevem izreku geslo tedanjim Rimljanom. Saj pa tudi nihče ni po tem vprašal, kako si je pridobil človek denar, da ga je le imel. Denar sveta vladar! Resničnost tega pregovora nam izpričuje vsa rimska zgodovina, posebno pa v tej dobi. Za denar ti proda svojo čast sivi senator in mladi vitez, prvi dostojanstvenik v svoji palači in zadnji berač na Tiberškem mostu. Skratka, za denar dobiš v Rimu vse, česar želiš. In če je mogel že numidski kralj Jugurta, ki je bil kakih 100 let pred Avgustom prišel v Rim se opravičevati, vzklikniti vsled lastne izkušnje: „O mesto podkupno, ti kmalu propadeš, ako le najdeš kupca“, koliko večjo veljavo so morale imeti njegove besede v tem času!

Pri takih razmerah je moralo seveda po denarju hlepeče rimljanstvo takoj spoznati, da doseže s pomočjo samovladarja najlažje svoj namen. To bode vsakemu umljivo, kdor pomisli, da je imel cesar sam vse državno premoženje in vso državno oblast v svojih rokah. Kar je prihajalo v državno zakladnico od krvavih žuljev podjarmljenih narodov, vse si je ugrabil zdaj vladar sam ter še pomnožil z imetjem političnih nasprotnikov svojih, katere je bil ravnokar premagal. Isto velja o državni oblasti. Tudi njo je

zviti Avgust, seveda le rahlo in polagoma, izpulil starejšinstvu in ljudstvu iz rok, tako da ta izguba ni nikogar preveč bolela. Omeniti hočemo samo jedno stran te oblasti, namreč pravico, podeljevati vse državne službe in dostojanstva, katera so obetala čast in večjidel tudi denar. Te pravice se je posluževalo prej ljudstvo v svojih narodnih zborih (comitia). Zdaj pa jo je podelil vladar na videz starejšinstvu, a vendar je vedel vse tako urediti, da se ni nikdar volil kdo, ki bi njemu ne bil po volji.

Poglavitna naloga za denarja željne ljudi je bila tedaj ta: pridobiti si cesarjevo milost, katera je mogla vsako željo in nado izpolniti. Tako je postal vladar Rimu drugo solnce; solnce, katero je s svojimi mogočnimi žarki dobrodejno ogrevalo razne rimske muhe in mušice. Ne smemo se tedaj čuditi, da je večina pozdravila Avgusta precej pri njegovem nastopu z velikim veseljem, in da se mu je sčasoma voljno vdalo malo število njegovih nasprotnikov, ko so se prepričali, da se vendar ne živi tako slabo pod samovladno ustavo. Avgust ni bil zloben trinog, ampak moder in prekanjen vladar, ki ni grozil, zasedši cesarski prestol, rimljanstvu z mečem in ognjem, ampak si pridobival srca svojih podložnikov z mislijo in večjidel prihlinjeno dobrohotnostjo. Mož je tudi umel stare ljudovladne oblike, stara imena ohraniti, dasi je popolnoma izpremenil njih bitje, in to brez vsake sile, in ne da bi bila izprememba posebno občutljiva.

Tako vidimo tedaj na rimskem prestolu cesarja, čigar vsemogočnost navdaja srca podložnikov z raznovrstnimi nadami. Ali ni moral pri takem položaju

naraven nasledek vladarjeve hlimbe biti ta, da se je je navzelo tudi vse že tako popačeno občinstvo, in da je jelo cesarja, od katerega je pričakovalo vse dobro in vse hudo, povzdigovati nad človeštvo, sebe pa poniževati v prah, le da ne bi izgrešilo jedinega namena? In kakor je mehkužnost mati mnogih napak, tako rodi tudi hinavstvo in lizunstvo še mnogotero drugo zaničljivo lastnost.

Kaj čuda, da so se sedaj polagoma vjedle v vse ude rimljanskega trupla vsakojake človeške strasti, ki so divjale po njem kakor hude kuge. Pametni Avgust jih je sicer še umel brzdati, ali pod njegovimi nasledniki so dospele na vrhunec svojega razvoja. Pri teh namreč ne nahajamo več onega duha milosti in umnosti, ki le v potrebi osorno in strogo postopa, ampak njih srce se je popolnoma izpridilo, saj so bili vendar otroci svojega časa. Tako niso občne popačenosti le ovirali, ampak jo še pospeševali na razne načine, ali s pohujšljivimi zgledi, ali celo z ukazi.

Zastopniki te vrste cesarjev so Tiberij, Kaligula, Neron in Domicijan. — Kako so še pokvarjenemu občinstvu ugajali v tem počenjanju! Kako jih je še grdo lizunstvo plemenitnikov, pesnikov in prostakov hvalilo in slavilo! Kako se jim je vse hlapčevsko klanjalo! Ni li bil naraven nasledek takega ravnanja ta, da so prestopili naposled cesarji vse meje božjega in človeškega prava, videč, kako se jim najhujša, najkrutejša, da, peklena dejanja ne grajajo, ampak štejejo celó v slavo in čast? Ali se niso morali prepričati, da je rimsko državljanstvo že preveč popačeno in preslabo, da bi se ustavljalo njihovi sili, in da zakriva

svojo slabost le z lizunstvom in s hinavščino? In dalje? Ni jih li moralo navdajati to s smelo drznostjo in preveliko samosvestjo in končno privedi do te stopinje, da so rimski svet le zaničevali in zasmehovali, ako se je še kdaj drznil glasno ali zamolklo izjaviti svojo nezadovoljnost z njihovimi bedarijami in zlobnostmi? Kdo se bo tedaj čudil, da so cesarji doprinašali taka strahovita dejanja, ki se nam skoro zde neverjetna, ako bi jih ne poročali možje, katerih imena se v tistem času leskečejo kakor biseri v blatu. In občinstvo samo je videlo v cesarju ne le svojega gospodarja, ampak tudi svoj vzor, ki ga je izkušalo v raznih rečeh posnemati, da si pridobi cesarsko naklonjenost, da se prikupi vladarju in s tem zajedno streže svojemu namenu. Pri takih okolnostih tedaj ni moglo biti drugače, kakor da so nastopili časi, o katerih veljajo besede pesnikove:

„Ubijalci vrejo ljuto krog.
Krvave rise zdaj so žene,
posmeh jim gnus in groza sta;
še živ razkačene hijene
delijo trup sovražnika.
Nič sveto ni, vse nežne veze
pobožnosti so žrtva zmot,
pravičnega zločin podleze,
pregrehi vsaki prost je pot.“

Fr. Wiesthaler.

49. — Naša vas.

Stojé na holmu hiše tri,
pod holmom potok čist šumi,
in ribice tam plavajo,
po vodi se zigravajo.

Orehov, jablan, hrušek, sliv
ob kočah je do samih njiv;
precvetajo, dišé spomlad,
jesen rodé okrogel sad.

A v senci drevja sadnega,
pod brambo krova hladnega,
v vročini skače kup otrok,
ki golih glav so, bosih nog.

Nad njimi ptičice pojó
in gnezda si skrivaj pletó:
pomladi tam se veselé,
drugam jeseni odleté.

Za kočó vsako je uljnjak,
šumi od zlate zore v mrak;
čebele pridne letajo,
među ljudem obetajo.

Razgled je s holma lep takó,
da vabi srce in oko:
tam gore so, a tod poljé,
in travniki tam zelené.

Po gorah cerkve so okrog,
moleče k nebu v sinji lok ;
a vsaka ima zvon glasan,
ki poje, ko se bliža dan.

Minilo že je nekaj let,
kar šel sem s holma v beli svet ;
a vtisnil se mi je v spomin
do črne jame globočin.

Fr. Levstik.

50. — Prva skrb.

V nekem kraju sta bila dva kmeta. Imela sta mnogo otrok. Juri je bil bogat in ni hotel svojih otrok pošiljati v šolo. Rekel je, da živé lahko brez šole. Radi so ostali otroci doma, a znali niso nič.

Marko je bil siromak, skrbel pa je za otroke. Pridno jih pošilja v šolo. Kaplje vina si ne kupi ter poleti hodi bos, da obuje pozimi otroke za šolo.

„Ljubi otroci,“ je dejal Marko večkrat, „blaga vam ne morem dati; le skrbno se učite in pridni bodite, Bog vas že preskrbi. Če boste pametni, boste tudi srečni.“ Tako je res bilo.

Tatje so okradli Jurija in mu odnesli ves denar. Dve leti po fem je pogorel in umrl od žalosti, Jurijevi otroci so ostali strote. Imeli so gole roke in prazno glavo.

Ko je umrl Marko, so imeli vsi Markovi svoj kos kruha. Bogomil je bil kolar, Ivan kovač, Gregor dober kmet, Anica je bila pridna dekla, Neža pa šivilja. Vsem se je godilo dobro; dostikrat so Jurijevim dajali kruha.

A. M. Slomšek.

51. — Kitajsko in Kitajci.

Kitajsko je ena izmed najstarejših držav na svetu, ljudi pa šteje skoro polovico vseh azijskih prebivalcev.

Kitajsko, ki mu pa Kitajci pravijo „nebeško kraljestvo“, je ljudovlada. Kitajci so zelo varčni in premišljeni; niti pedi zemlje ne puščajo neobdelane; celo na gole hribe in sive skale naneso prsti, ki jim rodi žita in zelenjadi. Polje obdelujejo tako pridno, kakor pri nas vrtove. A ne samo pridno, tudi zelo umno se pečajo Kitajci s poljedelstvom. Popotniki in tujci, občudujejo zlasti njihovo veliko skrb za gnoj. Glavni pridelek kitajskega kmetijstva je riž; kadar pa je slaba letina, umre mnogo prebivalcev te obljudene dežele.

Kitajci pijo samo čaj; zato je čajevec kaj imenitna rastlina za to ljudstvo. Mnogo čaja se izvažava v tuje dežele in sicer ali po morju ali po kopnem. Veliko dobička daje Kitajcem tudi sviloreja, s katero se tam peča sleherni kmetovalec.

Skoro vsak Kitajec zna brati, pisati in računati, kar je tembolj pomenljivo, če pomislimo, da prebiva v tej državi tretjina vsega človeštva. Vse žive dni si beli Kitajec glavo, uči se in dela preizkušnje; kajti le učenost mu pomaga do višjih služb.

Ker Kitajcem pogosto zmanjka hrane in živeža, ker jim lastna domovina postaja pretesna, zato se vedno izseljujejo v tuje dežele, zlasti v Ameriko.

Doma in na tujem ostane Kitajec zvest svojim šegam, zaničujoč vse, kar se ne ujema ž njimi. Kitajec

je povsod mirna in krotka duša; točno posluša zakon. Nepokorni otroci se na Kitajskem kaznujejo s smrtjo.

Kitajec ima žolto polt in potlačeno glavo, nizko čelo, velike zgornje čeljusti, male, zelo vdrte oči, široka usta in gladke, strumenaste lase, ki mu od temena vise v dolgej kiti.

52. — Siromak.

Kaj, deček, gledaš me debelo?
Star sem in ne posebno lep;
zgubáno čelo, lice velo
imam in že napol sem slep.

Ljudje imajo dom in njive,
vrtove, travnike in les;
o poti moji so koprive,
cvetica tudi ktera vmes.

Po svetu sem se vedno ubijal,
pod tujo streho truden spal;
pozimi sem se v plašč zavijal,
ki mi ga mož je usmiljen dal.

Tu vidiš, deček, siromaka,
ki je bridkosti mnogo užil;
tam gori me plačilo čaka,
tam bom se večno veselil.

J. Stritar.

53. — Težišče.

Da katero telo ne pade zaradi težnosti, mora se podpreti ali podložiti; treba pa ni podpreti mu vseh njegovih točk. Palica, dasi samo v eni točki (v sredi) na prstu podprta, ostane mirna; krožec tudi ne pade, ako je sredi z navpično iglo podprt.

Tista točka kakega telesa, katero je treba podpreti, da ne pade zbog težnosti, imenuje se njegovo težišče.

Pravilnim telesninam se strinja težišče s središčem. Pri svinčnici je visišče ob enem tudi podporišče, navpično pod podporiščem pa je težišče.

Telo visi mirno, ako je težišče navpik pod podporiščem; stoji ali leži pa takrat, kadar je težišče prav nad podporno točko ali pa ravnino.

Če hočemo, da telo, ki je spodaj podprto, stoji popolnoma trdno in mirno, mora vsaj v 3 točkah, ki pa ne leže v ravnej črti, imeti svojo podlogo. Njegovo težišče mora ležati nad ono ravnino, v kateri so one tri podporne točke, kakor n. pr. pri štirikolesnih vozovih, pri mizah, stolih.

Kadar človek stoji, so mu podplati in med njima ležeči prostor podporna ravnina. Telo torej toliko trdneje stoji, kolikor večja je podporna ravnina.

Egipčani so si izvolili za svoje velikanske stavbe piramidalno podobo. Plesalec na vrvi ima dolg, na konceh obtežen drog v rokah. Kdor nosi breme na hrbtu, pripognjen je naprej; kdor ga nosi v desni roki, izteza levo od sebe; kdor nosi kamen z obema rokama, hodi kolikor mogoče nazaj pripognjen, in

kdor je v nevarnosti na katero stran pasti, hoče se izogniti tej opasnosti tako, da iztegne roke nehote na drugo stran. Zakaj?

Leseni stebri se veliko lažje zvrnejo, nego kameni in kovinski enake velikosti in podobe. Kadar nalagamo na voz blago različne teže, devamo vselej težje spodaj, na vrh pa lažje blago in sicer zaradi tega, ker telo toliko trdneje stoji, kolikor večja je njegova teža in kolikor bližje je težišče podnožju. Stoječemu brodarju preti večja nevarnost, da se zvrne, nego sedečemu. Zakaj?

54. — Spominjaj se smrti.

Dolgost življenja našega je kratka.
Kaj znancev je zasula že lopata!
Odrpta noč in dan so groba vrata,
al dneva ne pove nobena prat'ka,

Pred smrtjo ne obvar'je koža gladka,
od nje nas ne odkup'jo kupi zlata,
ne odpodi od nas življenja tata
veselja hrup, ne pevcev pesem sladka.

Naj zmisli, kdor slepoto ljubi sveta
in od veselja do veselja leta,
da smrtna žetev vsak dan bolj dozóri.

Znabiti, da kdor zdaj vesel prepeva,
v mrtvaškem prtju nam pred koncem dneva
molče trobental bo: „Memento mori!“

France Prešeren.

55. — Kmet in vrag.

Živel je nekoč reven kmet, ki je znal silno močno pihati. Če mu je žena skuhala prevroč močnik, se je razjezil in je tako pihal, da je bil ves močnik po mizi. Žena in otroci so preplašeni kričali, ker jim je razpihal vso južino. A njemu to še ni bilo dosti. Pihnil je še enkrat tako močno, da je zletela skleda po hiši ter se razletela.

Kadar je nesel popravljat lemež h kovaču, ni kovač nikdar gonil meha, ampak kmet je pihal s tako močjo v žerjavico, da bi bilo kmalu odneslo žerjavico, lemež in kovača.

Za tega kmeta je zvedel tudi vrag. Odpravi se iz pekla k njemu, da bi ga poizkusil, kdo bo bolj pihal. Ko vrag to kmetu naznani, je bil kmet zadovoljen, a samo pod tem pogojem, da se bosta šla skušat za plačilo.

Vrag takoj zastavi mošnjo zlata; kmet pa sebe in otroke.

Gresta torej na skedenj, zamašita vse špranje in luknje ter se začneta pričkati, kdo bo prvi začel. Dolgo je trajalo. Nobeden ni hotel biti prvi.

Končno vendar vrag odjenja in začne tako pihati, da je kmeta odnesel veter pod streho. Vrag ga vpraša, kaj dela pod streho, kmet se hitro odreže: „Tukaj-le mašim špranje, da te ne bo odneslo, ko bom začel pihati jaz.“

Vrag pomisli, se prestraši in zbeži v pekel.

Premeteni kmet pa vzame mošnjo zlata in se zahvali Bogu, da ga je rešil s tako pametno mislijo iz zadrege.

Osojski.

56. — Mati in njena hčerka Anica.

Ženi je umrla hčerka Anica. Mati od žalosti ni pila, ne jedla in je plakala tri dni in tri noči. Tretjo noč je zaspala. In v spanju je videla, da se ji bliža Anica in drži v roki vrček.

„Kaj ti je Anica? Čemu ti je vrček?“

„V ta vrček zbiram vse tvoje solze, mamica. Glej, vrček je poln do vrha. Ne plakaj več! Ako boš še plakala, bodo tekle solze čez rob na zemljo, in tedaj bom žalostna na onem svetu. Sedaj mi je dobro tam.“ —

Mati odsihmal ni več plakala po svoji hčerki. Veselila se je, da ji je dobro na onem svetu.

L. N. Tolstoj.

57. — Drevesce in vetrovi.

„Siloviti, nikdar ugnani vetrovi!“ tožilo je mlado drevesce nevoljno. „Zakaj vihrate s tako brezobzirno močjo preko mene? Zastavljati moram vse svoje moči, da vam kljubujem in ne podležem!“

„Potolaži se, drago drevce!“ zabučé vetrovi. „Mi s tem, da ti silovito majemo debelce in se upiramo v tvoje veje, le krepimo tvoje korenine, od katerih je odvisna vsa tvoja bodočnost.“

Drevesce se je potolažilo ter vztrajno in potrpežljivo prenašalo vetrovne sile. Tako je zraslo v orjaško drevo, ki lahko prenaša najhujše viharje.

Zvonimir Masle.

58. — Na Jurjevo.

Od hiše do hiše hódimo,
zelenega Jurija vódimo,
on pómlad v deželo prinesel je,
vso zemljo z zelenjem potresel je.
Zima, zima, ajd za peč
čez leto leč!

To šibo za streho shránite,
da z njo se požara branite,
strahuje poredno vam dečico
in vabi k hiši vam srečico!
Sreča, sreča, pridi k nam,
glej, odprt je hram!

Ker take darove vam nosimo,
od vas kaj v zameno prosimo.
Imate kaj bele pogačice?
Ne bránimo tudi se kračice.
Bodi jajce, bodi hleb,
v naš izgine žep!

Bogato gorica obrodi vam,
bogato se polje oplodi vam,
podéli Bog kruha vam belega,
vsi lica bodite veselega!
Mi zdaj moramo drugám —
hvala, hvala vam!

O. Zupančič.

59. — Na ledu.

„Fantje, pojdimo se drsat!“ Tako je rekel Ozimov Šime trem tovarišem, ki so šli iz šole domov. „Pojdimo, pojdimo!“ sta zaklicala dva skoraj soglasno. Tretji, županov France, pa je dejal: „Ali ne veste, kako strogo so v šoli prepovedali hoditi na led, posebno na tej vodi?“

„Ej, kaj to“, odvrne Šime, „tukaj nas nihče ne vidi in tožljivca menda ni med nami!“ In obrnil se je proti strugi rečice, ki je bila čez in čez pokrita z ledom. Tovariša sta mu hitro sledila.

France jih je izkušal pregovoriti, da bi ne šli; a ko nič ni pomagalo, je rekel odločno: „Da nisem tožlivec, to veste; če greste na led, vas naznanim vse!“ — „Izdajalec, le poskusi!“ se je jezil Šime, „ti že pokažemo; v vodo te vržemo!“

France ni odgovoril nič, ampak je šel mirno po svoji poti. Na ovinku pa, kjer se cesta loči od druge k županovim, je nekoliko obstal in se ozrl po tovariših. V tem trenutku zasliši grozen krik in kmalu na to vidi, kako bežita dva izmed tovarišev od rečice, zdelo se mu je takoj, da se je morala pripetiti kaka nesreča. Hitel je, kar je mogel, nazaj po cesti. Že od daleč je vprašal bežeča tovariša, kaj da je. Jedva je dobil odgovor: „V vodi je, Šime je v vodi!“ — „Pomagajmo mu, pomagajmo mu!“ je klical France in s silo ustavil prestrašena sošolca.

Hiteli so nazaj in našli Šimeta v groznem položaju. Telo mu je bilo do pazduhe v vodi in z zaprtimi laktmi je visel na ledu kraj predora, v katerega je bil

padel. Zdaj in zdaj se je moral pogrezniti v vodo pod ledeno skorjo. Kaj storiti? Dasi ni bilo daleč od brega, vendar ni bilo mogoče priti do ponesrečenca; zakaj razpokani led bi se bil gotovo udrl. „Dajte hitro svoja jermena!“ je velel France tovarišema ter odpel močni oprti svoje torbe. Vse to je močno zvezal ter vrgel konec proti Šimetu, ki je že omagoval. Ta-le je dosegel konec, in tovariši so ga potegnili na breg.

Trepetajoč od mraza in strahu, se je Šime oklenil Franceta ter vzdihnil: „Ti si me rešil!“ France pa je slekel vrhnjo suknjo in jo dal Šimetu, da jo je oblekel namesto svoje mokre. Naročil mu je, naj pojde domov in se preobleče in ogreje.

Črez nekoliko dni je Šime šel zopet v šolo. Hudo se je bal še ene kazni za svojo neposlušnost. Brez vzroka. Saj ga France ni zatožil. L. Černež.

60. — Nekaj danes, nekaj jutri.

Kmet je imel veliko njivo korenja. Dan na dan ga je hodila njegova hči plet; ali vselej, kadarkoli se je ozrla po prostorni njivi, je vzdihnila ter šla v senco počivat misleč: „Kaj bi se trudila, saj ga tako ne morem vsega opletiti, ker ga je toliko!“ Tako je bilo vsak dan.

Njen oče skoro opazi, da ne pleve in kaj ji ne hodi prav. Zato jo sklene ohrabriti, da bi se poprijela dela. Gre na goro, ki se je dvigala blizu njive, in začne z vrha kričati na ves glas: „Nekaj danes, nekaj jutri! Nekaj danes, nekaj jutri!“

Hči sliši glas in razume poziv. Ohrabri se, začne hitro in pridno pletti in oplevè v kratkem vso njivo, dasi je bila velika.

„Nekaj danes, nekaj jutri!“ in izvršil bodeš vsako delo, bodi še tako težko in veliko.

J. Rosa.

61. — Starček pod lipo.

Pod lipo starček tu sedim,
na klopi se lepo hladim,
ko z' neba sije solnce vroče.
Otroci v senci rajajo,
igrajo se, razgrajajo,
jaz pa jih gledam, stari oče.

Oj kje, oj kje je tisti čas,
ko tu takó igral sem jaz,
za mráz ne maral in vročino!
Tu gledal sem črez mnogo let
otroke svoje, zdaj pa ded
tu gledam sinovo mladino.

Kar pravim, čudno se ti zdi,
kaj ne, moj ljubi Tonče ti,
ki gledaš me takó po strani.
Le čakaj, čakaj, pride čas,
ko boš sedél tu, kakor jaz;
življenje le ti Bog ohrani!

Josip Stritar.

62. — Električna luč.

Izmed vseh električnih pojavov nobeden tako ne očara človeka kakor električna luč. Nobena pozemeljska luč se ne more v jakosti meriti z lučjo na oblok, ki jo razširja električna oblačnica; celo solnčna svetloba, ki je najmočnejša svetloba, kar jih poznamo, ni več nego dva- ali trikrat močnejša od električne luči. Poleg njene oslepilne jakosti odlikuje električno luč od vseh znanih umetnih izvorov luči tudi njena barva. Plinova luč se vidi mračna in rumenkasta poleg modrobele električne.

Luč električnih žarnic je sicer manj močna, a v mnogem oziru prija njih zlatorumena luč našemu čutu bolj nego luč električnih oblačnic.

Žareča električna luč električnih žarnic je po barvi in jakosti nekako podobna plamenu svetilnega plina; odlikuje se pa od njega v tem, da je popolnoma mirna, dočim plinov plamen rad nemirno šviga sem ter tja, kar silno škoduje očem. Žarečo električno luč pa posebno priporoča to, da ne razvija nobene toplote. Ravno toplota gorečega plina je včasih silno nadležna in očem škodljiva, ako moraš delati blizu luči. Zelo koristno je tudi, da se pri žarenju električnih žarnic ne naredi ogljikova kislina, kakor pri gorjenju plina vseh drugih, običajnih razsvetil. Zakaj?

Poudariti moramo tudi, da za požar ni skoro nobene nevarnosti, kjer razsvetljujemo z žarnicami. Žarnice se torej najbolj priporočajo za rabo v zaprtih prostorih.

Električne obločnice dajejo neizmerno močnejšo luč nego žarnice. Z njimi razsvetljujejo velike prostore na planem, na pr. trge in široke ulice po mestih. Pa tudi v zaprtih velikih prostorih, kakor v velikih delavnicah, tvornicah, v rudnikih in podzemeljskih jamah (na pr. v Postojnski jami), v gledališčih i. t. d. rabijo poleg žarnic včasih tudi obločnice.

Zanimivi so poizkusi, z električno lučjo razsvetliti v temni noči železniški tir. Z močnimi električnimi svetilkami spredaj na hlaponu se lahko razsvetli železna cesta 1—2 km daleč, da se vidi na njej vsaka reč kakor podnevi. Če bodo kdaj na ta način razsvetljevali železne ceste pred vsakim vlakom, se bo zelo zmanjšala nevarnost, da trčita nasproti si vozeča vlaka. Na isti način bodo potem seveda tudi ladje na morju in velikih rekah razsvetljevale svojo pot. Potovanje na morju bo tedaj mnogo varnejše nego je zdaj.

H. Schreiner.

63. — Na materinem grobu.

Tiha noč je. Polna sije
luna z jasnega nebá;
belo krilo zemljo krije,
V mesečini blesketá.

Na grobéh križ poleg križa,
v svitu luninem blešči;
deklica se grobom bliža:
Kaj češ tu, sirota ti?

Ne bojiš se zime hude?
Sneg ti škriplje pod nogó;
mraz pretresa šibke ude
pod obleko ti tenkó.

Tja h gomili znani krene,
mati ji pod njo leži;
tam poklekne, roke sklene,
ihtí se in govori:

„Tukaj, mati, vi ležite,
meni je tako hudo;
k sebi, mati, me vzemite,
Ančka prósi vas lepó.

Vi ne veste, kaj prestati
moram, smili se Bogu!
Tu pri vas ostanem, mati,
nikdar več ne grem domú.

Tujka zdaj tam gospoduje,
trde njene so roké;
grdo gleda me in suje,
oče sam se je bojè.

Vam na strani čem ležati,
k vam se stisnem in zaspim;
k sebi me vzemite, mati,
k vam sirota hrepenim.“

Želja se ji izpolnila,
združena je z materjo;
več ne bo je zapustila —
zjutraj našli so mrtvó.

J. Stritar.

64. — Oblika zemlje.

Zemlja ima obliko oble. Ko bi se hoteli sami uveriti o tej resnici, bi morali biti daleč proč od zemlje. Dokler smo na zemlji, se nam zdi njeno površje kakor plošča. Tudi na odprtem morju, kjer nič ne zakriva vidika, se nam dozdeva, da se nahajamo sredi povsem ravne okrogle plošče, ki se nad njo dviga nebeški svod kakor ogromen šator. Le kadar se pojavi na obzoru kak predmet, na pr. ladja, ter se nam počasi približuje, spoznamo, da morska planjava ni povsem ravna in enolična, ampak da mora biti na oblok. Ne vidimo namreč hkrati cele ladje, ampak izprva njene najvišje in potem polagoma nižje in nižje dele, dokler nazadnje ni vsa pred nami. Obratno je seveda kadar se ladja oddaljuje. Tega si nikakor ne bi mogli raztolmačiti, ako bi si mislili, da je zemlja ravna plošča.

Ko bi zemlja bila ravna ploskev, bi morali povsod videti iste zvezde. Ali to ni tako. Popotnik, ki potuje proti jugu, vidi malo po malo druge zvezde na nebu, in to ne iznenada, ampak polagoma. Vsako noč vidi, da se na južnem nebu pojavlja nekoliko zvezd, ki jih v prošli noči ni videl. Zdi se mu, da se nebo polagoma miče od juga proti severu. Tako se vidijo na Dunaju zvezde, ki jih ni videti v Hamerfestu ; v Ljubljani ali Zagrebu take, ki jih ni videti v Pragi i. t. d. Potemtakem ima popotnik v vsakem mestu drugo nebo nad seboj. Iz tega pa sledi, da je zemlja od severa proti jugu povsod zakrivljena in to povsod enako.

Istotako bi moralo solnce vsem ljudem izhajati v istem času, ko bi bila zemlja ravna plošča. Znano pa

je, da ni tako; ako potujemo od zahoda proti izhodu ali obratno, opazujemo namreč veliko in pravilno razliko v izhajanju in zahajanju solnca. Proti izhodu bivajočim narodom izhaja solnce prej nego narodom na zapadu. Tako izhaja solnce prej v Budim-Pešti nego v Ljubljani, v Petrogradu prej nego v Budim-Pešti, na Dunaju prej nego v Pragi, v Berlinu prej nego v Parizu, v Parizu prej nego v Londonu. Izhajanje in zahajanje solnca je različno, ker je zemlja zakrivljena. In da ni zemlja samo slučajno tu in tam zakrivljena, ampak pravilno kakor obla (krogla), se vidi na tem, da je povsod na zemlji pri enaki oddaljenosti na zahodno-izhodni črti tudi dnevni čas (solnčni izhod in zahod) v isti meri različen.

Najočividnejši dokaz, da je zemlja okrogla, imamo šele tri in pol stoletja. Leta 1519. je prodril Magelhaens (Magellan) iz Atlantskega oceana po cesti, ki je nazvana po njem, v Tihi ocean, ga je preplul ter odkril Marijansko in Filipinsko otočje. Ta smeli brodar je sicer umrl na Filipinskem otočju, toda ena njegovih ladij je našla preko Molukov in Indijskega morja pot na Špansko (jeseni 1522. l.), da javi Evropi odkritje podvzetnega Portugalca. Zemlja je bila prvič obplovljena. S tem je neovrženo dokazano, da je zemlja obla.

J. Hoič.

65. — Kos.

Odveč bi bilo popisovati kosa, kako črno perje ima, kako rumen kljun in kako čvrsto, liki srebrne piščali se glasi njegova pesem tudi po mestnih ulicah. A baš ta odlični dar, pevska žila in grlo sta kriva, da

marsikateri kos izgubi vsem stvarjem tolikaj milo svobodo. Tam v tesni kletki ga vidiš, kako sklonjen čepi; trudnih oči, pobitega srca in ves skesan „nosi koš“, pa dremoten sanja o zelenem, svobodnem gozdu, o ljubih tovariših, ki tamkaj prosto letajo in se radujejo.

Toda sčasoma minejo otožni spomini tudi njega. Kakor sladke sanje iz srečnih mladostnih dni mu prihaja na misel mili materin glas, ki ga je še mladič v gnezdu poslušal, in posihdob se izkuša z njim vedriti.

A posetimo pomladanskega večera kosa ondi, kjer prostovoljno najrajši prebiva: kjer šumlja bistri potok, kjer se vrste tožne vrbe in jelše, kjer se zlaticam žare rumene glavice po pisani loki: tam je kos doma. Tukaj leta na hladni vodotoč si žejo gasit in se kopat, na vlažna tla, najrajši pa na senožet skakat in iztikat za hrano. Kadar ugleda kaj neznanega, brž osupel ostrmi, so opre na rep, vzpne kvišku glavo in zleti v bližnjo goščavo; iz nje pak zakliče, zvest in zanesljiv čuvaj vsem krilatim in štirinogatim živalim, glasno: „Čudno, čudno, čudno!“, opominjaje jih, naj se le varujejo. Tod tudi izraža spomladi na vse zgodaj, ko je vse še otrplo in dremotno, v hrepenečih pesmih sladka čuvstva. Temnokrilati kos, zvesti prijatelj senčnatemu gozdu, ljubi za svojo sladko, tešilno pesem še posebno tihi večerni mrak.

Solnce zahaja, tone daleč za gore, in zarje odsev trepeče s hojevja v mračni gozdni hram, poln prijetnih dišav. V bukovju bobna pozna mavrasta pivka po operelem deblu, drobni stržek pa rahlo žgoleva v grmu. Na senožeti rosna kaplja objema belemu

zvončku trudno glavico. Vse sanjavo medli, krotek mir kraljuje vse prek po dolu in dobravi — čuj — glasno pesem nad menoj!

Ali on — kje je? Glej, sicer je najrajši blizu tal, a sedaj je zletel, kakor si v svesti svojega prelepega glasú, visoki smreki gori na višek. Od tod doni svobodnemu pevcu iz grla taleča in mirno se glaseča pesem preko prošranega loga okrog in okrog na široko.

Tihi mrak ogrinja naravo, zarja je že pobledela tam na zapadu. Kos požvižgava še, pa tudi njemu se pesem topi zmeraj rahleje in rahleje, dokler počasi popolnoma ne utihne.

I. Ogrinc.

66. — Noč in dan.

Nekedaj prepir imela
noč in dan sta med sebó;
da en sam bi, sta hotela,
vladal čas nad vso zemljó.

Beli dan je temni noči
ostro bil takó dejal:
„Noč za vselej ti se loči,
da bom vedno jaz svetál!

Žezlo meni se spodobi,
sama vidiš in spoznaš.
Da te srd moj ne ugonóbi,
glej, da brž slovo mi daš!

Zlato solnce, oko moje,
gleda ves strmeči svet,
vse mi hvalne pesmi poje,
kadar pridem, idem spet.

Usahnile bi rastline,
vse postalo bi mrtvó,
zemlje plod vesoljne mine,
če zatisnem jaz oko."

Temna noč odgovorila
dnevu je besede te:
„Ni ga tvojih del števila,
čast in hvala tebi gre.

Prazna pa so dela tvoja,
ako dam slovo ti jaz,
svet imel ne bo pokoja,
klél te jezen bo v obraz.

Kaj trpinu bo početi,
kdo mu bode brisal znoj,
ko zefir poneha veti,
ki je spremljevalec moj?

Kje popotnik bi se vstavljaj,
da moči bi zbiral spet,
če me več ne bo pozdravljaj,
ker bo v svitu vednem svet?

Vse umrle bi rastline,
ko bi vzela jaz jim hlad;
z njimi vsa žival pogine,
neha cvet, živót in sad."

Čul besede beli dan je,
šle so mu do dna srca,
obudi se v njem kesánje,
nóci tak odgovor da :

„Ljuba noč, nikár ne hodi
ti od mene, oj, nikár,
z mano ti kraljica bodi,
s tabo jaz naj bom vladar!

Jaz brez tebe, ti brez mene,
to mogoče biti ni ;
nič naj naju ne razžene,
dokler svet se krog vrti.“

Noč in dan sta se objela.
v zvezo dala si rokó:
noč je lahno odletela,
gledal dan je raz nebo.

Fr. Cimperman.

67. — Kako veliko je solnce?

V knjigah čitamo, da meri solnce najmanj 182.000 milj v premeru, čez 600.000 milj v obsegu in da ima 3700 bilijonov kubičnih milj vsebine. A koliko je ena kubična milja? — V zaboj, ki bi bil velik eno kubično miljo, bi se dala skladati vsa mesta, vse vasi, vsi gradovi, vse piramide, železnice, trdnjave, skratka vse, kar je napravila človeška roka na zemlji, in zraven še vse, kar živi in gomazi, ljudje in živali na njej.

Je li pa res mogoče, da je ena sama kubična milja tolika? Da bi res ne mogli napolniti skrinje, ki ji je vsaka stena po eno miljo dolga in široka? Kaj, ali ne bi mogli napraviti stroja, ki bi rešil tudi to nalogo? Hajdimo na delo! Kar poizkusimo!

Sezidamo si opekarnico in rabimo takšen stroj, da izgotovimo vsako sekundo eno opeko, ki je en črevelj visoka in istotako debela in široka, torej kocko, dolgo en črevelj. Stroj teče noč in dan in položi vsako izgotovljeno kocko kar lepo v redu v skrinjo. To bi pa bilo čudno, ako ne bi bilo skrinja kmalu napolnjena.

Dobro, stroj dela! Vsako sekundo — to niso mačje solze — nam dobavi eno opeko in jo položi — kar je še več — lepo v redu v zaboj. To se vrši tako hitro, da jedva more naše oko slediti, zato hočemo počakati; saj gotovo kmalu dovrši delo! Računajmo! Vsako sekundo izdelava eno opeko, torej na minuto 60, na uro 60krat toliko, torej 3600 opek, in na dan 24krat toliko, torej 86.400 opek, na leto pa seveda 365krat toliko, to da 31,536.000 opek. Zdaj hočemo videti, koliko takšnih opek gre v naš zavoj.

Najprej obložimo lepo po vrsti tla naše skrinje z opeko. Vsaka vrsta je eno miljo dolga, torej pride, ker ima milja 4000 sežnjev in seženj 6 čreveljev, na eno vrsto 24.000 opek. Ker pa imajo tla 24.000 takih vrst, moramo imeti 24.000krat 24.000 opek, da pokrijemo tla, to je 376,000.000 opek. Ker pa dobavlja naš stroj na leto samo 31,536.000 opek, si lahko vsak otrok izračuna, da v 18 letih, če dela neprenehoma noč in dan, ne bo niti tako daleč, da bi pokril z opekami zaboj samo tla.

A naš zaboje je tudi eno miljo visok, torej je treba, če ga hočeš napolniti, 24.000 takšnih plasti, kakršna je tista, ki pokriva tla. Ako malo računaš, se lahko uveriš, da naš stroj ne bo tako hitro zmagal svojega dela, kakor smo mislili. Moral bi delati noč in dan, leto za letom, brez prenehanja polnih 438.356 let, 1 uro, 26 minut in 24 sekund, da izgotovi svojo nalogo. Ako bi bil Adam pred 6000 leti hotel napolniti tak zaboje in bi bil postavil deset takih strojev, bi ga bilo danes ob nepretrganem delu napolnjena šele ena sedmina.

To je samo ena kubična milja! In ker iz zemeljske oble lahko izrežemo 2650 milijonov takšnih kock, moramo pred zemeljsko oblo imeti posebno spoštovanje! No, solnce pa obsega 3700 bilijonov kubičnih milj!

Koliko pa je pavzaprav en bilijon? Bilijon je milijonkrat milijon in je videti s številkami zapisan takole:

1,000.000,000.000.

Toda številčne vrste nam ne dajo niti najmanjše predstave o množini, ki jo izražajo. Bilijon je toliko, da bi moral človek, ki šteje v eni sekundi do dve, šteti blizu devettisoč let, noč in dan, da bi naštel en bilijon.

Potemtakem nam ne sme nihče zameriti, ako imamo neizmerno spoštovanje pred solncem in svetom, solncem, ki ga ogreva in razsvetljuje ta grozni naravni velikan.

Po Bernsteinu — H. Schreiner.

68. — Uganke.

1.

Nepovabljen pridem sam,
siliti pa se ne dam;
kdor me videti želi,
leže naj in zameži.

2.

Kaj težaven je moj stan,
nič pokoja noč in dan;
ko vse spi, jaz moram čuti,
ne zaspati dve minuti;
iti moram brez nogé,
prav kazati brez roké,
glasno biti zdajpazdaj.
Malo se oddahnem naj,
že vse v hiši gođinjá,
nihče mi miru ne da.

3.

Krščen sem, pa ne kristjan,
vendar je visok moj stan;
kradel nisem, ne moril,
vendar sem obešen bil.

4.

Nimam glave, nimam repa,
v sebi nimam nič kosti;
koža moja gladka, lepa,
polna znotraj je krvi.

Bog ne vidi ga nikdar,
redkokdaj le kralj in car;
sosed naš Urban
vidi ga vsak dan.

Josip Stritar.

69. — Petrolej.

Na mnogih krajih sta premočena zemlja in kameneje z nekim oljem. Imenujemo ga kameno olje ali petrolej. Nahajamo ga tudi tekočega v podzemeljskih razpoklinah in votlinah, od koder prihaja na dan, bodisi sam ob sebi, bodisi z izvirajočo vodo. Drugod pa izkopljejo ljudje jame, da se v njih nabira, in ga zajemajo kakor vodo iz studencev.

V sirovem petroleju se nahaja namreč veliko različnih plinov. Ako se ti plini zmešajo z zrakom in se upalijo, zgore z močnim pokom in razneso najmočnejšo posodo. Zategadelj pravijo zmesi teh plinov „pokalni plin“. Sirovo kameno olje se mora, preden je za rabo, teh plinov popolnoma očistiti.

Ko še niso dobro poznali teh lastnosti kamenega olja, dogajale so se čestokrat nesreče; kadar je prišel v ne celo napolnjene svetiljke zrak, je nastal v njih pokalni plin, ki se je pri prižiganju svetiljk lahko upalil. Pri tem je razneslo svetiljko in razmetalo goreče olje na vse strani, da so se ljudje opekli in so včasih nastali tudi požari.

Dasi se prodaja dandanes navadno dobro očiščen petrolej, moramo vendar z njim oprezno postopati.

Osobito ne smemo pihati v gorečo svetilnico in ne preblizu priti z lučjo odprti posodi, v kateri je petrolej. Zelo nevarno je, prilivati petroleja v gorečo petrolejevo svetiljko.

H. Schreiner.

70. — Cvetice.

Poglejte, kako cvetice krasno in milo cveto! Kako so različne barve! Kako je prijeten in krepcilen njihov duh!

Jutranja rosa jih budi in oživlja; čebele pribrenče in si nabirajo sladčice iz njih. Tudi otroci priteko in si spletajo vence.

Na vrtu sejemo cvetice; na polju pa rastejo same brez naše strežbe. Cvetice so pomladne, poletne in jesenske; pa tudi pozimi cveto nekatere rastline, ako jih obvarujemo mraza.

Sneg komaj skopni, že se prikažejo lepi beli zvončki in oznanjajo veselo pomlad. Vsak pomladanski dan prinaša novih cvetic. Zvončkom se pridružijo visoke ovčice, modre vijolice, kalužnice in velikonočnice; po vrtilih se razcveto tulipani, hijacinte in zlatice, pozneje najdeš v gozdnej senci dišeče šmarnice, na polju tribarvne sirotice, ob potokih potočnice, med žitom modrice in divji mak, po vrtilih pa rože, lilije, klinčnice in resédice. Proti jeseni nam kažejo solnčnice, georgine in nebne iskricice svojega cvetja kras.

Kdo prešteje cvetice, katerim Bog daje cvesti vsako leto?

Nekatere cvetice nas razveseljujejo z lepo barvo, druge s prijetnim duhom, zopet druge z obojim. Mar-sikatera diši prav prijetno, pa je vendar preprosto oblečena. Vse pa nam kažejo, kako neskončno moder je ljubi Bog, ki očetovsko skrbi za vse stvari, za naj-manjšo, kakor za največjo.

71. — Majniku.

Pozdravljamo srčno te majnik veseli,
nakitil si s cvetjem preljubi naš kraj;
zakaj bi veselih zdaj pešmi ne peli,
saj ti si mladini veselje in raj!

Po pražnje oblekel si naše vrtove,
ogrnil si s cvetjem dobrovo in gaj;
z veseljem praznujemo tvoje godove,
pozdravljamo srčno prezali te maj.

Od zore do mraka veselo prepeva
zbor ptičkov tam sredi zelenih dobrav;
veselo njih petje iz loga odmeva,
iz gozda glasi se presrčen pozdrav.

Po cvetju že leta marljiva čebela,
pevaje že dviga škrjanček se v zrak;
glej, božja je stvarca vsaka vesela,
ker žarek jo solnčni oživlja gorák.

Pozdravljamo torej te, majnik veseli,
nakitil si s cvetjem preljubi naš kraj;
zakaj bi veselih zdaj pesmi ne peli,
saj ti si mladini veselje in raj!

I. Zarnik.

72. — Kapitolske gosi.

Pod vojvodo Brenom so prirohneli divji Gali
i. 390. pred Kr. v Rim, razdejali mesto in se pripravljali napasti tudi trdni grad Kapitol na strmi skali. V viharni temni noči so hoteli prelezti zidove in nenadoma pasti v grad. Psi, ki bi morali po svoji dolžnosti čuvati in stražiti, so bili z jedjo podkupljeni, vojaške straže so pa spale. Že so mislili Gali, da je Kapitol njihov, kar se v odločilnem trenutku oglasi neka gos, od glasnega giganja in gaganja se prebude straže, vse skoči na noge — Kapitol je bil rešen, gos se je pa proslavila za vse veke.

Hvaležni Rimljani so za spomin tega dogodka na Kapitol postavili srebrno gos, in vsako leto so obhajali obletnico z velikim izprevodom, katerega je vodila gos. Nekoliko psov so pa na ta dan obesili na bezgovo drevo, zato ker niso njih predniki one noči storili svoje dolžnosti.

Fr. Erjavec.

73. — Luna ali mesec.

Med nebnimi telesi vzbuja mimo solnca luna najbolj našo pozornost. Komu bi se pač ne priljubila prijazna luna? — Kako lepo se sveti v jasni noči

visoko gori na nebnem oboku in kako čarobno razliva blede svojo luč na mirno zemljo!

A kaj pravimo: svojo luč, — saj ta ni njena lastnina, ampak dobiva jo od solnca. Mesec si torej svetlobo izposoja, da ž njo potem preganja zemlji ponočno tmino. Kaj dober prijatelj je zemlji, ali ne?

Naša zemlja je premičnica ali planet, t. j. ona ne ostane vedno na enem mestu na nebu, marveč se vrti okrog svoje osi in se suče v okrožni poti okoli solnca. Ko to pot dodela, prične jo iznova, in — to se godi neprenehoma naprej.

Pri dolgem potovanju Imamo radi tovaršijo; tudi zemlji je podelil Bog tovariša na njenem potovanju. Ta tovariš zemlji je mesec ali luna.

Mesec okrožuje našo zemljo in potrebuje v to, da jo obkroži enkrat, 29 in pol dnij. V tem času se pa zavrti tudi enkrat okrog svoje osi. Mesec je torej tudi premično nebno telo, a on se z zemljo vred premika okrog solnca in naredi pri tem v eni uri pot, ki znaša 15.000 milj. Ker se luna z zemljo vred premika, pravimo ji, da je zvezda sopremičnica, a ker zemljo spremlja, pravijo ji tudi spremljevalec ali trabant.

Mesec je manjši od naše zemlje, ima namreč le $\frac{1}{50}$ zemljine vsebine. A vendar se nam kaže na nebu skoraj tako velik kakor solnce — največje nebno telo. To pa zato, ker je od nas primerno le malo oddaljen, namreč 51.800 milj. Ta daljava je za neizmerni podnebni prostor res neznatna, a za nas pa je kaj znamenita. Oglejmo si jo malo natančneje!

Zvezdogledi ali astronomi in večji računarji so izračunali, da bi železniški vlak, ki dospe v eni uri 6

milj daleč, trebal 360 dnij, ako bi se nič ne ustavil, da bi se pripeljal do lune. Isto tako bi dober pešec moral hoditi 15 let, da bi prišel do lune. Parobrod pa bi moral noč in dan skoraj dve leti uporabljati vso svojo moč, da bi pripihal do lunine šipe.

(Vse to bi imelo svojo veljavo le za slučaj, ako bi mesec nepremično bival na nebu. A vsekako pa nam že ti podatki jasno kažejo, kako silno daleč od nas je vendar nam najbližje nebno telo!)

Tudi površina mesečna je že precej znana. S pomočjo nalašč v to prirejenih, točnih daljnogledov so učeni strokovnjaki že dosti objavili ukaželjnemu svetu.

Našli so, da ima mesec obilo hribov, zlasti pa votlih, našim ognjenikom (vulkanom) podobnih. Sicer pa sestoja večina mesečnih gora iz vulkanov, ki ali še delujejo, ali pa so že izumrli. Sploh je površina lunina v vedni izpremembi, strašanske prekucije se gode na njej; nekaj gora izgine, druge zopet vzkipe iz tal, razni plini puhte iz površja ter to zadnje neprenehoma preustrojajo.

Imamo tudi vpodabljenja lunine površine, na katerih so — jednako kakor na zemljevidih — z imeni označena vsa do sedaj znana hribovja in doline.

Eden prvih, ki je priredil podobo luninega površja, je bil v 17. stoletju živeči jezuit Riccioli. Največ zasluga za spoznanje lune so si v novejšem času pridobili sloveči in najboljši spoznavatelj lune Mädler, potem Julij Schmidt v Atenah in pater Secchi v Rimu.

Prav po neutrudljivih opazovanjih le-teh učenjakov se je dokazalo, da na mesecu ni nikakoršne vode, kakor se je vobče mislilo. Mi zemljani bi tedaj na

luni ne mogli živeti, pa tudi zaradi tega ne, ker se zrak, ki je na luni, bistveno razločuje od našega.

Konečno naj še omenimo velikost lunine površine. Luna meri 344.320 geografskih (zemljepisnih) milj. Ruska država — ena največjih držav naše zemlje — meri 369.000 geografskih milj, torej za 24.680 geografskih milj več nego luna. — Če bi torej silovito Rusijo prilepili na nebo v takošnji daljavi od zemlje, kakor je mesec, videla bi se nam celò malo večja nego mesec ali luna.

Ima li luna sploh kakšnih bitij, o tem bodo pač še dolgo ugibali učeni in — neučeni ljudje. Vsekako pa ima tudi luna svoje delo, svoj namen, kajti vsaki stvari je Bog odkazal določen delokrog; brez namena ni ustvaril ničesa!

74. — Golob in maček na strehi.

Golob in maček na strehi skupaj,
ne daleč vsaksebi, to je lepó!
Preblizu se vendar, golob, mu ne upaj,
da ga ne izkušaš premočno.

Lovil je pridno, verjamem, miši,
podgani mnogi je zdrobil kosti;
zato imajo mačke pri hiši —
vendar, kar leta, bolj mu diši.

Zagrabil, pohrustal je mnogo miško,
a tudi kakega ptička vmes;
morda pa celó še kako piško,
ko koklje ni blizu bilo, ni res?

Kaj praviš, ti maček gori na strehi,
po krivem dolžim te takih napak?
A to so stari, pozabljeni grehi,
od nog do glave si zdaj poštenjak.

Josip Stritar.

75. — Solnce izvor toplote.

Vse, kar živi, ljubi toploto; najmanjši rastlinici je toplota prav tako potrebna kakor največjemu drevesu; nobena žival ne more biti brez toplote, in tudi človeka mori mrz. Brez toplote ni življenja.

Najznamenitejši darovatelj toplote nam je solnce, tista prekrasna zvezda, ki nam jo je predobrotljivi Stvarnik posadil na sinje nebo, da greje in razsvetljuje zemljo po dnevi. Veliko važnost solнца so slutili že stari narodi; zato so pač nekateri, ko so živeli še v temi poganstva, solncu izkazovali božjo čast.

Zemlja dobiva od solнца neizmerno množino toplote. In vsa ta toplota je le neskončno majhen del toplote, ki jo solnce neprenehoma izžariva v vesoljni svet.

Zemljo obdaja kakih 7 do 9 mirjametrov na visoko ozračje ali atmosfera. Solnčna toplota zadene torej prej ozračje, nego pride do trde zemlje. Zategadelj bi lahko mislili, da se segreje najprej zrak in da ta privaja potem toploto na zemljo. Toda temu ni tako, ampak toplota gre skozi zrak, ne da bi ga kaj segrela, vsaj mnogo ne. Zrak se ima proti toploti tako, kakor steklo proti svetlobi; zrak namreč propušča toploto. Saj je pod razpetim solnčnikom v senci ali sploh, kadar nas

naravnost ne zadevajo solnčni žarki, hladneje nego na solncu. Ako bi se najprej segrel zrak, tako da bi dobivali toploto potem od zraka, bi bilo v senci baš tako toplo kakor na solncu.

Kaj se pa zgodi, kadar pride solnčna toplota na zemljo? O tem se poučimo, ako potipamo z roko kamen, ki je ležal dalje časa na solncu. Segrel se je močno, to je: solnčna toplota se je zarinila vanj. Pesek ali kamenite plošče se često tako segrejejo na solncu, da bi ne mogli bosí hoditi po njih. Različna telesa niso enako sposobna za sprejemanje toplote. Črna in hrapava telesa se segrejejo najmočneje. Zategadelj nosimo poleti rajši obleko svetle barve, da se premočno ne segreje. Pesek in hrapava zemlja se segrejeta hitreje nego gladko pečevje i. t. d.

Če se postavimo vročega poletnega dne tik navpičnega zidu, ki ga je dalje časa obsevalo solnce, čutimo toploto, kakor v zimi blizu dobro zakurjene peči. Ta izkušnja nas uči, da zemeljska telesa zopet izpuščajo svojo toploto, ko so se segrela, da toploto izžarivajo; pravimo: telesa se ohlajajo. Nekaj solnčne toplote pa niti ne vhaja v zemeljska telesa, ampak se vrača takoj nazaj v zrak, zadevši ob tla. O tej toploti pravimo, da jo telesa odbijajo. Toplota, ki jo izžarivajo navpični zidovi, je vzrok, da dozoreva sadje ob brajdah prej nego na planem in da rodi trta ob brajdah v takih krajih, kjer na planem rada pozebe pozimi.

Pri odbivanju in izžarivanju se toplota kaj čudno izpreminja; izgubi namreč lastnost, da bi prihajala skoz vlažni zrak; zato se pa segreje zrak sam. Nekaj sličnega opazujemo v svojih stanovališčih. Svetli solnčni

žarki gredó lahko skoz steklene ploče naših oken in pridejo tako v sobo. Tukaj pa so zašli tako rekoč v past; v sobi se izpremené toplotni traki tako, da ne morejo skoz steklene ploče zopet ven; torej so ujeti v sobi. Ako se je po poletnem dežju zunaj prijetno ohladil zrak, ostane v sobah neznosno toplo in soparno, in treba je odpreti okna in vrata, da se izpodi topli zrak iz stanovališč.

Solnce torej segreva zemljo, zrak pa dobiva svojo toploto od zemlje. Solnce segreva vselej samo pol zemlje, in sicer tisto polovico, ki je ravno obrnjena proti solncu. In ker se zemlja vrti okrog svoje osi, se menjava venomer tako, da dobiva v 24 urah vsak kraj (izvzemši samo kraje blizu tečaja) poleti več, pozimi manj ur solnčne toplote. Tisti kraji na zemlji, ki so vsakikrat obrnjeni od solnca, izžarivajo toploto in se tedaj ohlajajo. To nam deloma razjasnjuje znani pojav, da je zjutraj, ko je solnce jedva pričelo zopet segrevati zemljo, hladneje nego opoldne.

Izkušnja nas tudi uči, da je moč solnčnih trakov tem večja, čim više stoji solnce nad nami, čim strmeje torej padajo solnčni žarki na zemljo. Solnce se vsak dan dviga više in više od jutra do poldne ter zopet pada od poldne do zapada, a tudi opoldne ne stoji vsak dan enako visoko. Najviše nad nami stoji solnce o Kresu, najniže o Božiču. O Kresu imajo solnčni traki pri nas največjo moč; tedaj pa so tudi dnevi najdaljši, t. j. solnce segreva zemljo po več ur. Baš nasprotne so razmere o Božiču. Iz različnega solnčnega stanja izvirajo v teku leta tiste čudovite izpremembe, ki jim pravimo 4 letni časi: pomlad, poletje, jesen in zima.

H. Schreiner.

76. — Morje.

Morje! Kdo ne bi priklonil kolen pred tvojim veličastvom, ko te zagleda prvokrat! In čim dalje počivajo moje oči na tebi, tem večje si, tem silnejše in ogromnejše. Veličju tvojemu se klanja moja misel, in moje srce čuti vso skrivnost tvojega bitja. Moj duh bi rad obsegal tvoje brezkončne meje in rad bi premeril tvoje temne globočine.

Tvoja sinja plan se spaja na obzoru z modrim nebom, in vajin poljub je večnost. Kaj je tebi človek? Kako majhnega, ničnega se čutim, veliko, veličastno morje, pred teboj! Kakor orjak ležiš med svojimi daljnimi obalami, in kaj ti mar, če plezamo mi pozemeljski črvi po tvojem širokem hrbtu! Klanjam se ti, sveto božansko morje!

Krasno si morje! Krasno si, ko te pozlačujejo žarki izhajajočega solnca. Tvoje gladko obličje gori in plameni v zlatem ognju, in velika tajnost porajajočega se dne počiva nad teboj. Krasno si, ko te boža solnce s svojega zenita, ko spavaš kakor utrujena Vila v opoldanski vročini. Krasno si, ko se s poslednjimi, zlatimi poljubi poslavlja od tebe večerno solnce, ko pada tihi mrak, in ko te obliva s svojo srebrno lučjo blede mesec, plavajoč med mirjadami zvezd po sinjem nebu. Katera človeška beseda bi mogla izraziti tvoj čar, o morje, kadar sanja nad tvojimi rahlo šepetajočimi valovi tiha, topla zvezdnata noč!

Močno si morje! Kdo ti je kos, kdo se more meriti s teboj? Na svojem širokem hrbtu nosiš brez števila velikih jeklenih ladij, in gorje jim, če se

razljutiš! Kakor orehove lupine se premetavajo po tvojih penečih se valovih. In kadar se zvežeš z divjim viharjem in butaš ko razjarjen tur ob skalnati breg, se trese zemlja pred gnevom tvojim. Kje ste, vi oblastniki tega sveta, ki ste se bahali s svojo močjo in pozivali sosede v boj? Kje ste, in kje so vaša mogočna kraljestva? Kje so vaše silne armade, pred katerimi so trepetali narodi? Ni vas več! Vse vas je premagal čas in vas poteptal v prah! A tvoja moč, sinje moje morje, ne pojema! Tvoja moč je nepremagljiva in strašna kakor pred tisoč in tisoč stoletji! Tvoja moč je večna!

Največji prijatelj in dobitnik človeštva si, sinje morje! Najbolj oddaljene dežele, najbolj tuje si narode — ti jih spajaš med seboj. Ti seznanjaš protinožce s protinožci, šumiš in bučiš ob vseh pristanih in obalah, koder pljuskuje tvoji peneči se valovi večno svojo pesem o občem bratstvu in narodni ljubezni!

Slava ti, veličastno, večno, krasno, ti močno in mogočno, ti dobrotljivo in blago, ti čudovito morje!...

Anton Aškerc.

77. — Zlato.

Zlato je najdražja kovina; zlato je kraljica vseh kovin. Izmed kovin se zlato najmanj rado spaja z drugimi tvarinami. Zato je umevno, da se nahaja v prirodi do malega vselej samorodno.

Zlato je precej razširjeno po svetu, a preobilno ga ni nikjer. Včasih ga najdejo v podobi majhnih pločič ali zrnc v raznem kamenju, a je mnogokrat

razdeljeno tako na drobno, da ga niti ne opazi prosto oko; včasih pa se nahaja v drobnih žilah, ki se raztezajo v kamenju na vse strani. Takemu zlatu pravimo rudniško zlato.

Največ zlata se nahaja v nasipinah. Kakor vsako drugo kamenje, razpada in prepereva tudi zlatonosno. Pesek, ki je nastal na ta način, in prod in z njim vred tudi zlato splavlja potem voda v nižave in jih nasiplje v svojih strugah.

Izmed naših domačih rek je plavila nekdanj Drava precej zatega peska; nekaj ga bo gotovo tudi še zdaj, samo da se ne izplača iskanje. V nasipinah se nahaja zlato v podobi predrobnega prahu, zrnec, drobnih luskinic in pločic, tuintam pa tudi v večjih grudah ali kepah. Tako so n. pr. pri Mijasku v Uralu (na Ruskem) našli leta 1842. zlato grudo, ki je tehtala 36 kg. Leta 1857. se je našla v naselbini Viktoriji (v Avstraliji) 51 kg težka kepa malone popolnoma čistega zlata, ki je imela vrednost 140.000 lir. V isti naselbini so našli leta 1858. grudo, ki so ji dali ime „Welcome Nugget“ (dobrodošla gruda); imela je 83,5 kg in bila vredna 210.000 lir. To je največja gruda, kar so jih našli doslej.

Iz ilovice, peska in proda se dobiva zlato z izpiranjem; zato pravimo temu zlatu tudi prano zlato. Na Erdeljskem izpirajo zlato pri Olahpianu; tudi Rena in Donava (in kakor smo omenili, tudi naša Drava) plavijo zlato. Naznamenitejše zlatopravnice so v Uralu, v Sibiriji, v Altaju (v Aziji), v Kanadi, v Kaliforniji (v severni Ameriki), v južni Ameriki in Avstraliji.

Jako redki so zlati kristali, ki imajo obliko kocke.

Pohlep po zlatu in bogastvu, včasih pač tudi beda in nesreča pri domu je zbudila in še zbuja tudi zdaj v marsikaterem revežu željo, da bi poizkusil svojo srečo ter šel po svetu iskat zlata. Žalibog se je dalo že tudi dokaj Slovencev in Hrvatov premamiti blesku zlata, da so odpotovali v daljne tuje dežele za njim. Veliko je število nesrečnežev, ki so se tako ogo-ljufali; množina jih je tužno umrla v največji bedi. Tisti pa, ki so bili posebno srečni, so se vrnili v svojo domovino v večjem siromaštvu, nego so bili odšli. Ko bi bilo res tako lahko na tujem si nakopi-čiti zlata, kakor trdijo včasih brezvestni sleparji, ali ne mislite, da bi se bilo že *davno* našlo dosti ljudi, ki bi ga bili pograbili, tako, da bi ga nam ne ostalo pre-mnogo?

H. Schreiner.

78. — Že stoletja...

Ej, življenje polje
tu po gozdni tmuni,
žitje čudno v listju,
v mehki mahovini...

Že stoletja dolga
gozd cvete in hira —
mlada bil tu žene,
deblo tam umira.

Že stoletja v vejah
spevi ptic zvenijo,
že stoletja v mahu
mravlje dom gradijo...

Žitje čudno polje
tu po gozdni tmuni,
žitje čudno v vejah,
v mehki mahovini.

Fr. Ks. Meško.

79. — Kadar pridejo vojaki.

Boben bobna; bám, brbám!
Zdaj vojaki gremo k vam!
Konj po cesti peketa,
vóz ropoče in drdrá.
Tromba poje: tarará!
„Mesto vaše smo izbrali,
da bi tukaj nočevali:
Mi pešaki
s telečaki;
konjeniki
in topniki;
vozataji
in stražaji;
zemljerovi,
konjekovi;
strelci mladi,
golobradi
in pískači,
ropotači.

Spredaj silni častniki,
vojevode, vlástniki
konje gladke jáhajo,
z golo sabljo máhajo.
Sablja v solnci se leskáče,
konjič prha in rezgáče.
Boben bobna: bam, brbam!
Dobrih postelj dajte nam!
Tromba poje: tarará!
Vina, kruha in mesá,

Séna, slame in zobí
treba nam se tudi zdí!
Boben bobna: bam, barbam!
Jutri pojdemo drugam!

Fr. Levstik.

80. — Črešnje.

Na pašniku, kjer je Mihec pasel teleta, je stala črešnja. Ravno so se črešnje začele rdečiti. Nekega dne vidijo oče, da se Mihec poželjivo steguje po črešnji, in mu rečejo: „Bog varuj, Mihec, da bi tiste črešnje zobal: zbolel bi, morda še umrl, ker niso zrele; saj so še skoraj zelene!“

Mihca pa vendar premaga izkušnjava. Ko oče odidejo, se brž približa črešnji ter jo ogleduje od vseh strani, če bi bilo mogoče priti na njo. Mihec je znal plezati po drevesih kakor maček. — Poskusi torej svojo urnost in gibčnost. Posreči se mu, takoj je na črešnji. Sladke res še niso, a vendar so boljše nego nič. Saj oče ne bodo vedeli, da jih je zobal, in teleta so se tudi rada pasla. Mihec zoblje na vso moč. Ko se je dobro nazobal, spleza počasi z drevesa. — Kje so teleta? Ni jih. Bila so v sosedovem ovsu.

Hitro jih zavrne, misleč si, da ga izvestno ni nihče videl na črešnji.

Prižene domov. V želodcu mu ni bilo nič kaj prav. Sedejo k južini, a Mihcu se danes ne ljubi jesti.

„Ali ne greš južinat, Mihec?“ ga vprašajo mati.

„Nisem nič lačen,“ reče Mihec tiho, da ga je bilo jedva slišati.

„Si pa že tiste nezrele črešnje zobal!“ rečejo oče. „Le zoblji jih, le; te bodo že izučile!“

„Mati, bolan sem,“ pravi Mihec, ves solzen, čez nekaj časa. „Trebuh me boli.“

„Prav ti je, zakaj pa ne slušaš,“ rečejo oče in gredó iz sobe.

Mati napravijo Mihcu postelj pri peči. Vedno hujše mu je. Strašno ga vije. Mihec se premetuje z ene strani na drugo, vstane ter zopet leže, sključi se ter zopet zravna, a vse nič ne pomaga. „Mati, ali Bog tudi ve, da sem bil danes na črešnji?“ vpraša Mihec.

„O ve, ve! Karkoli delaš, za vse Bog ve. On ve tudi, če pustiš teleta v sosedov oves!“ mu rečejo mati. Mihcu prihaja vroče: „Kaj poreče Bog,“ si misli, „če umrjem danes, ko sem tako slabo pasel! Izvestno me ne bo hotel v nebesa!“ Mihec začne Boga prositi, naj mu odpusti, nikdar več ne bo kaj takega storil.

V tem stopijo oče zopet v sobo.

„Kod si pa danes teleta pasel, da so tako sita?“ vprašajo oče z resnim glasom.

Mihcu se dozdeva, da tudi oče in mati vse vesta, kar je on napačnega storil.

„V sosedov oves so mi ušla,“ pravi Mihec žalostno. „Danes te ne kaznujem,“ pravijo oče, „ker ti je Bog sam naložil kazen. Ali misliš, da je potem vse dobro, če te jaz in mati ne vidiva? Ali ne veš, da te Bog vidi?“

Mihcu je drugi dan že odleglo, in kmalu je toliko okreval, da je zopet pasel teleta.

Odsihdob je Mihec tako dobro pasel, da je bilo veselje. Oče in mati sta ga zopet rada imela.

Po „Vrtcu“.

81. — Vran in lisica.

Črni vran, imel si dober dan,
kos mesa ukradel si, oj vran!
„Mirno rad bi ga pojedel;
z njim na hrast visok bom sedel.“

Vidi ga lisica, mimo gredé,
goste sline se ji pocedé,
pod drevesom se ustavi,
te besede vranu pravi:

„Lepšega pod solncem ptiča ni
kakor si, kraljevi orel, ti,
perje ti ko demant sije,
pav naj se pred tabo skrije!

Če takó lepó še peti znaš,
kakor perje lepo ti imaš,
pa prisežem pri tej priči,
da si prvi ti med ptiči.“

Kar se petja tiče, to pa vem,
da se z vsakim drugim meriti smem,
misli vran si, s kljunom zine,
južina mu iz kljuna šine.

Norček, ves pobit, povesi nos,
ko po vejah smukne mastni kos,
a lisica pod drevesom
smeje se, masti se z mesom.

S. Jenko.

82. — Kremenik.

Kremenika ali kremenca je največ v prirodi, a nikjer se ne nahaja sam zase. Kremenik je sestojni del najtršemu kamnu mnogovrstnih razlik; iz njega so sezidane najvišje gore, in njegova sprštenina se je raznesla po potokih in povodnjih na vse strani sveta, koder se v večji ali manjši meri nahaja v podobi z drugimi prstni pomešanega peska. Ta zemlja je najtežja, ter je največ sam pesek v njej; zaradi tega je ostra in dela zareze na stekleni ploči. Nima niti duha niti slaja, v ognju se ne izpremeni, in voda, katere se kmalu iznebi, je ne razmoči; zato ta zemlja ni tako razmazna kakor ilovica, ogreje se hitro ter dolgo hrani gorkoto v sebi. — Ta zemlja je jako neplodovita, ako ni pomešana z drugimi rodovitnejšimi zemljami. Ugodna bi bila morda samo takim rastlinam, ki imajo majhne korenine, recimo travam. Po kemijski umetnosti od drugih zemelj ločena je kremenina bela, ostra moka, ki zaškriplje, ako jo denemo pod zobe.

Kremenčeva kislina se nahaja skoro v vsakem vrelcu, od koder prehaja z vodo v rastline, katerim je baje tako potrebna, kakor človeškemu truplu kuhinjska sol. Zlasti trave, kamor spadajo tudi naša žita, imajo mnogo kremenčeve kisline v sebi, zato se morajo pri košnji in žetvi vedno brusiti kose in srpovi. Ako se-

žgemo trave, najdemo kremenčevo kislino v njihovem pepelu. — Nekateri živalci, posebno mehkužci in polipi imajo tudi hišice iz kremenčeve kisline.

Zemljo, v kateri se nahaja mnogo kremenine, imenujemo v gospodarskem oziru sploh peščeno zemljo.

83. — Vinska trta.

Zdrava mi, rastlina blaga,
vinska trta, božji dar;
vsemu svetu ti si draga,
tebe čišta kmet in kralj.

Plemenita, imenitna
si nad vse rastline ti;
nam v veselje rodovitna
solnčnega si kraja hči.

Obdelava, obrezava
pridno gornik te vesel;
okopava, osipava,
travo trebi in plevel.

V potu svojega obraza
zate dela in skrbi;
zate on boji se mraza,
toče zate se boji.

Ko pa pride čas veseli,
da plačilo bo prejel,
sad tvoj lépo dozoreli
bere, spravlja ga vesel.

Oj veseli in hvaležni
bódimo za to Bogu,
da smo tudi mi deležni
tega božjega daru.

J. Stritar.

84. — Steklo.

Steklo se dela iz kremenice. Kremen se najprej na ognju spráži in potem vroč naglo vrže v mrzlo vodo. To se stori zaradi tega, da kremen po naglem razhlajenju postane krhek; kajti mora se, preden pride v topilnik, pod stopami v prah raztolči. Kremenov prah se potem raztopi v topilniku, in sicer se doda pepelika, včasih tudi navadna kuhinjska sol. Tudi stara steklovina se lahko pretopi na novo. Če se raztopljenemu kremenu doda apno, je steklo trdnejše in svetlejšo, dodano železo ga naredi zelenkasto, dodani svinec pa mehko, ki ima to posebnost, da se lepo brusi.

Najbolj navadno steklo je zeleno steklo. Belo steklo je ali čisto, ali pa le na pol belo. Navadne okenske šipe so iz stekla na pol belega. Najplemenitejše belo steklo je kristalno steklo, slabo steklo je kmalu motno ali oslepi. Črez šipe se naredi neka tanka mrenica, ki je različne barve. Ta mrenica prihaja vedno debelejša tako, da se nazadnje celo lušči.

Raztopljeno steklo je gosto kakor strd in zelo raztezno. Na hladnem zraku se kaj naglo utrdi. Bolj naglo pa ko se steklo utrdi, bolj je krhljivo.

Za izdelovanje različnih steklenih izdelkov zado-
stujeta samo dva delavca, to je, razpihovalec in njegov
pomagač. Njiju orodje je kaj navadno; razpihovalec ima
kak poldrugi meter dolgo železno, ozko cev, katero
imenuje piščal. Ta cev je na obeh straneh nekoliko
razbuhla, v sredi pa, kjer jo razpihovalec drži, je v
les vdelana. Z enim koncem te cevi razpihovalec za-
jema raztopljeno steklo iz topilnika, in sicer ga zajme
vselej toliko, kolikor sodi, da ga bode treba za tisti
izdelek, ki ga hoče narediti.

V plošči, ki je železna, kamena, ali lesena, so
narejene polkrožne jamice ali nekaki kalupiči. V eno
teh jamic razpihovalec nastavi tisti konec cevi, na ka-
terem visi zajeto steklo, na drugem koncu pa piha v
cevi, ki jo med pihanjem vedno suče ter tako upo-
dablja stekleno posodo, katero nareja. Pihač mora imeti
dobro oko, urno roko, zlasti pa močne prsi za pihanje.
Na dnu vsake votle steklene posode se vidi neki
vtisk, kakor da bi bila tu posoda odlomljena. Navadno
je tudi dno nekoliko vtisneno. To pa je zaradi tega,
ker je pomagač na tem mestu železno paličico rahlo
pritisnil na posodo, ki se je do zdaj še zmerom držala
na razpihvalčevi cevi. Posoda se prime pomagačeve
železne paličice, odtrga od razpihvalčeve cevi, in
stoji na pomagačevi paličici, kakor da bi bila na njo
naslonjena. Razpihovalec jo potem še zgoraj s kloba-
sico na novo zajetega stekla zarobi; ko je posoda s
tem dogotovljena, strese pomagač svojo paličico, po-
soda se od nje odkrhne, in tam, kjer se je paličica
držala, vidi se tisti krh, ki ga vidimo na dnu vsake stekle-
nice, kupice ali sploh votle steklene posode, katera ni
brušena.

Celo šipe in drugi ploščnati stekleni izdelki se izdelujejo največ s pihanjem in ne z livanjem; le šipe za zrcala se tupatam lijejo. Plošča, čez katero se v ta namen razlije raztopljeno steklo, je navadno iz železa ter mora biti precej debela, da se ne usloči. Brušenje zrcalnih šip je zelo težavno delo.

Dasi je steklo zelo trdo, je vendar demant še trši, kajti ž njim režejo steklo. Sicer imajo pa še tudi neke posebne škarje, s katerimi režejo steklo.

Steklo so poznali že 2000 let, Kitajci baje že 3500 let pred Kristom. Po velikem preseljevanju narodov je ta obrt še le 13. stoletja in sicer najprej v Benetkah zopet oživel ter se od tod po malem razširil po vsej Evropi.

Fr. Kočevar.

85. — Ptica Zlatoper.

Na Gorjancih je rasla mogočna bukev, kateri je strela odbila vrhovje. Mesto vrhovja je narasla iz debla tenka, previsoka breza. Vrha ji ni videl nihče, ker so ga pokrivali oblaki. Na brezi je gnezdila in prepevala ptica Zlatoper. Zlatoper se je zvala, ker je nosila v glavi zlato pero, predragoceno pero. Kdor bi bil pisal s tem peresom, bi mu se bile uslišale tri prošnje, naj jih pošlje tudi kralju ali papežu. Veliko ljudi je poskusilo zlesti na brezo in izpukati ptici pero, ali nobeden ni mogel priplezati do ptice. Vsi so popadali z breze in se pobili.

To je čul Podgorec Mihec in dejal: „Bedakom se godi prav, srečo poskusi naj tisti, ki zna plezati kakor

jaz. Ptica bo moja, preden preteče 24 ur. Če se mi spodtakne, nimam strahu. Pokosil bom senožet, nametal okoli bukve sena, če padem z breze, padel bom na mehko, ubil se ne bom." Mihec gre na Gorjance, pokosi senožet, nameče okoli bukve seno in šine na bukev, z bukve na brezo. Sedemkrat je plezal kvišku, sedemkrat se mu je spodrknilo, da je padel v seno. Mihec misli, kaj bi storil, in se domisli, da je treba vsako delo pričeti z Bogom. Poklekivši se priporoči sv. Miklavžu, sv. Jederti in sv. Eliji. Brez truda pripleza do breze in po brezi do oblakov in do gnezda ptice Zlatopera.

Ptica ga je počakala in si dala izpukati zlato pero, kajti vedela je, da Mihec ptice ljubi in se ji ni bati nič žalega. Mihec vzame pero in gre domu. Precej se usede in napiše z zlatim peresom prošnjo do kralja, naj mu da v zakon svojo hčer. Kralj se začudi, pokliče hčer in veli, da mora biti Mihčeva.

Kraljica se hudo razjezi in pravi: „Mihec se bo kesal.“

Pokorna očetovi volji pride v Podgorje in vzame Mihca. Bila je grda kakor strah, nagajiva kakor škrat, obenem revna kakor beračica in vendar poželjiva vseh dobrot in užitkov, kakor da ne more nikoli nič zmanjkati. Mihec je dobil po očetu dve kmetiji.

Mihec se usede, prime zlato pero in napiše kralju drugo prošnjo: Naj da hčeri tudi doto, da bo mogla živeti ob svojem. Kralj je uslišal prošnjo in poslal hčeri silno bogato balo, več voz zlata, srebra in najlepše obleke toliko, da je lahko vsak dan preoblekla se v drugo. Zasmehovala ga je kar očitno. Ona se je

vozila v kočiji, on pa je moral capljati za njo peš. Včasih je moral teči pred kočijo, ona pa je vpila: „Možje in fantje, odkrivajte se! Ali ne vidite, da gre pred mano moj mož, imenitni Mihec, ki se je oženil s kraljevo hčerjo?“

Ta sramota je Mihca grozno pekla. Zopet se je usedel, prijel zlato pero in napisal kralju tretjo prošnjo: Naj si vzame svojo hčer nazaj. On ne želi nikoli več videti ne nje ne njene bale. Kralj se je zasmel in uslišal Mihcu tudi tretjo prošnjo. Mihec je hudo žaloval po zaženjeni kmetiji, še bolj pa se je veselil, da se je znebil žene. Našel si je med domačimi dekleti drugo ženo, s katero je živel mirno in srečno. Ker so mu sosodje vedno zabavljali, je zapustil Podgorje in se preselil drugam, kjer ga niso poznali.

Zlato pero je skrbno varoval. Pokazal in dal ga je sinu šele takrat, ko mu je izročil gospodarstvo. Rekel je: „Sin, tu ti dajem tvojo srečo ali nesrečo, čast ali sramoto, kakor si boš sam izvolil. Meni je pero prineslo nesrečo in sramoto; bodi pametnejši od mene, da se ti ne prigodi isto. Ne prosi nikogar za ženo, blago in druge posvetnosti! Če hočeš poslušati moj svet, napiši prošnjo do papeža, naj bi bral zate sveto mašo, da te Bog obvari v vseh rečeh, da ti podeli svoj dar modrosti, s katerim si boš mogel pridobiti časno blagostanje in večno zveličanje.“

Sin je res ubogal starega očeta in je napisal prošnjo do papeža, kakor se mu je svetovalo. Papež mu je uslišal prošnjo in bral zanj mašo, Bog pa ga je obdaril s toliko pametjo in modrostjo, da si je prigospodaril veliko premoženje, po smrti pa bil vzet

med svetnike. Tudi njegovi otroci in vnuki so sloveli radi svoje nenavadne poštenosti in bistrournosti. Čudodelno zlato pero se nahaja še zdaj na Gorjanskem in se rabi neki še zmerom jako marljivo in uspešno. Marsikatera starca je že zatrdila, da so prejeli Gorjanci svojo veliko razumnost in spretnost po blagodarni moči Zlatoperjevega peresa.

Janez Trdina.

86 — Solnce.

O solnce, solnce sveto, čudovito!
Svetilo večno, krasno, ponosito,
spet vzhajaš veličastno pred menoj!
Moleč te, v prah poklekam pred teboj.
Pozdravljam te, veliki dnevni bog!
Kako leskeče zlata se ti krona!
Z visokega nadzemeljskega trona
oziraš zmagoslavno se okrog
ko gospodar nebeški, vsemogoč!
Boječa skriva pred teboj se noč...
Hej, kakšna to je triumfalna pot
okrog sveta! Kaj vidiš vse povsod!
Peneče oceane gledaš sinje,
peščene in razbeljene pustinje;
ravnine vidiš pod seboj široke
in črez planine voziš se visoke...
In više, više plavaš nad obzorje...
in svete luči neizmerno morje
razliva se iz tebe plameneč,
na vse strani po svetu se bleščeč...

Čuj, od veselja uka vsa narava
in vriska ti stotisočglasno: „Slava!“
O solnce, ti skrivnostni čarovnik,
ti njen spasitelj si in njen vodnik!
In kjer dotakne zemlje tvoj se žar,
na dan prikaže se krasote čar.
Vse skrite nate čakajo kali,
da ogenj tvoj zbudi jih, oplodi.
In kamor sega tvoja moč vsesilna,
porajajo se bitja brezštevila.
Po svetu razpošiljaš luč iz sebe,
a kdo prižgal je, večno solnce, tebe?

Anton Aškerc.

87. — Volkova ljubica.

Pastirica Lenčika je pasla na Gorjancih ovce in prasce. Drugim pastirjem so delale nadlego in škodo divje zveri, njene črede pa se ni nobena polotila. V Lenčiko se je zaljubil volk, in ji ni raztrgal nobene ovce, ne prasca, niti jih ni dal trgati tovarišem. Ona mu dolgo časa ni verjela in se ga je bala. Ker pa ji je ostal vedno zvest pomočnik, je izgubila strah in se ga je privadila, tem laglje, ker se ji ni približal nikoli, ampak jo je gledal in se ji dobrikal le od daleč. Sčasoma se je žnjim sprijaznila, da je smel ležati poleg nje in se z njo pogovarjati. Če je začutil kako nevarnost za čredo, jo je planil braniti in kadar se je vrnil, ga je Lenčika pohvalila in gladila. To ga je neizrečeno veselilo. Bogal jo je rajši in izpolnjeval nje

ukaze bolj zvesto nego najkrotkejši in najbolj izurjeni pes. Hrane pa si je sam iskal in ni prizadel svoji gošpodinji ne sitnosti, ne stroškov.

Za takega čuvaja so Lenčiki zavidali vsi pastirji. Ko pa je Lenčika odrasla, je pustila pašo in se pripravljala na možitev. Snubilo jo je že veliko fantov, snubit jo je prišel tudi volk. Lenčika se mu je nasmejala in rekla: „Jaz se nočem zameriti gorjanskim volkuljam. Pojdi z Bogom!“

Volk odide in drugi dan pride zopet snubit. Lenčika mu veli modro: „Ljubi volk, saj veš, da se midva ne moreva in ne smeva jemati. Izberi si gorjansko volkuljo in pojdi z Bogom!“

Volk odide in tretji dan jo pride zopet snubiti. Lenčika se ga prestraši in mu veli: „Ne hodi več k meni! Brat je rekel, da te bo ustrelil. Pojdi z Bogom!“

Volk odide, ali še tisto noč pride po Lenčiko, jo zgrabi in odnese v svoj brlog. Bila je njegova žena tri leta in tri mesece. Manjkalo ji ni nič. Jedla je vsak dan bravino in praščevino, ob nedeljah teletino in ob velikih praznikih tudi srnino. Zajce in druge divjačine ji je nanosil mož, da je ni mogla pojesti. Ali tožilo se ji je močno po domu in po človeškem društvu. Iz brloga ni smela iti nikamor. Jokala je noč in dan in prosila Boga za odrešenje. Volku je rodila sina lepega obraza in človeške podobe, ali truplo mu je bilo obraščeno z volčjo dlako, da jo je groza obšla, kadar ga je pogledala. Dala mu je ime Volkodlak.

Volkodlaka ni trebalo dolgo zibati in pestovati. Rastel je hitro kakor volk, ali pamet mu je dohajala počasno kakor ljudem. Komaj je dopolnil dve leti, je jel hoditi na lov, trgati ovce in prasce in žreti surovo meso in piti gorko kri zadavljenih živali. Srce mu ni poznalo ne gnusa, ne usmiljenja, izvrglo se je v zver-sko, ne v človečje. Lenčika ga je gojila in učila, ali ni maral za njene besede in nauke. Kadar se je nanj razjezila, ji je pokazal zobe, kakor da jo hoče raztrgati. To jo je še bolj žalostilo in peklo. Ona se je zamislila in domislila. Nehala je togovati in jokati, začela je plesati in se smejati. Volku je rekla: „Zdaj vidim, kako dobro si mi storil, da si me unesel. Toliko pečenke ne bi bila imela pri nobenem možu, kolikor jo imam pri tebi, z nobenim ne bi porodila tako čvrstega dečka, kakor sem ga rodila s tabo. Druge matere trpe z otroci po deset let, nekatere po dvajset in nekatere pa tudi celo življenje. Moj Volkodlak pa mi ne dela ne skrbi, ne truda. Hrano si dobiva sam, oblačilo je prejel gorko od Boga; speče me nikoli ne budi z jokom in vpitjem. Bila sem menda oslepela, da več kot tri leta nisem videla in spoznala sreče, s katero si me obdaril.

Volku so te besede jako ugajale. Rekel je Lenčiki: „Ne zameri, da sem ti branil zapustiti ta brlog. Ker te imam rad tako neskončno, sem se bal, da bi pobegnila. Zdaj vidim, da si se me privadila, pa ti ne porečem nikoli žal-besede, če se boš hotela kaj sprehoditi. Ječa se ti odpira, pojdi kamor ti drago, samo ne pozabi, da si moja žena in da je tvoj dom moj prijazen in topli brlog, kjer ti bom stregel odslej še z večjo voljo in radostjo svojega srca.“

Lenčika je volka prekanila. Še tisti dan se je šla sprehajat in je pritekla domu in rekla bratu: „Vzemi puško in pojdi z mano!“ Brat je vzel puško in jo spremil. Lenčika mu pokaže brlog in veli: „Poznam volkovo navado in vem, da se je ulegel spat. Ustrelil ga boš brez nevarnosti, ali te prosim, da ne streljaj Volkodlaka, mojega sina. Naj živi, dokler bo božja volja. Nočem, da bi mi svet očital njegovo smrt, in da bi si morda še svojo dušo pogubila.“

Brat je stopil v brlog in ustrelil volka. Volkodlak je ostal živ in pobegnil. Iz goščave pa je dobro videl, kako sladko se smeje mati in je lahko pogodil, kdo je najel očetovega morilca. Dvignil je proti materi pest in prisegel maščevanje. Lenčika se ni brigala za Volkodlakovo jezo. Vesela je šla z bratom domov in se jela pripravljati za možitev. Snubilo jo je veliko fantov, prišel jo je snubit tudi Hrvat Petrovič. Lenčika je rekla domačim fantom: „Če vzamem vas katerega, bo prišel Volkodlak in me nadlegoval. Vzela bom Petroviča, ki prebiva odtod tri dni hoda. Pri njem bom živela brez strahu. Pa če tudi kdo pride in me zaskoči, me bo obranil junak Petrovič s svojo blagoslovljeno puško.“

Lenčika se je poročila s Petrovičem in odpeljala. Volkodlak je divjal po Gorjancih in Podgorju in iskal mater. Poprej je trgal ovce in prasce samo za potrebo, zdaj je napadal živino in ljudi tudi sit, iz srditosti. izmenil se je v strašnega razbojnika. Lovci so nanj skrbno prežali, ali brez uspeha, ker se ga ni prijela nobena kroglja. Dokler ga je vodil le volčji bes, ni bil še toliko nevaren. Ko pa je prišel bolj v leta in se je začela razvijati njegova človeška pamet, je postopal

nele okrutno, ampak tudi šegavo in preišljeno. Oblačil se je v podgorsko opravo in premotil s tem vsakega preganjalca. Lovci ga niso več poznali. Kadar so zasledili Volkodlaka in menili, da se ga bodo zdaj polastili, se jim je pridružil lepo opravljen in šel z njimi vred. Podnevu je pobijal vse, na karkoli se je nameril, ponoči je hodil po vaseh in poslušal pod okni, kar se snuje in kuje zoper njega. Na tak način je utekel lahko vsaki zanki in zaseđi. Hiše svojih sovražnikov je neprenehoma sežigal. Brez požarja ni minula skoraj nobena noč. Podgorje je vznemirjalo že dosti razbojnikov, ali premeteni in srčni prebivalci so jih vselej kmalu ustražovali. Volkodlaku pa se ni moglo priti do živega, ker mu je zversko moč in zvijačnost podpirala in pomnoževala človeška bistroumnost in iznajdljivost, posebno pa čarovna lastnost, da ga ni predrila kroglja.

Te nadloge in nadloge so trajale veliko let. Volkodlaka ni bilo mogoče ugonobiti ne s silo, ne s prevaro, ne z molitvijo, dokler ga ni odnesla z Gojancev strastna jeza na mater. Pod oknom neke hiše je slišal besede: „Ko bi Volkodlak vedel, da mu je mati omožena pri Petroviću, gotovo bi udaril za njo, dasi je do nje tri dni hoda odtod.“

Volkodlak se je odpravil še tisto uro iz okolice. Sum ni letel nanj nikakršen, ker se je oblekel. Petrovićeve hiše mu ni trebalo dosti iskati, znal mu je povedati zanjo vsak kmetič, kajti slovela je daleč okolo za najpoštenejšo in najbogatejšo. V veži so se igrali trije otročiči, njegovi bratje. Volkodlak je skočil nanje in jih podavil. Njihov krik je slišala mati in pritekla gledat. Prvi hip je spoznala sina Volkodlaka in poklicala

na pomoč moža Petrovića. Petrović je napolnil blagoslovljeno puško in ustrelil Volkodlaka v srce. Volkodlak je poginil, ali še na smrti je preklel nesrečno svojo mater, da mu je ubila očeta.

J. Trdina.

88. — Gora.

Le poglej jo zgodnjega pomladnega jutra to močno goro, ki strmi tvojemu domovju nasproti! Kako krasno odsevajo prvi solčni žarki od njene skalnate pleše, kako oblivajo z rdečkasto zarjo njeno temno zelenje!

In opoldne, ko vse dremlje in pojemlje od hude vročine, kako tiho je tedaj tam vse krog in krog! Nobeno peresce se ne gane véjevju, nobena ptica se ne oglasi v goščavi. Tamkaj od daleč pa plove na visokem nebu vedno bliže in bliže bel oblak in se ustavi vrhu strme gore.

In ko zvečer v dolini ugasuje dan, zdi se nam, kakor da bi se ne moglo posloviti zlato solnce od visočin; kajti večkrat, ko se že utaplja v morje, še nekoliko pomeži in zažari po pečevju, kakor da bi hotelo priljubljeno sosednjo goro še enkrat poljubiti za slovo. In čreda po strmini se oglasi zopet in muka in zvoni z ubranimi zvonci in prežvekuje in se obrača proti samotni koči, svojemu domovju. Pastir pa sedi še nepremakljivo na sivi skali, oprt na gorjačo, a potem se njegova piščalka zopet oglasi. V goščavi zleti tedaj črni kos na najvišjo smreko in zažvižga v tiho dolino in v tiho goro svojo najlepšo pesem. Črni

krokar pa, odljuden ptič, odleti s krikom niže v dolino, kakor da bi se bal temne noči vrhu strme gore in kakor da bi ga bilo strah, tega kričača, svoje lastne sence, samega sebe, sredi temne prirode.

Kadar posveti bleda mesečina, tedaj ožive nevidni prebivalci samotne gore, ki so skriti čez dan, ter se vesele svobodnega življenja v svetli noči vrhu strmin. Tedaj prično bele Vile svoje plese na zelenih tratah sredi logov, tedaj zapusti Divji mož, ki prebiva v gori, svojo pečino in stopi na najvišji kraj, da pogleda po svetu.

A. Koder.

89. — Kadar otrok lovi luno in zvezde.

Moj glavaček,
kopitlaček
gleda v nebo, dlan izteza,
pod oblake s prstom seza,
s prstom seza in se smeje,
luno vidi, zvezde šteje.
Lepo zvezdo rad potipal,
v lice rad bi luno ščipal.
Skrije luna tolsto lice,
tolsto lice za meglice;
skoči zvezda na noge,
a po nogah na steze!

Brca dete se za njo,
roko nese pred sabo ;
teče zvezda in beži,
teče dete in lovi.
Tam je bela rimska cesta,
zlata kola, zlata pesta,
a konjiči
srebrniči,
in vozniki
medeniki. —
Zvezda se je utrnila,
pot k zemljici obrnila ;
kadar je na zemljo pala,
po stezici koracala,
dete naglo je pred njo,
da nastavi jej nogo.
Zvezda bela se spodtakne,
dete naglo dlan primakne,
zgrabi, prime jo za lase
in potegne zvezdo nase.
Dete nima še žepov,
nese v košu jo domov,
dene v hiši na polico,
na polico, na deščico,
da k večerji zvezda sveti
sredi zime in po leti.

Fr. Levstik.

90. — Pazljivi deček.

Petletni Henrik je imel jako dobrega očeta, ki je skrbno pazil, da mu njegov ljubljani sinček zraste kdaj v dobrega in pametnega človeka, ki bi ga vsakdo ljubil in hvalil.

Henrika je učil oče vsak dan branja in, kadar je bil pazljiv, mu je oče po končanem učenju pripovedoval razne mične povesti, ali mu je pravil o dobrem Bogu, ki je dal ljudem toliko lepih reči, toliko cvetic, sladkih črešenj, jabolk in drugega sadja.

„Ako hočeš pokazati Bogu, da ga ljubiš za vse to, kar imaš od Njega,“ je dejal oče Henriku, „bodi vedno priden, ubogljiv, a zlasti nikdar ne laži! Lažnika Bog nima rad, in ljudje se ga sramujejo!“

Henrik je pozorno poslušal očeta, toda nič ni odgovoril. Težavno je bilo ugeniti, ali ga je razumel ali ne.

Istega dne je prinesel oče domov steklenico črnila, jo postavil na okno v svoji sobi ter zopet odšel na ulico.

Kmalu potem je pridirjal v očetovo sobo Henrik s prijateljem Mihcem, ki ga je ravnokar prišel obiskat.

Ko je zagledal Henrik steklenico na oknu, je takoj hotel pogledati, kaj je v njej. Dvigne jo torej kvišku. Toda ko je postavljaj nazaj, se je steklenica prevrnila. Zamašek je odletel, in črnilo se razlije po oknu.

„Kaj poreče oče?“ vpraša prestrašeni Henrik, „gotovo se bo hudoval.“

„Ali čemu bi mu takoj povedal, kaj si napravil?“ odgovori Mihec. „Treba je samo urno vse posnažiti.“

Po teh besedah je postavil steklenico v kot, kjer je poprej stala, in jo zopet zamašil. Nato je izvlekel iz žepa robec, drgnil z njim okno ter ga spravil umazanega, kakršen je bil, zopet v žep.

„Ali misliš, da oče ne pozna, da sva bila tukaj?“ reče Henrik. „Takoj naju vpraša, čemu manjka v steklenici toliko črnila.“

„Pa odgovoriš, da tega ne veš in da tukaj niti nisi bil,“ odvrne Mihec.

Henrik se nekoliko zamisli, nato pa reče:

„Ne, Mihec, tega ne rečem! Oče me je prosil, naj se nikdar ne zlažem, ker Bog nima rad, ako otroci lažejo. Glej, vse imamo od Boga: cvetice, pecivo, konjiče, igrače... ne smemo torej delati tega, česar On ne mara. Kakor hitro se oče povrne, pojdeva k njemu ter mu poveva vse!“

„Prav,“ odgovori Mihec.

Kakor sta rekla, tako sta tudi storila. Ko se je vrnil oče, je poklical Henrika. Dečka sta zdirjala k očetu ter mu povedala, kar sta zakrivila: Henrik, da je razlil črnilo, Mihec pa, da je nagovarjal prijatelja, naj bi se zlagal. Oče se ni razsrdil; zapovedal jima je samo, naj drugič ne hodita v njegovo sobo, kadar njega ni doma. Nato je objel oba zato, ker sta mu povedala resnico.

„Zapomnita si, dečka,“ je jima rekel, „da samo plašljivi lažejo, ker nimajo poguma, povedati resnico. Ti pa, Henrik, bodi vedno takšen, kakršen si bil danes, in od dne do dne mi boš ljubši.“

Tereza Jadviga, poslovenil Podravski

91. — Kdo je kriv.

Na prostrani, zeleni trati se je igrala Minka s črnim mačkom. Deklica je privezala vrbovo vejico k dolgemu motvozu ter jo vlekla po travi pred mačkom, ali pa je mahala z njo nad njim. Maček je tekel sedaj skokoma za vejico, sedaj pa se spenjal na zadnji taci ter iztezal prednji za vejico. Črez nekaj časa je vrgla Minka vejico ter vzela mačka na kolena, sedla z njim v travo in ga jela dražiti. Sedaj ga je potegnila za ušesa, pa zopet ščipnila v rep; maček je mijavkal, in Minka se je veselo smejala. Hipoma pa je deklica zakričala ter z glasnim jokom pohitela v sobo.

„Mati, oh, mati!“ je klicala, iztezajoč ročico, glejte, kaj mi je napravil ta grdi maček; glejte, kako me je opraskal; oh, kako to boli!“

In solze so kar curkoma lile dekletcu iz oči. Zares, na Minkini roki je bilo opaziti veliko, rdečo črto; močno jo je oprasn timer grdi maček. Mati je potegn timer hčerko k sebi, ji obris timer solze ter jo poljub timer na čelo. „Pomiluj timer odkritosrčno, Minka,“ je dej timer, „toda pomis timer dobro, hčerka, kdo je kriv, da trp timer: ali ti sama, ali maček? Premis timer to dobro in potem mi pove timer, kar mis timer!“

Minka je pobes timer oči k tlom, žalostno vzdih timer in odgovor timer po kratkem premisleku :

„Jaz sem kriva, mati: draž timer sem mačka, torej se je bran timer.“

„Obri timer si torej solze in ne jok timer več,“ j timer reče mati, „zakaj sme timeršno je jok timer, ako smo si sami krivi nezgode. O, dete moje,“ doda na to resnob timerjš timer,

„pogostoma se ljudje pritožujejo čez druge, dasi-ravno so si sami krivi. A vendar, ko bi izpoznali svojo napako, bi bilo bolje zanje, ker bi se mogli poboljšati in bi si več ne delali trpljenja.“

Minka ni na to ničesar odgovorila, samo obrisala si je solze ter objela mater. Odslej ni nikdar več dražila mačka, in tudi on je ni nikdar več praskal. Ako jo je doletela kaka nezgoda, se je vselej vprašala: „Kdo je kriv?“ Če je izpoznala, da je kriva sama, takrat ni nikdar jokala, marveč samo pazila, da se je v bodoče izognila takim nezgodam.

Tereza Jadviga — poslovenil Podravski.

92. — Poslednja prošnja.

Ostavljam, mati, rojstno hišo mirno,
kjer srečen sem preživel mlade dni,
a predno se odpravim v zemljo širno,
poslednjo prošnjo mi izpolni ti:

„V molitev skleni dobre roke svoje,
pokliči nadme božji blagoslov,
da spremljal bo na poti srce moje,
da srečnejšega privede me domov.“

In mati iz očesa je otrla
solzo, ki vanj privabilo slovo,
pogled proseče k nebu je uprla
in sinu govorila je tako:

„Bog bodi spremljevalec ti na poti,
v življenju zvest ostani mu vsekdar,
srce zaklepaj svoje vsaki zmoti,
da ne uniči te pregreh vihar.

Ne upaj v svet in v njega ti sladkosti,
nevaren srcu je varljivi svet,
kar mati sem učila te v mladosti,
ostani sveto ti do poznih let!“

Odšel je... Vrnil se po dolgem časi
iz tuje zemlje v dragi rojstni kraj,
ko bližal se je znani gorski vasi,
spreletal smeh mu lice je tedaj.

Kako li ne? — Po zlatih ukih živel,
katere dala mati mu na pot,
v ljubezni Bogu zvest je on osivel —
srce ohranil čisto težkih zmot.

E. Gangl.

93. — Trije golobi.

Lepo so sedeli trije golobi v domačem gnezdu
Globoko pod njimi se je razprostiral svet; daleč na-
okrog velika, pisana zemlja — sama neskončna daljava.
Tam na obzorju so stale visoke gore kakor bi hotele
zrasti do samega neba.

„Dolgočasno je doma,“ pravi prvi golob, „po-
letim odtod, da vidim, kako je po svetu.“

Reče in zleti.

Zagleda ga bistro oko ujedne ptice. Ta se spusti kakor strela nanj, ga ujame in ugonobi.

„Tudi jaz grem za bratom,“ pravi drugi golob, „kdo bi vedno čepel doma.“

Reče in zleti.

Ptičji tat pa je pripravil nastavo, ki je prijela goloba in ga ujela. Nič več ga ni bilo domov.

Tretji golob pa je ostal doma. Gledal je, kdaj se vrneti brata, a gledal je zaman. Grulil je svojo pesem, pol žalostno, pol veseložalostno po ugrabljenih bratih, veselo v čast varnemu rodnemu gnezdu.

Engelbert Gangl.

94. — Zakoni.

Osnovni zakon italijanskega kraljestva je ustava. Ona določa osnovne pravice in dolžnosti državljanov, predpravice vladarja ter način tvorbe in izpeljave drugih zakonov.

Ustavo je dal svojemu narodu l. 1818. Karel Albert kralj Sardinski. Ona je postala sveta dedna last italijanskega kraljestva. Ustava priznava svobodo državljanov in njih enakost pred zakoni ter združuje v en krog kralja in narod italijanski.

* * *

Vsled ustavne odredbe so naši zakoni izraz volje poslanske zbornice, senata in kralja.

Poslanci so zastopniki ljudstva, ki jih volijo državljani po enega za vsak volilni okraj. Senatorji

so častitljive osebe, izbrani izmed najboljših iz najzaslužnejših državljanov in imenovani od kralja. Poslanci in senatorji se sestajajo v Rimu v dveh ločenih zbornicah, v poslanski in senatorski zbornici. Tam razpravljajo in odobrujejo one predloge, ki jih smatrajo koristne Italiji.

Odloki poslanske in senatorske zbornice so potrjeni od kralja in postanejo takoj po razglasitvi državni zakoni.

Dober državljan izvaja vestno svoje politične pravice, da čim več koristi svoji domovini, in pri volitvah poslanca svojega volilnega okraja glasuje za kandidata, ki ga smatra za najbolj poštenega in sposobnega.

95. — Odkritje Amerike.

Krištof Kolumb se je rodil v Genovi kot sin bogatega suknarja leta 1446. Zgodaj ga je vleklo srce na morje in prepotoval je na portugalski ladji nekatere prekmorske dežele. Uveril se je, da je zemlja obla in da bi prišel v Kitaj in Indijo, kdor bi se po morju vozil iz Evrope vedno naravnost proti zapadu. Nabavil si je bil tudi zemljevid, na katerem je med Evropo in Kitajem bilo narisano morje, dasi dosti preozko; po njegovem mnenju bi bila torej pot v dežele na skrajnem iztoku primeroma kratka.

Neizmerno je hrepenel Kolumb, da bi dokazal resničnost svojih misli; hotel je izpreobrniti poganske narode in obogateti po neizmernih zakladih azijskih

dežel. Toda, kje naj bi bil dobil v ta namen potrebne ladje? Kjerkoli je potrkal, povsod so ga smatrali za pustolovca ali celo sleparja ter so mu odbili prošnjo.

Le španska kraljica Izabela mu je zaupala; pre-pustila mu je tri majhne ladje; z njimi naj izvrši svoj načrt ter bodi podkralj vseh dežel, katere odkrije.

Pogumno je odjadral Kolumb dne 3. avgusta l. 1492. v neznano morje Atlantsko. Štiri dni se je mudil na Kanarskih otokih, da je popravil poškodovano ladjo, potem je plul zopet dalje. Toda dalje ko je jadral, tem večji strah je objemal njegove mornarje, ki že več tednov niso videli drugega nego neskončno morje okrog sebe in modro nebo nad seboj; začeli so se bati, da ne dospejo do nobene celine in se ne vrnejo nikoli več domov. Kolumb pa ni izgubil trdne vere, da je na pravem potu, ter je tolažil tovariše, da še niso tako daleč od evropske obale. Toda strahopetni mornarji so se mu že postavljali po robu, in mnogo se je moral še boriti z njimi, dokler jih niso osvedočila nekatera znamenja (zelene rastline, cev, majhna deska in umetno izrezljana palica, ki so plavale po morju, in ptice, ki so letale proti jugozapadu), da se bližajo zemlji.

Dne 12. oktobra po polnoči je zagledal mornar v daljavi luč — gotovo in veselo znamenje, da se bližajo zemlji in človeškim naselbinam; drugi dan se je res razgrinjal pred njimi zelen, silno rodoviten otok. Praznično so se odpravili ter stopili na šušo, prvi Kolumb s kastiljsko zastavo. Otoku pa so nadeli ime San Salvador (t. j. Odrešenik). Stanovniki novonajdenega otoka so bili rjave kože, odeti zgolj s palmovim

listjem, ter so bivali v šatorih. Krotki in zaupljivi pa so bili kakor otroci. Rabilo jim je še orodje in orožje iz kamena, in ogenj so si netili, hitro vrteč poostren košček lesa v poglobljenem drugem lesu. Vse polno so imeli zlatnine, da so Španci kar strmeli. Videč pohlepnost tujcev po zlatu, so jim kazali otočani proti jugu.

Jadraje v tej smeri, je odkril Kolumb bogata otoka Kubo in Haiti. Trdno je bil prepričan, da spadajo vsi ti otoki k Indiji, ter je imenoval njih stanovalce Indi ali Indijance. Do svoje smrti je vstrajal pri tem krivem mnenju, ne sluteč, da je odkril nov svet. Še trikrat je potoval v novo deželo ter je odkril še nekaj njenih delov.

Ko se je prvič vrnil domov z nekaterimi prebivalci, z živalimi, rastlinami in zlatom novonajdenih otokov, sta ga kralj in kraljica sprejela z veliko častjo.

Toda ni žel zaslužene hvale; imel je zavidljivih nasprotnikov, ki so ga opravljali pri kralju, tako, da ga ni imenoval za podkralja niti mu dal obljubljenih dohodkov. Ta nehvaležnost ga je hudo pekla in pospešila njegovo smrt (1506). Niti imena nima novi svet po velikem Kolumbu, nego po nekem italijanskem potovalcu Amerígu Vespucciju, ki je posetil ter opisal one kraje; po njem so jeli zvati novi svet „deželo Amerigovo“, in odtod izvira ime Amerika.

Josip Apih.

96. — Drobiž.

Če češ izkusiti kogá,
zanj stóri kaj — stvar mi je znana —
hvaležnost kaže ti možá,
a čednost ta je bela vrana.

Hrast upogniti se ne da,
ni skale omajáti móči;
in če te ljudstvo kamenjá,
resnico mu govóri v óči!

Popotniki smo vsi, samó
ta hodi peš, in ta se vozi;
če peša, omahuje kdo,
priskoči, bratu brat pomozí!

Visoko, nizko rójeni
vkovani v spone smo jeklene;
na smrt smo vsi obsójeni,
prej tega, tega slej zadene.

Josip Stritar.

97. — Metuljčka.

Veselo sta frčala metuljčka od cvetke do cvetke
ter srkala sladki sok iz njih. Pa pride po potu deček
z mrežo za metulje.

„Beživa!“ reče starejši metulj svojemu mlajšemu
bratcu. „Ali ne vidiš, da se nama približuje deček z
mrežico? Vloviti naju hoče. Beživa!“

Toda mlajši ga noče slušati in reče: „Kje je še deček! Preden pride semkaj, baš še lahko izsrkan tej cvetki sok. Tako dobrega ima. Še nikoli ni dobil moj želodček tako sladke hrane! Dobro mi tekne.“

Bratec ga prosi, svari. Pa zastonj mu je pravil, da se deček z mrežico bolj in bolj približuje. Naj pusti sok, saj ga še drugod dobi. Zastonj mu je prigovarjal, naj beži. Ko nič ne pomaga, zbeži starejši, da si reši vsaj lastno življenje, pa mu še enkrat zakliče: „Zakaj me ne ubogaš? Beži! Zadnji čas je! V sužnosti se bodeš žalosten spominjal veselih prostih dni. Kaj ti pomaga, če sedaj nekaj trenutkov uživaš veselje, ko bodeš plačal ta kratki užitek z zlato svobodo, morebiti celo s svojim življenjem!“

Te besede so genile mladega sladkosnedneža. Hotel je odleteti. A bilo je že prepozno. Deček ga je že imel v svoji mreži.

Zoran.

98. — Gozd in podnebje.

Gozd ne daje dobička samo, kadar je posekan. Ne! Prepotreben in preimeniten je tudi, kadar stoji. Te potrebe in imenitnosti sicer ne čuti toliko poedini človek, ali čutijo jo celi okraji, da, cele dežele.

S čim pa koristijo gozdi okrajem in deželam?

Gozdi ustavljajo in razbijajo vetrove. Vsakdo ve, da v gozdu veter nima take moči, kakor na planem. V krajih, kjer so po gorah izsekali gozde, se čuti kmalu, da po dolinah vetrovi dobivajo večjo moč. Doline postajajo

hladne in manj rodovitne, posebno sadno drevje trpi mnogo in spomladi rado pozebe. Dež prihaja bolj neredno in z nalivom, pogostoma nastajajo suše, nevihte z viharji se množe in toča rada ropoče.

Iz vsakega drevesa, iz slehernega peresa hlapi vodna para, vzdiguje se pa tudi iz več ali manj vlažnih gozdnih tal. Da se pa more vodna kapljica izpremeniti v paro, potrebuje toplote, a to daje zrak; zato je zrak v gozdu hladnejši nego na planem, ne glede na to, da se pod košato streho zelenih vej zrak ne more nikoli toliko ogreti, kakor zunaj gozda na planem. Hladnejši gozdni zrak si pa želi izenačiti toploto z zunanjim gorkejšim zrakom, in zato veje zjutraj hladen vetrič iz gozda. Podnevi se zemlja na solncu ogreje, ponoči se pa zopet ohladi. Gozdna tla se zaradi zelene strehe nad seboj ne morejo toliko ogreti, ponoči pa tudi ne toliko ohladiti. Gozdni zrak je tedaj zvečer toplejši od zunanjega, in zato pihlja zvečer hladen vetrič proti gozdu. Tako ublažuje gozd poleti veliko vročino in brani, da se toplota prehitro ne menja; to je posebno imenitno spomladi in jeseni, ko preti mnogim sadežem mraz in slana.

Gozd nam nadalje čisti zrak. Po velikih mestih, kjer se hiša drži hiše in je vmes le malo drevja in zelenja, je zrak nečist, že od samega človeškega in živalskega dihanja in pa od vsakovrstnega izparivanja. In ta okuženi zrak diha drevje váse, ga izpreminja in nam ga vrača zopet čistega. Zategadelj nas zrak na planem, zlasti v solnčnem gozdu, oživlja tako ugodno. Zato silijo meščani poleti na kmete, zato pošiljajo zdravniki bolnike v toplice in kopeli, ne toliko zastran vode, kolikor zaradi čistega zraka, ki ga uživajo ondi.

Suh zrak ne prija, ker draži dihala in je posebno neprijeten in škodljiv ljudem, ki bolehalo na pljučih. V gozdih in blizu njih je zrak več ali manj zmerom vlažen; saj hlapi iz dreves neprenehoma vodna para. Zato pa po gozdnatih krajih tudi pogostoma dežuje in poletno deževje prijetno ublažuje hudo vročino.

Pa tudi nasledki dežja so v gozdu vse drugačni nego po goličavah. Naj lije še taka silna ploha, vodeni curki se razbijajo na vejah in listju in padajo v kapljah na tla. Zeleni mah, suho listje in zemlja se napijejo te vode, vsa tla se je do sita nasrkajo, odteka je naposled samo toliko, kolikor je zemlja ni mogla popiti, in še ta se odceja le počasi. V dolino prišumi potoček še le tedaj, ko je voda dolinske plohe že odtekla. Zato pa tudi na porobju takih gozdov vro povsod izpod zelenega plašča vrelci in potoki, ki jim navadno vse leto ne zmanjka vode in ki niti v dolgotrajni suši ne usahnejo popolnoma.

Zdaj pa poglejmo, kako udelavajo nalivi po gorah, kjer so posekali gozde! Za lesom gre kmalu tudi mehka mahova odeja, ki se je prej širila v gozdnem hladu. Plohe odnašajo zemljo; za nekoliko let se pokažejo kamenita, gola rebra. Ako zdaj naliva dež, ga nič ne zadržuje; v silnih hudournikih dere voda navzdol in nese s seboj kamenje in pesek. S strašansko silo pridere v dolino, trga jezove in branove, zaliva hiše, vasi in mesta. Tu odnaša rodovitno zemljo, ondi zasilje njive in travnike s kamenjem in peskom, a tam doli zopet pretvarja zelene loge in cvetoča polja v pusto in nezdravo močvirje. Daleč po dolinah in ravninah čuti in trpi poljedelec škodo, ako v gorah ne znajo gospodariti z gozdom.

Prevelike koristi so po goratih krajih gozdi tudi zaradi tega, ker branijo človeška selišča snežnih plazov in gorskih usadov. S strmih in golih vrhov se udara večkrat ob južnem vremenu sneg; izprva je gruda majhna, a vsak hip silneje narašča, in zmerom hitreje se pomiče plaz v dolino ter jo naposled zasuje s snegom; pokopane so pod njim hiše in staje, ljudje in živina. Pred tako nesrečo je gozd na gori edina bramba, na njem se ustavi in razbije plaz. Zato čujejo razboriti gorjani take gozde kakor zenico v očesu, a kjer so jih posekali iz objesti ali neumnosti, živé po zimi v večnem strahu, da bi jih ne zasul plaz.

Od leta do leta se množe tožbe na spomladne povodnji. Povodnji nastopajo zmerom tedaj, ko se začne topiti sneg po gorah, in so tudi nasledek slabega gospodarstva z gozdi.

Nekdaj, ko je bila gora porastla s šumami, se je tajal pomladni sneg le počasi, in snežnica je tudi polagoma odtekala. Zdaj pa se po golih rebrih sneg topi hitro, voda naglo narašča in v dolinah stopa črez bregove.

Fr. Erjavec.

99. — Svila in volna.

Kar se tiče lepote živalskih in sploh vseh predilnih vlaken, zavzema gotovo svila prvo mesto. Svila se imenuje zelo tanka nit, ki jo prede gosenica sviloprejka. Ta nit se odlikuje pred vsakim drugim predivom po razmeroma veliki prožnosti in trdnosti in po neki posebno prijetni sijajnosti.

Sviloprejka je doma na Kitajskem, kjer so poznali svilo že dolgo pred Kristusovim rojstvom. Šele v 6. stoletju sta prinesla, tako pripoveduje pravljica, grška meniha v izvotljenih palicah jajca svilnega prelca in ob enem murvino seme v Carigrad. Počasi se je razširjala reja te koristne žuželke čez Grško, Italijo in južno Francosko, kjer še dandanes mnogo tisoč ljudi živi s pridelovanjem in izdelovanjem svile.

Spomladi, kadar bela murva poganja listje, izleze svilna gosenica iz jajca. Mlade gosenice so neznansko požrešne, hitro rasto in se levijo štirikrat. Dorastla gosenica se začne zapredati; iz dveh žlez se ji izteka na spodnji ustnici vlačna kapljevina, ki se takoj strdi. Tako nastaneta niti, ki se pa kmatu zlepita v eno. Ko se je svilni črv z nekoliko nitmi pripel med veje, slamo i. t. d., se zamota v gost, 3—6 centimetrov dolg zapredek ali mešiček. Vsa nit enega zapredka more biti nad tisoč metrov dolga. Pa ni vsa nit enake vrednosti. Zunanji rahli ovojek daje takozvano kosmato ali zadnjo svilo; srednja plast sestoji iz pravilne, nezamršene niti, kakih 300—400 m dolge, in je najdragocenejša; notranja plast je jako zmetena in daje takozvano svilno vato.

Črez 18—20 dni prodre metulj zapredek, omehčavši ga z nekim sokom, ki mu teče iz ust. Ako nam gre za svilo, ne smemo puščati, da bi metulji prodrli mešičke, ampak jih moramo pomoriti s suho toploto ali pa z vročo vodo.

Mešički se položé v toplo vodo, da se malo razmočijo. Potem tepó svilogojci s šibami po njih, dokler se konci niti ne ulové po šibah. Ker je ena

sama nit za navadno rabo pretanka, jih vzamejo navadno po 3—8 vkup ter jih napeljejo skoz steklen obroček, da se lahko združijo. Posamezne niti se namreč držé prav lahko, ker so na površju pokrite z neko klejasto tvarino, ki se je razmočila v vodi.

Ovčja volna sicer ni tako lepa kakor svila, a je vendar mnogo važnejša od poslednje, ker jo lahko dobivamo v večji množini. Nimajo vse ovce enake volne, ampak nje kakovost je zavisna od ovčjih pasm in od njih reje, od podnebja i. t. d. Navadno razlikujejo višavske (hribovske) ovce s krajšo, tanjšo in kolikor toliko kodrasto volno in nižavske (dolinske) ovce z daljšo, debelejšo in nekodrasto volno. Preden strižejo ovce, jim operó volno s toplo vodo ali pa z mrzlo potočnico.

Razen ovac imajo še nekateri drugi sesalci lepo dlako, ki iz nje izdelujejo tkanino. Dočim ima naša domača koza debelo, kratko dlako, ima koza kašmirka, ki je doma v Tibetu (v Aziji), jako dolgo, svilasto dlako; iz nje se izdelujejo najfinejše in najdražje tkanine (šali). Druga imenitna koza, ki ima dolgo, fino, mehko, svilasto dlako, je angorska koza; ta-le je doma v Mali Aziji.

V Ameriki živita na vrhuncih najvišjih gorá (Ande) kamelam podobni živali, namreč vikunja in alpaka, ki dajeta jako tanko, svilasto volno rjavkaste barve.

H. Schreiner.

100. — V gozdu.

Cvetoči maj
 prinesel je
 na zemljo raj,
 in ptičke nam
 zapele so,
 in cvetke nam
 vzcvetele so.
 Lehák šepet
 gre skozi gozd,
 v srce zaveje
 nam prostost.
 Aj, z Bogom hram
 in pusta peč —
 na polje zdaj
 in v les šumeč!
 Maline črne
 vabijo:
 „Na nas in jej!“
 In če mudi
 se ti naprej,
 zgrabijo
 ti plašč: „No daj,
 pokusi vsaj
 le eno, dve,
 kako okusne
 smo, sladké.“
 In veverica
 s smreke tam
 se norca dela:
 „Kumek, kam?“

Če moreš, pa
 ujemi me
 in v torbi s sabo
 vzemi me!^a
 A če potekel
 si za njo —
 ho ho ho ho:
 po deblu gor
 je šinila,
 med vejami
 izginila;
 in zdaj je tu
 in zdaj je tam,
 a ti ne veš
 ne kod, ne kam!^f
 Da, kod odtod
 domov je pot?
 Tako temno,
 tako strašno
 je sredi resnih
 teh dreves!
 Temine me
 obkrožajo,
 a vejice
 me božajo,
 prijazno me
 tolažijo
 in pot domov
 mi kažejo:
 pred mano se

razmikajo,
za mano spet
se stikajo ...
Priateljice,
hvala vam!
Zdaj vidim že
domači hram ...
„Pa kje si bil,

porednež tak,
v ta pozni mrak?
Kaj ni te strah?“
„Strah? Mene? Ah!
Saj komur gozd
prijazen je,
neznana mu
bojazen je!“

Oton Zupančič.

101. — Rudar.

Globoko pod zemljo koplje rudar. Tesna jama, dušeč zrak. Svetiljka brli, težko diha močni mož. Silne grude lomi orodje njegovo; tla se tresejo, ko padajo predenj. Zamolklo zvene udarci po rovu in odmevajo na zemljo, kjer je toli velik dan, tako svež, krepilen zrak. Kdor je gori, ne umeje, kako hudo je živeti, da, dan za dnevom pod zemljo delati v nepopisni samini in tihoti. Družbe ni; pesem umre, kadar stopi rudar v preduh; razgovarjati se nima z nikomur, in težko, tudi, da bi se hotel.

Kako željno pričakujejo ti blede suhotni možje trenutja, ko smejo zopet na dan, da se požive na čvrstem zraku! Ondi v siromašnih kočah se vesele življenja z družino, hvaleč Boga, da jih je čuval nesreče, smrti. Najtršemu rudarju zatrepeče srce pri tej misli.

Kadar dela nizko spodi, ne vedoč, kje in kdaj ga čaka poguba, tedaj se mu pač zbuja misel na smrt.

In roka, ki je tako krepko krušila težko kamenje iz osrčja zemeljskega, omahne oslabela. Glej, prav tukaj nad glavo visi ogromna skala — kdo mu je porok, da se zdajci ne sproži nanj! Nekoliko prehudo se stresni zemlja, in kameniti sklad ga zasuje! Nihče ne bo čul poslednjega vzdihla njegovega.

Gori na zemlji smrt ni tako strašna! Tam stojé svojci ob smrtni postelji; ozre se lahko še enkrat nánje in se posloví s slabotno roko. Tukaj utegne umreti, da nihče ne ve kdaj, izdihniti, ko še ni opešalo telo. Mehak človek rudar ne sme biti!

A. Funtek.

102. — Lipa.

Glej, žensko rahla in možato krepka, nežna in ljubezniva, pa močna in veličastna stoji lipa, najkrasnejša izmed vseh naših dreves! Koren jo neomahljivo veže na zemljo, vrh pa željno poseza kvišku. Mogočno deblo se kmalu vsestransko razcepi na obilo vej, teh vsaka na goste mladike, mladike na nežno brstje; ves ta razplet pak, na vse strani enako obširen, hrepeni proti vrhu ter je tako v košato celoto zložen, ki je lepa tudi že brez poletnih krasot. Ali koliko je krasnejša, ko jo poletno solnce oblije s svojimi toplimi žarki, ko s tisočerega listja in cvetja dihlja prijazno življenje! Tu gori žgoli tedaj prijazna penica, tu gori šumé pridne čebele, brenče pasasti čmrli, kriljajo v živahnih kolobarih zlatolisasti metulji in brez števila drugih drobnih živalic, da vse le roji in miglja! Vse pije in srka iz teh dišečih čašic medeno roso; pa še

človeku tako dobrodejno blaži prsi, kadar duha tiste prijetne dišave, ki lijo doli s te tako veličastne palače, na kateri je vsako peresce srček zelen!

Lipa raste pri nas redko v gozdih; rada ostavi samoto ter se seli za človekom, da razpenja tako blizu njega, če ne tik njegovega prebivališča svoje košato krilo. Da, prijazna mati narava pošilja lipo celo v sijajnost kraljevih mest, da tudi tam pozdravlja človeka. Vendar ondi lipa nikakor ni na svojem pravem mestu, ni doma! Sredi vasi, to je njen izvoljeni kraj, lipa sredi vasi, to je tisto drevo, v kojega hladni senci se tako prijetno razvija selsko življenje.

J. Ogrinc.

103. — Kako ptice delajo gnezdo.

Vsaka ptica si dela gnezdo po svoje, bolj ali manj umetno. Gnezditev je ptici prirojena. Nagon, ki si ga ne vemo razjasniti, jo žene, da si stavi gnezdo, kakor ga je stavila njena mati in vse prednice njenega rodu.

Nekatere ptice, posebno na severu, ne delajo gnezda, temveč zneso svoja jajca na zemljo, ali pa celo na goli kamen. Druge si izkopljejo malo jamico v zemlji, n. pr. prepelica, škrjanec, jerebica; nekatere si pa kopljejo dolge luknje pod zemljo, n. pr. podgrivka, bregulja, vodomec, legat. Navadno pa stavijo ptice gnezda v višave, nekatere na strme, nepristopne pečine, druge na visoka drevesa, spet druge v dupla, v gosto grmovje, v trstovje, pod mlinski jez, sredi močvirja ali pa tudi na vodo.

Istotako tudi ni gradivo, iz katerega ptice delajo gnezda, pri vseh enako. Nekatero nanese samo malo suhljadi ali dračja, druge vzemo nekoliko vejic za podlago ter jih pokrijejo in nasteljejo z mehko travo, z mahom in ličjem ali s koreninicami. Ptica potem sede sredi nanesene šare in vrteč se okoli, naredi kotanjo, potem pa s kljunom in, če je treba, tudi z nogama in s kriloma popravlja, gladi in spleta. Narejeno kotanjo nastelje nato z najmehkejšimi in najtoplejšimi stvarmi, kar jim more dobiti, namreč z dlako, volno in s perjem. Da se vse to dobro prime, pomešajo nekatere ptice malo blata ali gnoja vmes, ali pa vsako stvarco poprej oslinijo, da se bolj prileže drugim.

Nekateri ptiči so v tem še posebni umetniki. Med našimi je v tem oziru znana lastovica; zida si gnezdo iz blata, ki ga je zmehčala s slino in učvrstila z vpletenimi dlakami in slamicami.

Neka druga, naši lastovici sorodna ptica — imenuje se salangana — pa dela gnezdo iz samih slin, ki se ji obilo cede izpod jezika in se potem strde v belkasto skorjo. Med evropskimi pticami dela najumetnejše gnezdo neka majhna sinica — plašica imenovana. Obeša namreč svoje gnezdo, ki je podobno velikanski hruški, na konec šibke vrbove vejice, ali pa tudi na trst. Spletano je iz belkaste, tanke volne, ki jo ptica nabira po semenskih vrbah in topolih. To volno oslini ter jo potem tako splete in spolsti, da je skoro podobna klobučevini. Vhod v gnezdo je zmerom na strani.

Še lepše stkana so gnezda mnogih afriških ptičev, ki so jim zategadel dali ime: tkalci. Njihovo

gnezdo visi zmerom na dolgi vrbovi vejici, da kače in opice ne morejo tako lahko do mladih. To gnezdo delajo samci sami. Neki tkalci pa delajo tudi velika, skupna gnezda. Okoli drevesnega debla naredé namreč široko, strmo streho in pod njo si potem stavijo gnezdo do gnezda. Po sto ptičjih parov gnezdi včasih pod tako skupno streho.

Ali vse te umetnosti še prekosi šivec iz iztočne Indije. Ta si namreč poišče pripraven list na koncu veje, ga prebode s kljunom ob krajih, potem poišče kako vlakno ali trak ličja, ali pa si sprede iz bombaža nit in z njo sešije oba roba na listu. Nit pretika skozi narejene luknje, zvleče robova skupaj in si tako napravi tulec za gnezdo. Ako bi bil en sam list preozek, sešije dva lista.

Redke so ptice, ki si ne delajo nikakoršnega gnezda, torej tudi ne valé, temveč podmetavajo svoja jajca drugim pticam, ki potem tudi morajo skrbeti za mlade. Med našimi pticami počenja tako znana kukavica.

Fr. Erjavec.

104. — Nevihta.

Jutro je bilo soparno. Kdor je mogel, stari in mladi so delali na polju, da se spravi vsaj to, kar je bilo požetega. Solnce je pripekalo, da je zemlja pokala pod pekočimi žarki. Ljudje so se potili, cvetice venele, ptice nizko letele, živina je iskala sence. Že od jutra so se delale kope na nebu, iz početka majhne,

sive, belkaste, sem ter tja raztresene; čim više je vstajalo solnce, tembolj so se množile, valile, vzdigale, sprijemale, puščaje za seboj dolge repe, temnele — in opoldne je bilo vse nebo proti zapadu zakrito s črnimi, težkimi oblaki, ki so se valili proti solncu. S strahom so se ozirale ženjice proti nebu; če tudi so že težko sople, vendar so hitele z žetvijo, kar se je dalo.

Babica je sedela na klopi pri pragu in boječe se ozirala na oblake, ki so viseli že nad hišo. Lastovke so nizko letale, skrivale se celo v gnezda; pajek, katerega je babica zjutraj gledala, kako opreda in davi muho, skrnil se je v pajčevino, perotnina po dvoru se je v hlad stiskala, psa sta ležala babici pri nogah in hitro sople in jezik molila iz gobca, kakor bi bila prišla z divjega lova. Drevesa so stala tiho, noben listek ni trepetal. Platno z belišča, perotnina, otroci, vse se je spravljaló in nosilo v hišo. Vse je bilo kakor mrtvo, solnce so zakrili oblaki,

Kar je naglo potegnil veter; blisk je švignil po črnem oblaku, zamolklo je zagrmelo. Začele so padati debele kaplje, bliski so švigali po črnih oblakih grom je bobnel, strašno je tulil vihar. Lilo je, kakor bi se bil oblak utrgal, nebo je bilo vedno odprto, blisk je švigal za bliskom, kakor bi se goreče kače vile po nebu. Na hip nastane tišina — zdaj zopet zabliskne modro rumena svetloba križem po nebu in — tresk! — ravno nad hišo. Babica je hotela reči: „Bog se usmili!“ Ali beseda jej ostane na jeziku. — Vihar se je na to polegel, kakor bi si bil jezo ohladil s tem treskom.

Slabše in slabše se je čulo grmenje, oblaki so se razganjali, menjali barvo, in že spet so se kazale jasnice med sivimi oblaki. Nehalo se je bliskati, dež je poje-njal, vihar se odtegnil.

Kaka prememba zunaj! Zemlja še kakor v ome-dlevicah počiva; udje se jej še tresejo, in solnce gleda nanjo še z rosnim in žarečim očesom; semtertja je še na njegovem licu oblaček, ostanek strastnega srda. Trava, cvetice, vse je na zemljo potlačeno, po potih teko potoki, v strugi je voda skaljena, drevesa otresajo tisoč kapelj, lesketajočih po njih zelenej obleki. Ptice letajo zopet po zraku, gosi in race se vesele v lužah in potokih, katere jim je ploha nalila; kokoši skačejo po žužkih, katerih zopet dosti gomezi po zemlji, pajek leže iz pajčevine; vse žive stvari hité uživat novega življenja in veselja.

105. — Začetek idrijskega rudnika.

Koncem 15. stoletja je živel v idrijski dolini kmet, ki je po naključju našel bogati idrijski rudnik živega srebra. Kmet je bil bednjar (sodar). Nekega večera poskuša leseno posodo, ki jo je pripravil, da jo ponese drugega dne na prodaj, kar zapazi, da en škaf pušča. Da ga zamoči, ga postavi pod studenček, ki je žuborel na podznožju Rožnega hriba poleg njegove kočice — na kraju, kjer stoji danes cerkev presvete Trojice. Zjutraj, ko se zdani, gre po škaf, ga zgrabi ter hoče odnesti. A posoda je tako težka, da je ne more premakniti. Strmeč pogleda v škaf, vidi, da se na njegovem dnu lesketa nekaj belega. Izlije vodo in še bolj

se začudi, ko mu ostane na dnu neka bela, srebrnkasta stvar — živo srebro, ki je ponoči z vodo vred nateklo v škaf. Gotovo je to tako težko, misli si, da nisem mogel odmakniti škafa. Ali ker ni znal, kaj je ta stvar, niti poznal njene vrednosti, napoti se z njo v Loko. Tam ponudi nekemu zlatarju najdeno blago na prodaj. Zlatar debelo gleda ubožnega bednjara, češ, kje je neki dobil toliko te drage kovine. A kmetič se dela, kakor da bi sam tega prav ne vedel, spravi denar, ki mu ga našteje zlatar za živo srebro, ter se napoti proti domu.

Ta novica se je kmalu raznesla po vsem mestu. Med potóm se je kmetu pridružil neki vojak, Andrej Perger, katerega so pa sploh zvali na ime „Kazanderl Grebinjski“, baje zato, ker je bil doma iz Grebinja na Koroškem. Z raznimi zvijačami se mu je posrečilo, da si je pridobil kmetovo zaupanje, in ta mu je povedal, kje in kako je našel živo srebro. Da, kmetič ga povabi celo s seboj na dom, da bi mu natanko pokazal kraj, kjer je dobil živo srebro. Na to nabere vojak kmalu nekaj tovarišev in delavcev ter prične kopati. — To je začetek idrijskemu rudniku, ki slovi dandanes malone po vsem svetu.

Fl. Horvat.

106. — Baker.

Baker ima posebno rdečo barvo, kakor jo vidimo na čistem bakrenem kotlu ali na bakrenem korcu. Na zraku potemni. Če pa pride na tako posodo ocet (jesih) ali kaka druga kislina, se prevleče ščasoma z

zeleno prevlako, z zelenim volkom ali kotlovinsko rjo, ki je hud strup. Zato je pridno paziti, da tako posodo vselej dobro očistimo, predno jo rabimo. Najbolje pa je, če pocinimo take stvari. Ko bi se pa vendar zgodila nesreča, da bi se otroval kdo z zelenim volkom, mu morate dati mleka, naj ga pije, kolikor le more, ali pa naj izpije večje število jajčjih beljakov.

V zemlji nahajamo baker spojen z drugimi tvari-nami, včasih pa tudi čistega. Zato so delali stari narodi, še predno so poznali železo, iz bakra različno orodje in orožje. Ali čist baker je premehek; z navadnim nožem ga moremo rezati. Zato ga rabimo mešanega z drugimi kovinami. Taka zmes je trša.

Rumena med ali mesing je zlitina bakra in cinka. Mrzla je kovna in raztezna, na zraku se izpreminja manj nego baker. Iz nje delamo gumbe, okove, posode, svečnike in druge stvari. Rdečkasta med ali tombak je skoro take barve kakor zlato; daje nam nepristno zlato peno, s katero zlatimo o Božiču orehe. Knjigovezi zlatè z njo obreze na knjigah, črke i. t. d. Baker, zmešan s cinom, nam daje bron. Iz bronu lijo zvonove, topove in kipe.

Baker, zmešan s cinkom in nikljem, daje pakfon, novo srebro ali alpako. Ta zlitina je bela kakor srebro in se ne izpreminja lahko na zraku. Tudi kisline se je ne lotijo tako kakor bakra in medi.

Zelena in modra barva je mnogokrat tudi spojina bakra in zato strupena kakor zeleni volk. Otroci, ki so v usta nosili igrače, pobarvane s tako barvo, ali so jih lizali, so zboleli večkrat nevarno, da, celo pomrli so.

H. Schreiner.

107. — Železo.

Ako sodimo vrednost različnih reči po njihovi koristi in porabnosti, ne po vnanjem blesku, moramo železu prisoditi prvo mesto med kovinami.

Železo se ne nahaja do malega nikjer samorodno v zemlji; z velikim trudom se mora železna ruda iskati v globini zemlje, in z umetnimi pripomočki moramo železo dobivati iz nje. Ko smo ga dobili, pa vendar še ni, da bi ga rabili. Na novo ga je prelivati in predelovati, da dobi lastnosti, zaradi katerih ga toliko cenimo. Železo stane mnogo dela in truda in nas uči pridnosti.

V rudnikih, globoko pod zemljo, kopljejo rudarji železno rudo. V talilnicah ali plavžih se tali v veliki vročini, da se očisti raznih primeskov in se dobi lito ali sirovo železo (grodelj). Sirovo železo je krhko, zato se ne da kovati, niti variti ali raztezati. Pripravno je pa za zlitine. Iz njega lijo peči, cevi, krogle i. t. d. Zato se imenuje tudi lito železo.

Iz sirovega železa se dela kovno železo, kakršno rabi kovačem in ključarjem. Da se kovati, variti in raztezati v tanko pločevino in v žico.

Iz sirovega in iz kovnega železa delamo jeklo. Ako se jeklo razbeli in potem hitro razhladi (skali), se močno otrdi; če se pa ohlaja polagoma, postane manj trdo, a bolj prožno. Tako polagoma ohlajeno jeklo je raztezno in zvarno kakor kovno železo. Zato nam rabi jeklo za razno orodje: kose, sekire, srpe, nože in za mnogo drugih reči.

H. Schreiner.

Daleč v gozdu v najbolj divjem kraju, kjer so rastle najdebelejše bukve in najstarejše smreke, je bil okrogel kotel in sredi njega globok prepad, Hudo brezdno imenovan. Tega kotla so se vedno ogibali. Veliko so govorili o njem in pravili, da je strašno brezdno, kamor se more priti le po dolgi vrvi.

Ubog oglar, ki je pod krivo tiso kupal oglje, je slišal baje večkrat po noči iz Hudega brezdna prijetno ptičje petje, mnogo lepše od vsake godbe. Ker je bil pogumen mož, ki ni poznal strahu, vzame dolgo vrv, jo priveže za staro smreko in se po njej spusti v brezdno. Prišel je v ozko, temno luknjo. Po njej se je plazil dalje in je prišel na drugi svet, kjer so gore iz samega čistega zlata in dragih kamenov, po rekah in potokih se pretaka najslajše vino in po poljih rasto taki sadeži, da pri nas še imena nimamo za nje. Tam stanujejo neizrečeno majhni ljudje. Največji so samo po dve pedi visoki; govoriti ne znajo, ampak neznansko prijetno pojó, da ne zna pri nas nobena ptica tako.

Oglar je hodil tod okoli in užival rajsko veselje. A to ni trajalo dolgo. Izpod neba prileti velikanska črna ptica, z jeklenim kljunom in železnimi kremplji; on zbeži pred njo in ona za njim. V srečo najde luknjo, po kateri je bil prišel v ta svet. Hitro pobere kos zlata in pleza zopet po luknji nazaj. Vrv je še visela tu, ali ko prime za njo, se raztrga kakor pajčevina; vsa je bila strohnela. Kaj bo revež zdaj počel? Po strmih pečinah mu je nemogoče priplezati

na vrh. Kar privihra za njim tista črna ptica, ga vzdigne na svojih perotih, nese iz brezdna in ga postavi k smreki, kamor je bil privezal vrv. Nato se zapraši v brezdno nazaj. V tem trenutku se zemlja strese; stare smreke vije veter kakor travne bilke, skalovje se podira za ptico in drevesa leté za njo v prepad. Oglar se prekriža in pri tej priči je vse prenehalo. Šel je iskat svojega doma, ali ni ga našel, le stara tisa je še stala tu. Pod njo zakoplje kos zlata, ki ga je prinesel iz spodnjega sveta, in potem gre domov. Žena mu je bila že umrla, sin, ki je ležal v zibelki takrat, ko je šel pogledat v Hudo brezdno, je bil zdaj osemdesetletni starček. Oglar je še toliko časa živel, da je povedal vse, kje je bil in kaj je videl; potem pa je umrl.

Fr. Erjavec.

109. — Stari hrast.

Slava ti in čast,
korenjaški hrast!
Sam stojiš tu poleg poti,
visok, debel in krepak,
drevju gozdnemu očak,
lep, ponosen na samoti.
Leto ali zima bodi,
mraz, vročina ti ne škodi;
naj vihar buči, razgraja,
korenin ti ne omaja.
Pticam daješ ti zavetje;
gnezda svoja tu pletó,

izmed gostih vej ljubó.
se glasi njih drobno petje.
Pod teboj se rad ustavi
potnik, tod mimo gredoč,
sedež v senci si pripravi,
pot si s čela briše vroč.
Odpočivši se, odtod
gre hvaležen svojo pot. —
Ko tako te gledam, hrast,
tvojo moč in lepo rast,
o kako se človek jaz
majhen zdim si! Bil je čas;
jaz se nisem še rodil,
ti si velik, močen bil;
jaz slovo bom svetu dal,
ti, ko zdaj, boš krepko stal.

Josip Stritar.

110. — Voda.

Voda pokriva skoro tri četrtine zemeljskega površja in je ali stoječa ali tekoča. V vrelcih, v potokih in rekah teče ter se naposled izliva v jezera in morja. O navadni toplini in v večji množini je brezlična, t. j., nima nobene določene oblike, temveč dobiva obliko po posodi, v kateri se baš nahaja. V majhni množini pa tvori kroglice, kapljice; zato jo imenujemo kapljevino. Čista voda nima niti duha niti okusa; v malem je tudi brez barve, samo v velikem je videti zelenkasta ali sinja.

Ker ima voda v sebi raztopljenih več ali manj plinastih in navadno tudi trdnih teles, katerih se je navzela tekoč po zemlji ali se precejajoč skozi zemljo, zato ne najdemo nikjer na zemlji čiste vode. Najčistejša je na planem prestrežena dežnica in pa iz čistega snega dobljena snežnica. Najnavadnejša plina, ki se nahajata v vodi, sta zrak in ogljikova kislina. Čim več ogljikove kisline ima voda, tem bolj nam ugaja za pijačo, tem bolj nas krepi. Studenčnica je čvrsta, trda, potočnica pa plehka ali mehka voda.

Vode, ki so se raznih soli in drugih rudnin navzele toliko, da dobivajo po njih poseben okus, imenujemo vode rudnice. Tudi slatina je rudnica. Morska voda ima toliko kuhinjske soli v sebi raztopljene, da je ljudje ne morejo piti.

Voda je zelo imenitno zdravilo, bodisi mrzla, bodisi topla. Vrelcem, po katerih prihaja topla voda na površje, pravimo toplice.

Brez vode ne morejo živeti niti ljudje, niti živali, niti rastline. Le poglej o suši na polje! Nekako mrtvo se ti dozdeva zelenje po njivah. Tu vidimo potrebo rahlega dežja, da ga posrkajo koreninice in se okoristijo z živežem, ki je raztopljen v kapljicah.

M. Cilinšek.

111. — Uporni udje.

Udje človeškega telesa so se naveličali služiti želodcu in se mu upro. „Zakaj bi mi težko delali“, pravijo, „in njemu pripravljali, on pa sladko užival brez dela!“ Noge niso hotele več nositi, roke ne delati,

zobje ne žvečiti, tudi nos ni hotel vohati. „Saj smo vsi enaki; vsi hočemo uživati, vsi enako veselo živeti.“

Prvi dan so bili vsi udje veseli in dobre volje. Drugi dan že začno slabeti, tretji dan omagovati, četrti dan pa so bili že tako slabi, da jim je bilo umreti. Vse truplo je oslabelo; oči so upadle, noge so omahovale, roke so se tresle, jezik se ni mogel več gibati v ustih.

Zdaj se oglasi glava: „Dragi bratje in sestre! Želodcu niste hoteli služiti, sedaj vam pa tudi on ne more pomagati.“ — „Res je to,“ pravijo udje; „prav ima želodec, da nas prižanja na delo; saj nas on z vsem oskrbuje, česar nam je treba za življenje.“

In noge so zopet nosile, roke zopet delale, zobje zopet žvečili; vsi udje so z veseljem služili želodcu, od katerega jim dohajata moč in življenje.

Anton Janežič.

112. — Car Trojan ima kozja ušesa.

Bil je neki car, ki mu je bilo ime Trojan. Ta car je imel kozja ušesa in je zaporedoma klical brivce, da so ga brili. Ali ko je kateri odšel k njemu, ni ga bilo več nazaj; zakaj kakor hitro je bil kateri obril carja, ga je vprašal ta, je li kaj videl na njem, in ko je brivec odgovoril, da je videl kozja ušesa, tedaj ga je car precej posekal. Tako pride vrsta tudi na nekega brivca, ali ta se javi bolnega in pošlje svojega učenca. Ko pride ta pred carja in ga vpraša car,

zakaj ni prišel mojster, mu odgovori, da je bolan. Nato car sede, in deček ga začne briti. Brijoč carja, zapazi deček, da ima kozja ušesa; ali ko ga car vpraša, kaj je videl na njem, odgovori, da ni videl ničesar. Tedaj mu da car dvanajst zlatov in mu reče, naj ga pride odslej vselej on brit. Ko pride deček domov, ga popraša mojster, kako je pri carju. Odgovori mu, da je dobro, in da mu je car rekel, naj ga vselej on pride brit. Pokaže mu tudi dvanajst zlatov, ki jih je bil prejel od carja, ne pove mu pa, da je videl na carju kozja ušesa.

Odsihdob je v jednomer hodil ta deček Trojana brit. Za vsako britje je dobival po dvanajst zlatov, pa ni nikomur ovadil, da ima car kozja ušesa. Ali na posled ga je začelo mučiti in peči, da ne sme tega povedati nikomur, in jel je giniti in veniti. Mojster to opazi in ga začne izpraševati, kaj mu je. Po dolgem izpraševanju mu deček nazadnje odgovori, da ima nekaj na srcu, pa da tega ne sme povedati nikomur. „A da bi mi bilo mogoče,“ pravi, „to komurkoli povedati, precej bi mi odleglo.“ Nato mu mojster reče: „Povej meni, jaz ne bom nikomur povedal; ako se pa bojiš povedati meni, pa pojdi k duhovniku in povej njemu; ako tudi njemu nočeš, idi za mesto na polje, izkoplji jamo, vtakni glavo v njo, pa trikrat zemlji povej, kar veš, potem pa jamo zopet zagрни!“ Deček si izbere tretje, odide iz mesta na polje, izkoplje jamo, vtakne glavo vanjo in trikrat reče: „Car Trojan ima kozja ušesa.“ Potem jamo zagrne in tako se umiri in odide domov.

Ko nekoliko časa mine, vzraste iz one jame bezeg in na njem tri veje, lepe in ravne kakor sveča. Ko

pastirji najdejo bezeg, odsekajo vejo in napravijo si iz nje piščal; ko pa začno piskati, daje piščal glas: „Car Trojan ima kozja ušesa.“ To se precej razglasi po vsem mestu, in naposled sliši tudi car Trojan na lastna ušesa, kako deca piska: „Car Trojan ima kozja ušesa.“ To začuvši, pokliče brivskega dečka in ga popraša: „Kaj si razglasil ljudem o meni?“ Siromak se začne izgovarjati, da ni pravil nikomur ničesar, da pa je videl, kaj car ima. Tedaj potegne car sabljo, da ga poseka, deček pa se prestraši in vse po vrsti pove, kako se je izpovedal zemlji, in kako je na tistem mestu zdaj vzrastel bezeg, čigar vsaka piščal daje oni glas od sebe. Tedaj sede car z njim na voz in se popelje na ono mesto, da bi videl, ali je vse to resnica. Tja prišedši, najdeta le še jedno vejo. Car Trojan ukaže iz nje napraviti piščal, da bi videl, kakšen glas bo dajala. Napravijo piščal in začno piskati; ali piščalka se glasi: „Car Trojan ima kozja ušesa.“

Zdaj je bil car Trojan prepričan, da na zemlji ni mogoče ničesar skriti; torej prizanese brivskemu dečku in odslej dopušča vsakemu brivcu, da ga hodi brit.

113. — Čevljar in bogataš.

Čevljar je prepeval od jutra do večera. Lepo ga je bilo gledati, prijetno poslušati. Prepeval je svoje pesmi in bil zadovoljnejši nego kdorkoli izmed sedmerih modrijanov. Njegov sosed pa, ki je bil silno bogat, je pel malo in spal še manje.

Če je včasih ob zori zadremal, ga je zbudil čevljar s svojo popevko, tako da se je bogataš pritoževal, zakaj ni poskrbel Bog za to, da bi spanje prodajali na trgu, kakor prodajajo jestvine in pijače.

Pozove pevca v svojo palačo in mu reče: „No, gospod Gregor, koliko zaslužite na leto?“

„Na leto, gospod?“ reče z veselim glasom čevljar: „Ni moja navada, da bi vedno mislil na imetje. Dan za dnevom ne zpašam na kup; glavno je, da izhajam do konca leta; vsak dan mi prinese svoj kruh.“

„Torej povejte mi, kaj prisluzite na dan,“ ga vpraša bogataš.

„Zdaj več, zdaj manj. Edina neprijetnost je, da so vpleteni v leto dnevi, ki jih moramo praznovati. S tem nas uničujejo, ker se vrste prazniki drug za drugim; to nam veča škodo. Drugače bi bili naši dohodki primerni.“

Bogataš se posmehne njegovi odkritosrčnosti in mu reče: „Danes vas posadim na prestol. Vzemite teh sto tolarjev; varujte jih skrbno, da jih lahko porabite v bedi!“

Čevljar je sedaj menil, da ima v lasti ves denar, kar ga je zemlja že več ko sto let oddajala za človeško rabo. Vrne se domov; denar zapre v omaro, a z njim vse svoje veselje. Nič več ni bilo slišati petja; mož je izgubil glas v trenutku, ko je prejel to, kar nam povzroča skrb. Spanje je ostavilo njegovo stanovanje; skrb, sumnja in nepotrebno klicanje na pomoč so bili njegovi gostje. Ves božji dan je prežal,

ponoči pa, če je le mačka zaropotala, si je umišljal, da mu kdo krade denar.

Naposled se zateče k bogatašu, katerega ves ta čas ni več budil s svojo pesmijo in mu reče: „Vrnite mi moje pesmi in spanje, pa vzemite zopet svojih sto tolarjev!“

Delimir Glažar.

KAZALO

	Stran
1. Dober zgled	3
2. Jež	6
3. Morski pes	8
4. Povest o škratu (Cvetko Slavin)	9
5. Kriste usmili se (E. Gangl)	11
6. Obča svojstva teles	18
7. Ptice selivke (Fr. Erjavec)	23
8. Kompas ali busola (H. Schreiner)	26
9. Kristus in Peter (A. Aškerc)	28
10. Kako pozebajo rastline (H. Schreiner)	30
11. Jeruzalem (L. Černež)	31
12. Veliki zbor na levovem dvoru (J. Brinar)	34
13. Rastopina, zmes, spojina	37
14. O lečah (Fr. Hauptmann)	38
15. Vremenska prerokovanja	40
16. Orel (Fr. Erjavec)	42
17. V Carigradu (A. Aškerc)	45
18. Bajka o solncu in drevju (Šembera - Ilešič)	49
19. Dušica (A. Funtek)	49
20. Ilovica ali glina	50
21. Pumpe (Fr. Hauptmann)	51
22. Gnilovica ali vrtna prst	53
23. Strunar (E. Gangl)	55
24. Korist gozdov (Fr. Erjavec)	56
25. Pogumna sestra	59
26. Kako je kmet gosi delil (J. Wester)	61
27. Slavec (J. Gomilšak)	62

28. Dete jezdi na kolenu (Fr. Levstik)	63
29. Zemlja	63
30. Žetev	64
31. Kolumbovo jajce („Vrtec“)	66
32. Kolo sreče (Gundulić)	67
33. Domače živali (Fr. Erjavec)	68
34. Rim in cerkev sv. Petra (L. Černej)	69
35. Pesem o klasu (Aleksandrov)	72
36. Petero delov naše zemlje (J. Verhovc)	73
37. Oče in hčeri (J. Stritar)	74
38. Potok (Krylov—Ilešič)	74
39. Sneg in toča (H. Schreiner)	75
40. Pravilo modrosti (A. M. Slomšek)	77
41. Laž v pogovoru	77
42. Sveti Miklavž (J. Stritar)	77
43. Miklavžev večer (J. Stare)	78
44. Tolažba po zimi (Fr. Svetličič)	80
45. Zimska noč (J. Gomilšak)	81
46. Življenje v gozdu (Fr. Marn)	82
47. Pred Božičem (J. Stritar)	83
48. Rimska država pod prvim cesarjem (Fr. Wiesthaler)	84
49. Naša vas (Fr. Levstik)	90
50. Prva skrb (A. M. Slomšek)	91
51. Kitajsko in Kitajci	92
52. Siromak (J. Stritar)	93
53. Težišče	94
54. Spominjaj se smrti (Fr. Prešeren)	95
55. Kmet in vrag (Osojski)	96
56. Mati in njena hči Anica (L. Tolstoj)	97
57. Drevesce in vetrovi (Zv. Masle)	97
58. Na Jurjevo (O. Zupančič)	98
59. Na ledu (L. Černej)	99
60. Nekaj danes, nekaj jutri (J. Rosa)	100
61. Starček pod lipo (J. Stritar)	101
62. Električna luč (H. Schreiner)	102
63. Na materinem grobu (J. Stritar)	103
64. Oblika zemlje (J. Hoič)	105

65. Kos (J. Ogrinc)	106
66. Noč in dan (Fr. Cimperman)	108
67. Kako veliko je solnce (Bernstein—Schreiner)	110
68. Uganke (J. Stritar)	113
69. Petrolej (H. Schreiner)	114
70. Cvetice	115
71. Majniku (I. Zarnik)	116
72. Kapitalske gosi (Fr. Erjavec)	117
73. Luna ali mesec	117
74. Golob in maček na strehi (J. Stritar)	120
75. Solnce izvor toplote (H. Schreiner)	121
76. Morje (A. Aškerc)	124
77. Zlato (H. Schreiner)	125
78. Že stoletja (Fr. Ks. Meško)	127
79. Kadar pridejo vojaki (Fr. Levstik)	128
80. Črešnje („Vrtec“)	129
81. Vran in lisica (S. Jenko)	131
82. Kremenik	132
83. Vinska trta (J. Stritar)	133
84. Steklo (Fr. Kočevar)	134
85. Ptica Zlatoper (J. Trdina)	136
86. Solnce (A. Aškerc)	139
87. Volkova ljubica (J. Trdina)	140
88. Gora (A. Koder)	145
89. Kako otrok lovi luno in zvezde (Fr. Levstik)	146
90. Pazljivi deček (T. Jadviga)	148
91. Kdo je kriv (T. Jadviga)	150
92. Poslednja prošnja (E. Gangl)	152
93. Trije golobi (E. Gangl)	152
94. Zakoni	153
95. Odkritje Amerike (J. Apih)	154
96. Drobiž (J. Stritar)	157
97. Metuljčka (Zoran)	157
98. Gozd in podnebje (Fr. Erjavec)	158
99. Svila in volna (H. Schreiner)	161
100. V gozdu (O. Župančič)	164
101. Rudar (A. Funtek)	165

	Stran
102. Lipa (J. Ogrinc)	166
103. Kako ptice delajo gnezda (Fr. Erjavec)	167
104. Nevihta	169
105. Začetek idrijskega rudnika (Fl. Horvat)	171
106. Baker (H. Schreiner)	172
107. Železo (H. Schreiner)	174
108. Hudo brezdno (Fr. Erjavec)	175
109. Stari hrast (Josip Stritar)	176
110. Voda (M. Cilinšek)	177
111. Uporni udje (Anton Janežič)	178
112. Car Trojan ima kozja ušesa	179
113. Čevljar in bogataš (Delimir Glažar)	181

